No 37 (2019)
P.2
The scientific heritage

(Budapest, Hungary)

The journal is registered and published in Hungary.
The journal publishes scientific studies, reports and reports about achievements in different scientific fields. Journal is published in English, Hungarian, Polish, Russian, Ukrainian, German and French.
Articles are accepted each month. Frequency: 12 issues per year.
Format - A4
ISSN 9215 — 0365

All articles are reviewed
Free access to the electronic version of journal

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal. Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws

Chief editor: Biro Krisztian
Managing editor: Khavash Bernat

- Gridchina Olga - Ph.D., Head of the Department of Industrial Management and Logistics (Moscow, Russian Federation)
- Singula Aleksandra - Professor, Department of Organization and Management at the University of Zagreb (Zagreb, Croatia)
- Bogdanov Dmitrij - Ph.D., candidate of pedagogical sciences, managing the laboratory (Kiev, Ukraine)
- Chukurov Valeriy - Doctor of Biological Sciences, Head of the Department of Biochemistry of the Faculty of Physics, Mathematics and Natural Sciences (Minsk, Republic of Belarus)
- Torok Dezso - Doctor of Chemistry, professor, Head of the Department of Organic Chemistry (Budapest, Hungary)
- Filipiak Pawel - doctor of political sciences, pro-rector on a management by a property complex and to the public relations (Gdansk, Poland)
- Flater Karl - Doctor of legal sciences, managing the department of theory and history of the state and legal (Koln, Germany)
- Yakushev Vasiliy - Candidate of engineering sciences, associate professor of department of higher mathematics (Moscow, Russian Federation)
- Bence Orban - Doctor of sociological sciences, professor of department of philosophy of religion and religious studies (Miskolc, Hungary)
- Feld Ella - Doctor of historical sciences, managing the department of historical informatics, scientific leader of Center of economic history historical faculty (Dresden, Germany)
- Owczarek Zbigniew - Doctor of philological sciences (Warsaw, Poland)
- Shashkov Oleg - Candidate of economic sciences, associate professor of department (St. Petersburg, Russian Federation)

«The scientific heritage»
Editorial board address: Budapest, Kossuth Lajos utca 84,1204
E-mail: public@tsh-journal.com
Web: www.tsh-journal.com

CONTENT

ECONOMIC SCIENCES

Veselova Yu.
CRITERIA AND METHODS OF SELECTING SUPPLIERS ON THE BASIS OF APPLICATION OF PRINCIPLES OF LOGISTICS 3

Lobanova Z., Putivets G.
METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ANALYSIS OF THE SYSTEM OF STATE PROCUREMENT OF GOODS, WORKS AND SERVICES. 7

Shandova N., Bylym O.
CONCEPTUAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF HEALTH TOURISM 11

JURIDICAL SCIENCES

Hedulianov V.
TO THE QUESTION OF THE SYSTEM OF SYSTEMATIC MONITORING AND EVALUATION OF THE LEVEL OF CORRUPTION 18

Logvinenko A.
COMPETENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION SUBJECTS IN DISCIPLINARY PROCEEDINGS: SPECIAL QUESTIONS FOR IMPROVING LEGAL REGULATION 22

PEDAGOGICAL SCIENCES

Bunkova A.,Samakaeva M.
THE ORGANIZATION OF MUSICAL ACTIVITIES OF CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE 26

Gavrilova L., Fureeva E.
FEATURES OF FORMING GRAMMATIC CATEGORIES IN PRESCHOOL CHILDREN WITH GENERAL DISABILITIES OF SPEECH 29

Kozubovsky R., Kozubovsky M.
FOREIGN EXPERIENCE OF THE STUDENTS' VOLUNTEERING WORK WITH THE CHILDREN AT RISK IN SUMMER CAMPS 31

Li Liquan
SCIENTIFIC APPROACHES OF RESEARCH THE PROBLEM OF METHODOLOGICAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS 34

Navchuk H., Shutak L., Navchuk I.
EDUCATIONAL DISCIPLINE «UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL USE»: HISTORICAL AND METHODOLOGICAL APPROACH 37

Navchuk H., Shutak L., Navchuk I.
HUMANITARIAN TRAINING AND EDUCATION AS A COMPONENT OF THE KNOWLEDGE AND SKILLS OF DOCTORS 41

Novolodskaya E.
THE USE OF DRAMA PEDAGOGY IN THE ORGANIZATION OF HEALTH SAVING ACTIVITY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN 43

Nozdryakova E.
MODIFICATION OF THE DIAGNOSTIC SCALE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE PROFILE UNDER A MEANINGFUL-FUNCTIONAL MODEL OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS 45

Povidaychyk O., Khominets S.
PEDAGOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL MOBILITY OF A MODERN SPECIALIST 52

Soyma N., Buleza B.
PREVENTIVE WORK WITH DELINQUENT YOUTH IN USA 55

PHILOSOPHICAL SCIENCES

Drozdova T.
PHYSICS AND PANPSYCHISM: CONVERGENCE IN SEARCH OF EXPLANATION OF CONSCIOUSNESS 59

ECONOMIC SCIENCES

КРИТЕРИИ И МЕТОДЫ ВЫБОРА ПОСТАВЩИКОВ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПОВ ЛОГИСТИКИ

Веселова Ю.В.
Самарский государственный университет путей сообщения (СамГУПС)
к.э.н., доцент кафедры «Менеджмент и логистика на транспорте»

CRITERIA AND METHODS OF SELECTING SUPPLIERS ON THE BASIS OF APPLICATION OF PRINCIPLES OF LOGISTICS

Veselova Yu.
Samara state University of railway transport (Samara state),
Ph. D., associate Professor of the Department "Management and logistics on transport»

Аннотация

В статье рассматриваются направления совершенствования процесса управления поставщиками, предлагается система выбора и новая методика оценки поставщиков.

Abstract

The article discusses areas of improvement in the supplier management process, proposes a selection system and a new method for evaluating suppliers.

Ключевые слова: поставщик, категорирование поставщиков, процесс управления, база поставщиков, риск, оценка риска, интеграция, контракт, управление контрактами, экономическая эффективность.

Keywords: supplier, supplier categorization, management process, supplier base, risk, risk assessment, integration, contract, contract management, economic efficiency.

Управление поставщиками (Supplier Management) - процесс, обеспечивающий то, что договоры с поставщиками соответствуют требованиям бизнеса, и все поставщики выполняют свои контрактные обязательства.

Промежуточные цели процесса управления поставщиками:

— получение ценности за потраченные бизнесом деньги;

— обеспечение того, что все основополагающие контракты и соглашения с поставщиками соответствуют требованиям бизнеса;

— управление производительностью поставщиков;

— управление взаимоотношениями с поставщиками;

— управление политикой поставщиков и поддержание базы поставщиков и договоров;

— ведение переговоров и заключение контрактов с поставщиками, а также управление ими внутри жизненного цикла услуг.

В каждой организации возможен структурированный подход к управлению поставщиками для эффективного предоставления своих услуг. Многие поставщики предлагают вспомогательные продукты и услуги, которые сами по себе имеют небольшое влияние на предоставление услуг. Однако объединение вспомогательных услуг и продуктов поставщиков вносит огромный вклад в конечную ценность предоставляемых заказчикам услуг. Причем, чем больший вклад вносят поставщики в итоговую ценность услуг, тем больше внимания организация должна уделять процессу управления поставщиками услуг.

Процесс управления поставщиками должен:

— формировать и соблюдать политику работы с поставщиками;

— формировать базу поставщиков и договоров, управлять ею;

— оценить и выбрать поставщиков и контракты;

— категорировать поставщиков и контракты, оценивать риски;

— управлять поставщиками и их производительностью;

— вести переговоры и заключать контракты и соглашения;

— обозревать, пересматривать и прекращать контракты;

— управлять стандартными контрактами, условиями и терминами;

— управлять спорами, возникающими при ведении переговоров и заключении контрактов;

— согласовывать и реализовывать услуги поставщиков, а также планы по их улучшению.

Из числа сотрудников компании назначается лицо, которое отвечает за взаимоотношения с конкретными поставщиками. Владелец процесса управления поставщиками следит, чтобы поставщики выполняли свои обязательства по заключенным контрактам - например, достигали целевых показателей в оговоренные сроки. Используется хранилище для информации, касающееся

определённых поставщиков - база поставщиков и договоров. База поставщиков и договоров (SCD) - база данных или структурированный документ, используемый для управления договорами поставщиков на протяжении всего их жизненного цикла. SCD содержит ключевые атрибуты всех договоров с поставщиками.

База поставщиков и договоров включает:

— категорирование поставщиков и управление SCD (на этапе проектирования);

— установление взаимоотношений с новыми поставщиками (на этапе внедрения);

— поиск и оценку новых поставщиков (на этапе проектирования);

— управление контрактами, поставщиками и их производительностью (на этапе эксплуатации);

— обновление и завершение контрактов (на этапе эксплуатации).

Выбирая новых поставщиков услуг необходимо учитывать множество факторов, таких как предыдущие достижения поставщиков, их текущие возможности, отзывы других компаний и т.п [3].

Возможно появление множества других факторов, всё зависит от типа взаимоотношений с поставщиками. Любая организация обязана иметь формализованные процессы и процедуры для оценки новых поставщиков и договоров.

Современные отношения с поставщиками могут характеризоваться как партнерские. В настоящее время организации отступают от обычного иерархического построения отношений с поставщиками, в которых последние всегда зависели от своих заказчиков.

В данный момент отношения с поставщиками характеризуются:

— ориентацией на стратегию - отношения выстраиваются в соответствии со стратегией организации, то есть с культурой, ценностями и целями компании;

— интеграцией - тесное сплочение процессов обеих организаций;

— коллективной ответственностью - команды, объединяющие сотрудников двух организаций, несут ответственность за текущую производительность и развитие сотрудничества в дальнейшем;

— информационными потоками - налаженный обмен информацией между процессами обеих организаций;

— открытостью - открытость в отношении производства услуг, затрат и анализа рисков;

— взаимным доверием - взаимовыгодное доверие между организациями;

— общими рисками.

Две стороны могут подстраивать собственные инфраструктуры друг под друга, обеспечивая дополнительную эффективность услуг и снижение издержек.

Такая интеграция позволит поставщику быстрее обращать внимание на потребности организации, а организации, в соответствии с этим, получить экономический эффект от взаимодействия с поставщиком. При этом каждый участник отношений должен осознавать, чего ждет от него другой участник.

Компании нужно иметь формализованный подход к выбору поставщиков. Он должен базироваться на таких факторах как значение услуги, предоставляемой поставщиком, стоимость, риски.

Перед заключением соглашения необходимо провести анализ (оценку) всех возможных рисков - финансовых, операционных, правовых, риска потери деловой репутации предприятия, и т.д.

Заключая полный и подробный контракт можно избежать дальнейших споров и разногласий.

Обязательными частями базового контракта должны быть:

— основные условия и сроки заключения контракта;

— стороны, которые его заключают;

— охват, определение и коммерческий базис;

— описание услуг;

— функциональность, предоставляемых услуг, их производительность, доступность, безопасность и т.п., а также ограничения, влияющие на производительность услуг и их предоставление;

— нормы для услуг - метрики и способы измерения услуг, минимальные уровни производительности и качества, при этом, обозначенные уровни должны быть измеряемыми, достижимыми и четкими, соответствовать приоритетам бизнеса и поддерживать целевые уровни;

— производственная нагрузка - объемы производства, к которым применимы нормы для услуг и отдельные границы ценового диапазона;

— управленческая информация - информация, предоставляемая поставщиком об операционной производительности.

— ответственности и зависимости - описание обязанностей обеих сторон.

Необходимо уделять больше времени и внимания наиболее важным для организации поставщикам. Для этого нужно расставить приоритеты между поставщиками, то есть категорировать их. Лучше всего при этом оценить вклад поставщика, предоставляемую им ценность для бизнеса и риски, которые к нему относятся.

Можно предложить следующие категории поставщиков:

-стратегические - взаимоотношения с ними управляется на уровне руководства организации. Формируется долгосрочный контракт, и происходит обмен конфиденциальной информацией с поставщиками. Такие отношения требуют участия ресурсов этапов проектирования и построения стратегии, а также разработку стратегии непрерывного улучшения.

-стратегические - взаимоотношения с ними устанавливаются на уровне руководства организации. Формируется долгосрочный контракт, и происходит обмен конфиденциальной информацией с поставщиками. Такие отношения требуют участия ресурсов этапов проектирования и построения стратегии, а также разработки стратегии непрерывного улучшения.

-операционные – взаимоотношения с поставщиками, предоставляющие операционные услуги и продукты. Взаимоотношения с такими поставщиками управляются менеджерами нижнего уровня и включают в себя нечастые, но регулярные контакты и обзоры производительности;

-товарные - поставщики, предоставляющие продукты с низкой ценностью или поставщики, услуги и продукты которых могут быть легко заменены альтернативными, предлагаемыми другими субъектами рынка.

Опираясь на предложенную классификацию, можно сделать вывод о том, что поставщику, предоставляющему более специализированную услугу или продукт, должно быть уделено гораздо больше внимания в рамках процесса управления поставщиками. Не имеет смысла тратить много ресурсов и времени на управление взаимоотношений с поставщиком, если он предлагает стандартные услуги, так как он легко заменяем другим поставщиком.

В основе выбора поставщиков услуг и их категорирования лежит четкое понимание того, что планирует получить компания от их продуктов и услуг. Очень важно выстроить корректную цепочку поставщиков. Не рекомендуется передавать какой-то бизнес-процесс на аутсорсинг одному поставщику, так как это способствует возникновению множества рисков.

SCD предоставляет информацию о поставщиках, предлагаемых ими услуг и продуктов, и детали заключенных с ними контрактов.

Добавление новых поставщиков и контрактов в SCD должно контролироваться процессом управления изменениями. Это гарантирует оценку и понимание влияния, которое они окажут на организацию и его процессы. При этом необходимо учитывать данные анализа рисков. Новые риски должны быть выявлены, оценены и взяты под управление. После того, как все данные собраны, они заносятся в SCD.

У организации и поставщика могут возникнуть спорные моменты и непонимание. Поэтому необходимо проводить «официальные обзорные встречи» для того, что обе стороны могли наладить взаимную связь. Во время этих встреч представители заказчика и поставщика встречаются и обсуждают вопросы сотрудничества, анализируют отчеты о производительности предоставляемых услуг и т.п.

В обсуждаемые темы входит:

— соответствие производительности целевым показателям;

— обзоры инцидентов и проблем;

— обратная связь с бизнесом и пользователями;

— ключевые события для бизнеса в течение следующего периода

— ожидаемые глобальные изменения, которые могут повлиять (или точно повлияют) на услугу в следующий период;

— также неудавшиеся изменения и изменения, вызвавшие инциденты;

— планы по улучшению услуг.

Также хорошим источником информации о поставщике является анкетирование и опрос. Они помогают выявить преимущества и недостатки поставщика, которые не отображаются в стандартных отчетах.

Для того чтобы обеспечивать соответствие контракта изменяющимся потребностям бизнеса, его нужно периодически пересматривать и при необходимости обновлять [1].

Обзоры контрактов должны включать:

— как хорошо контракт работает и подходит для использования в будущем;

— какие изменения необходимы (контракты, услуги, продукты, соглашения целевые показатели);

— оценка взаимоотношений на будущее (рост, изменение, сокращение, завершение и т.д.);

— коммерческая производительность контракта, обзоры и сравнение с конкурентами, правильный выбор цены и необходимых ресурсов;

— выбор будущего направления развития контракта;

— методика управления контрактами и поставщиками.

Для сложных контрактов, заключающихся на длительный период времени, характерным является длительные переговоры перед заключением. Обе стороны заинтересованы в том, чтобы максимально долго не вносить изменения в контракт.

Входами процесса управления поставщиками являются:

— информация о компании - стратегии, планы, бюджет бизнеса, а также его текущие и будущие требования;

— стратегия поставщиков и контрактов организации: типы используемых поставщиков и контрактов, политика использования возможностей поставщиков, источником является этап построения стратегии;

— стратегии и планы поставщиков - детали бизнес-планов и стратегий поставщиков, информация о развитии технологий, информация о их текущем финансовом состоянии и т.п.;

— контракты, соглашения и цели поставщиков;

— информация о производительности поставщиков и контрактов;

— вопросы производительности - информация от управления инцидентами и проблемами, в том числе проблемы и инциденты, связанные с плохими контрактами и плохой производительностью;

— информация об услугах - информация от SLM процесса, целевые показатели услуг;

— информация о взаимоотношениях бизнеса с услугами, вспомогательными услугами и технологиями;

— финансовая информация - стоимость предоставления услуг поставщиков, контрактов и выгода, которую в итоге получит бизнес от взаимодействия. Сюда также входят финансовые планы и бюджет, вместе с затратами на восстановление в случае сбоев.

Выходами процесса управления поставщиками являются:

SCD - хранилище информации, необходимой для всех процессов в рамках управления поставщиками услуг;

— отчеты о производительности поставщиков и контрактов - информация, которая используется на обзорных встречах для отображения качества услуг, предоставляемых поставщиками и контрактами;

— отчеты об обзорных встречах;

— планы улучшения услуг поставщиков - отображают все действия по улучшению услуг, согласованные как поставщиками, так и заказчиками;

— отчеты по результатам анкетирования.

Ключевые показатели эффективности [2]:

— защищенность бизнеса от плохой производительности поставщиков или сбоев в обеспечении:

— увеличение количества поставщиков, выполняющих требования контрактов;

— уменьшение количества нарушений контрактов;

— соответствие показателей предоставляемых услуг требованиям бизнеса;

— увеличить количество обзоров услуг и контрактов;

— увеличить количество целевых показателей поставщиков и контрактов.

Недостаточность информации, плохо налаженный обмен информацией между поставщиками и организацией, некорректные или невыполнимые цели, нехватка ресурсов и финансового обеспечения, вот основные риски для управления поставщиками.

Рассмотрим новую модель процесса управления поставщиками:

Назначение:

-удобный и эффективный инструмент для выявления (учета) и оценки (сравнения) поставщиков.

Цели:

-обеспечение соответствия условий контрактов с поставщиками, требованиям бизнеса.

Управление процессом приобретения продуктов и услуг от поставщиков, направленное на максимальную эффективность и безопасность.

Вход:

-учитываются определенные потребности бизнеса, содержащие перечень критериев для выбора конкретного продукта или услуги.

Базовые процедуры процесса:

-политика работы с поставщиками.

Ключевые требования к поставщикам: ориентация на стратегию; интеграция; информационный поток; открытость, доверие; коллективная ответственность; общие риски.

Обязательные части базового контракта: основные условия и сроки; описание услуг; нормы для услуг; производственная нагрузка; управленческая информация; ответственности и зависимости.

Категорирование поставщиков.

Процедура: поиск, оценка и выбор поставщиков. Методики выбора поставщиков, включающие: перечни критериев, модели анализа рисков, тактические особенности и прочие условия определяются индивидуально для каждого направления бизнеса и для каждой категории поставщиков.

Процедура: ведение переговоров и заключения контрактов. Применяются типовые процедуры по работе с партнерами, с учетом категории поставщика [4].

Процедура: управление договорами (типовыми и не типовыми):

— управление базой поставщиков и договоров. Требуется автоматизация и консолидация баз по подразделениям.

— управление конфликтами.

— обновление или завершение контрактов.

Управление планами улучшения реализации поставок. Требуется создание и регламент комиссии по управлению поставщиками.

Роли: владелец процесса управления поставщиками; менеджер контракта. Выходы процесса: оптимальные, своевременные и без рисковые поставки товаров и услуг.

База поставщиков и договоров.

Отчеты о производительности поставщиков и договоров за период.

Планы улучшения реализации поставок (повышение качества мощности и безопасности, снижение затрат, расширение функционала и т.д.).

Ключевые показатели эффективности процесса.

Уровень защищенности бизнеса от недобросовестных поставщиков:

– количество поставщиков, не имеющих нарушений по условиям контрактов за определенный период;

– количество нарушений условий контрактов за определенный период.

Уровень соответствия показателей предоставляемых услуг требованиям бизнеса: количество претензий, связанных с нарушениями условий контрактов, объем прямых или косвенных убытков, связанных с нарушениями условий контрактов.

Риски при организации процесса: недостаток информации, плохо налаженный обмен информацией, постановка некорректных или невыполнимых целей; нехватка ресурсов и финансового обеспечения. В таблице 1 представлена методика выбора поставщика.

Таблица 1

Методика выбора поставщика

№ п/п	Характеристика	Оценочная шкала	Значимость характеристики			
			Плохо	Удовлетворительно	Хорошо	Отлично
			1	2	3	4
1.	Цена	0,3				X
2.	Репутация	0,2			X	
3.	Надежность	0,3				X
4.	Уровень обслуживания	0,1		X		
5.	Гибкость	0,1			X	

Общая оценка работы поставщика:

Оп = 0,3• 4+0,2 • 3+0,3 • 4+0,1 • 2+0,1 • 3 =3,5

Подобным образом оцениваются все потенциальные поставщики и выбираются те, которые имеют больший балл [1].

Подводя итоги вышесказанному можно утверждать, что выбор поставщика - одно из важнейших стратегических решений в области сбыта продукции предприятия. Принимая то, или иное решение, производитель практически предопределяет свой успех или провал при предложении товара на рынке.

Список литературы

1. Веселова Ю.В. Основные направления маркетинга на железнодорожном транспорте // Вестник СамГУПС. 2015. № 4 (30). С. 16-20.

2. Веселова Ю.В., Чекулдова С.В. Экономическая оценка развития грузового вагонного парка на современном этапе // Вестник СамГУПС. 2018. № 3 (41). С. 9-15.

3. Воробьева, И. П. Экономика и управление производством: Учебное пособие для бакалавриата и магистратуры / И. П. Воробьева, О. С. Селевич. – Люберцы: Юрайт, 2016. – 191 с.

4. Куренков П.В., Веселова Ю.В. Механизмы государственного регулирования развития транспортной системы региона//транспорт: наука, техника, управление: СБ // Отечественная история. 2006. № 7. С.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ЗАКУПКАМИ ТОВАРОВ, РАБОТ И УСЛУГ.

Лобанова З.И.,
Хабаровский государственный университет экономики и права,
доцент кафедры экономической теории, кандидат экономических наук
Путивец Г.Э.
Хабаровский институт инфокоммуникаций (филиал) «Сибирский государственный университет телекоммуникаций и информатики»,
доцент,
Зав. кафедрой ЭФиМ

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ANALYSIS OF THE SYSTEM OF STATE PROCUREMENT OF GOODS, WORKS AND SERVICES.

Lobanova Z.
Khabarovsk state University of Economics and law,
associate Professor of economic theory, candidate of economic Sciences
Putivets G.
Khabarovsk Institute Infokommunikatsy (branch) "Siberian state University of telecommunications and Informatics»,
associate Professor, candidate of economic Sciences,
manager of EFIM department

Аннотация

В статье анализируется законодательная база системы управления государственными закупками товаров, работ и услуг. Приведены различные точки зрения авторов на сущность государственных закупок.

Abstract

The article analyzes the legislative base of the public procurement management system of goods, works and services. Various points of view of the authors on the essence of public procurement are given.

Ключевые слова: государственный сектор, государственные закупки товаров, работ и услуг, контрактная система.

Keywords: government sector, public procurement of goods, works and services, contract system.

В современных условиях, когда достаточно остро стоит проблема оптимального сочетания государственных и рыночных аспектов управления экономикой, одним из приоритетных является решение вопроса о роли системы государственных закупок в данном процессе. Поэтому имеет смысл более детально исследовать систему управления государственными закупками товаров, работ и услуг.

Данное исследование включает достаточно широкий круг вопросов. Мы остановимся на наиболее важном из них – определении сущности системы управления государственными закупками.

Систему управления государственными закупками можно рассмотреть как совокупность теоретических и практических методов, характеризующих наиболее оптимальные способы решения задач, связанных с реализацией целей закупочной системы государства и в полной мере удовлетворяющих потребностями заказчиков.

Повышение эффективности функционирования системы управления государственными закупками в настоящее время обеспечивается за счет соответствия действующей системы государственных закупок следующим требованиям: предотвращение ограничения конкуренции; создание мер по противодействию коррупции; соответствие принципам открытости и прозрачности информации о контрактной системе в сфере закупок; профессионализм заказчиков; стимулирование инноваций; единство контрактной системы в сфере закупок и ответственности за результативность обеспечения государственных и муниципальных нужд; эффективность осуществления закупок.

Сущность системы управления государственными закупками заключается не только в обеспечении потребностей государства, но и в том, что она еще является важным инструментом поддержки малого и среднего предпринимательства, развивающего конкуренцию, а также в обеспечении стабильности рынка сбыта продукции, что в свою очередь представляет собой важный элемент развития государственного сектора.

Рассмотрим понятие государственных закупок. Необходимость управления закупками продукции для удовлетворения государственных потребностей возникла вследствие того, что рыночный механизм в ходе своей реализации не заинтересован заниматься многими проблемами, такими как охрана окружающей среды, поддержка обороноспособности страны, социальная помощь малообеспеченным гражданам, развитие фундаментальной науки и т. д. Решение этих задач вынуждено брать на себя государство в лице федеральных, региональных и муниципальных органов власти. В связи с этим появляется такое понятие, как государственные нужды. Впервые понятие государственных нужд было дано в Законе Российской Федерации «О поставках продукции и товаров для государственных нужд» от 28 мая 1992 г. № 2859-1 [1].

Согласно данному закону, государственные нужды – это потребность Российской Федерации в продукции, необходимой для решения общенациональных проблем, реализации социально - экономических, оборонных, научно-технических, природоохранных и других целевых программ, а также иных задач. Государственные нужды обеспечиваются за счет бюджетных средств и внебюджетных источников, привлекаемых для решения этих задач. Понятие «федеральные государственные нужды» было дано в Федеральном законе № 60-ФЗ «О поставках продукции для федеральных государственных нужд». Суть этого определения сводится к тому, что федеральные государственные нужды – это потребности России в строго очерченных направлениях. Они включают в себя четыре элемента: материальные резервы, оборону и безопасность, экспорт на уровне государства и реализацию федеральных целевых программ.

Понятие «государственные нужды» также было отражено в статье 525 части 2 Гражданского кодекса. В ней записано, что государственные нужды – это потребности двух уровней: потребности Федерации и потребности субъектов РФ. Третий уровень – «муниципальные нужды» – под понятие «государственные нужды» не попадает.

В 2005 г. был принят закон 94-ФЗ «О размещении заказов на поставки товаров, выполнение работ, оказание услуг для государственных и муниципальных нужд», который ввел новые понятия нужд государства и впервые муниципальных нужд. Согласно документу, под государственными нуждами понимались потребности РФ либо потребности субъектов РФ в товарах, работах, услугах, необходимых для осуществления функций государственного управления, в том числе для реализации целевых программ, финансируемых за счет средств федерального бюджета или бюджетов субъектов РФ и внебюджетных источников [7].

Вступивший с 1 января 2014 г. в силу Федеральный закон «О контрактной системе в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных и муниципальных нужд» № 44-ФЗ от 05 апреля 2013 года (далее – 44-ФЗ) не расшифровывает понятия государственных и муниципальных нужд, хотя и использует их. По смыслу близки этим терминам установленные законом цели осуществления закупок. Среди них выделяются следующие:

- достижения целей и реализация мероприятий, предусмотренных государственными и муниципальными программами;

- исполнения международных обязательств Российской Федерации, реализация межгосударственных целевых программ, участником которых является Российская Федерация;

- выполнения функций и полномочий государственных органов власти Российской Федерации, государственных органов субъектов Российской Федерации, муниципальных органов [2].

Общее понятие системы управления государственными закупками, сформулированное в действующем законодательстве Российской Федерации, можно рассматривать как совокупность экономических отношений участников контрактной системы в сфере закупок, в том числе с использованием единой информационной системы в сфере закупок, в соответствии с законодательством Российской Федерации и иными нормативными актами о контрактной системе в сфере закупок, направленных на обеспечение государственных и муниципальных нужд. Участниками этого процесса являются:

– федеральные органы исполнительной власти по регулированию контрактной системы в сфере закупок;

– органы исполнительной власти субъектов Российской Федерации по регулированию контрактной системы в сфере закупок;

– иные федеральные органы исполнительной власти;

– органы государственной власти субъектов Российской Федерации;

– органы местного самоуправления, уполномоченные на осуществление нормативно-правового регулирования и контроля в сфере закупок;

– Государственная корпорация по атомной энергии «Росатом»;

– Государственная корпорация по космической деятельности «Роскосмос»;

– заказчики и участники закупок, в том числе признанные поставщиками (подрядчиками, исполнителями);

– уполномоченные органы и уполномоченные учреждения;

– специализированные организации;

– операторы электронных площадок.

Попытки разработки различных формулировок предпринимались многими экономистами. Так, Якушина Я.В. в своей статье «Федеральная контрактная система и государственные закупки в сфере образования» определяет Федеральную контрактную систему как «…совокупность мер правового, организационного и экономического характера, направленных на обеспечение государственных и муниципальных нужд в товарах, работах и услугах посредством реализации взаимосвязанных этапов». При этом Якушина в своей работе четко выделила 3 таких этапа: прогнозирование и планирование закупок, их осуществление и мониторинг, контроль и аудит, что является безусловным плюсом предложенной формулировки [12, С.56].

Рассмотрению контрактной системы через призму категории «отношения» в экономической науке посвящены работы С.А. Черемухина, который определил контрактную систему, как «сферу, включающую совокупность экономических отношений хозяйствующих субъектов и государства как потребителя общественных благ и услуг и как регулирующего органа по поводу удовлетворения частных и общественных потребностей» [8].

С точки зрения экономической теории, контрактная система характеризуется через понятие «система». Так, И.К. Дмитриева определяет контрактную систему как «многокомпонентную и многофункциональную систему, построенную в рамках управления экономическим и социальным развитием региона с элементами организационного и экономического регулирования взаимоотношений основных участников - государственного заказчика и исполнителя государственного заказа (поставщика или производителя), выявляемого процедурой конкурса» [8]. А.А. Храмкин представляет контрактную систему как «совокупность мер правового, организационного и экономического характера, направленных на обеспечение государственных и муниципальных нужд в товарах, работах и услугах посредством реализации взаимосвязанных этапов: прогнозирования и планирования обеспечения государственных и муниципальных нужд; осуществления закупок товаров, работ и услуг; проведения мониторинга, контроля и аудита, в том числе полноты и качества удовлетворения государственных и муниципальных нужд» [9].

В юридическом аспекте контрактная система рассмотрена в диссертационной работе Шмелевой М.В. Автор считает, что контрактная система является основным юридическим механизмом реализации субъективных гражданских прав и исполнения гражданских обязанностей при проведении государственных закупок товаров (работ, услуг) в целях обеспечения государственных и муниципальных нужд. Она направлена на эффективное использование бюджетных средств и реализацию крупных экономических, социальных, научно-технических и инновационных проектов. По мнению Шмелевой, существуют две концептуальные составляющие контрактных отношений: обязательственные правоотношения и организационно-правовые отношения. Именно вторая составляющая правоотношений требует более подробного рассмотрения для выявления проблем управления системой государственных закупок [10, С.10-11.].

Попытку анализа государственных закупок с использованием системного подхода в нормативном аспекте предприняла Л.В. Андреева. Активно пользуясь термином «система», она определяет контрактную систему как «договорный характер взаимодействия публично-правовых образований с поставщиками (подрядчиками, исполнителями) товаров (работ, услуг) для государственных и муниципальных нужд» [3, С.23]. Однако вследствие отсутствия научного толкования формулировки ряд авторов игнорирует или критикует данный подход.

Среди российских экономистов существует группа ученных, придерживающихся более гиб-

кого определения контрактной системы. Так, Матевосян С.С. в своей статье, посвященной некоторым особенностям контрактной системы, предложила следующую формулировку: «совокупность участников контрактной системы и осуществляемые ими действия», чётко выделив 2 основополагающих составляющих элемента – участников и действия. Ряд ученных таких, как А.Н. Борисов и Т.Н. Трефилова, также выделяют третий элемент контрактной системы – информационное обеспечение контрактной системы в сфере закупок на основе единой информационной системы (ЕИС). Действующая система государственных закупок Российской Федерации относится к смешанной модели [8].

В федеральном законе № 44-ФЗ (статья 26) дается определение централизации закупок [2].

Данной статьей определяется субъектный состав, к нему относятся: уполномоченный орган (государственный орган или муниципальный орган), уполномоченное учреждение; обозначение функций и полномочий: предусматривается возможность передачи функций, начиная от планирования закупок, определения поставщиков, завершая заключением и исполнением контрактов; рассматривается возможность выбора вертикальной централизации на разных уровнях бюджетов: возможность передачи полномочий [5, С.118]:

- с муниципалитетов на субъект РФ,
- с поселений на муниципалитет.

Также данной статьей предусмотрены возможные модели централизации закупок. Таковыми являются:

- базовая централизация. При данной модели централизации подлежат только функции по определению поставщиков. Подписание контрактов является обязанностью Заказчика. При этом запрещается возлагать на уполномоченный орган, уполномоченное учреждение полномочия на: обоснование закупок; определение условий контракта; подписание контракта.

- предметная централизация. Для данной модели характерна централизация некоторых закупок Заказчика в зависимости от предмета контракта. Уполномоченный орган или уполномоченное учреждение в данной ситуации должны выполнять часть функций Заказчика, начиная от планирования и заканчивая исполнением контракта. Контрактная служба заказчика или контрактный управляющий осуществляют полномочия, не переданные уполномоченному органу, уполномоченному учреждению и несут ответственность в пределах осуществляемых полномочий.

- ведомственная централизация. В этом случае централизуются закупки подведомственных учреждений. Предусмотрены три варианта ведомственной централизации: планирование и определение поставщиков; заключение и исполнение контрактов; осуществление полномочий самостоятельно.

Необходимо отметить, что централизация обеспечивает эффективное распределение функций между независимыми и профессиональными участниками контрактной системы, однако требует жесткой регламентации их взаимодействия [11, С.20].

При централизации закупок данный процесс осуществляют квалифицированные специалисты, проходящие специальную подготовку и постоянное повышение квалификации. Это способствует улучшению качества, используемых в ходе осуществления закупочного процесса документов, повышает точность, прозрачность отчетности и документации в целом, составляемой в процессе осуществления закупочных процедур. Минусами данной модели можно считать излишнюю бюрократию и риск проявления коррупции в особо крупных масштабах. Также отрицательным моментом данной системы можно назвать замедление осуществления поставок товаров, работ, услуг и отдаленность от потребностей конечных получателей.

Смешанная модель предполагает объединение элементов систем централизации и децентрализации закупок следующим образом: наиболее распространена ситуация, когда централизованно осуществляются стратегические и политические функции, а также выбор единых процедур и универсальных механизмов закупок, организация крупных заказов и функция обучения персонала и кадров. Децентрализованными остаются при этом непосредственное проведение закупок и управление административными процессами. Смешанная система предполагает передачу управления закупками уполномоченным органам. Следует отметить, что смешанная система подходит для организаций со смешанными потребностями в закупках простой и сложной продукции на разных рынках, имеющих региональные представительства. [6, С. 46].

Резюмируя вышеизложенное, можно определить, что действующая система государственных закупок Российской Федерации относится к смешанной модели. Данная система на современном этапе с ее реально положительными и отрицательными характеристиками является объектом дальнейшего развития и совершенствования.

Список литературы

1. Федеральный закон от 13 декабря 1994 г. N 60-ФЗ
«О поставках продукции для федеральных государственных нужд».
2. Федеральный закон от 05 апреля 2013 г. № 44-ФЗ «О контрактной системе в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных и муниципальных нужд».
3. Андреева, Л.В., Понятие контрактной системы и основные правила ее функционирования / Л.В.Андреева // Законы России: опыт, анализ, практика. - 2013. - № 11. – С. 21-26.
4. Данилова, С.Н. Управление закупками для государственных и муниципальных нужд: учебное пособие / С.Н. Данилова. – Саратов. – 2016. – 123 с.
5. Зыкина, О.А., Ивашкин М.В. Эффективность системы государственных закупок Хабаровского края // Ученые заметки ТОГУ. – 2015. – Том 6, № 2. – С. 116-120.
6. Мокренко, О.А., Ованесян, Н.М. Система управления государственными закупками на современном этапе // Государственное и муниципальное

управление. Ученые записки СКАГС. 2017. № 2. – С. 43-49.

7. Некоторые проблемы Федерального закона «О контрактной системе в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных и муниципальных нужд» [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://barton.ru/nekotorye-problemy-fz-o-kontraktnoj-sisteme.html.

8. Понятие и сущность закупок для муниципальных нужд [Электронный ресурс] / Режим доступа: https://barton.ru/arhiv-novostej/ponyatie-zakupok-municipalnyx-nuzhd/.

9. Храмкин, А.А. Перспективы развития контрактной системы закупок [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.audit-it.ru/articles/account/otrasl/a100/386345.html.

10. Шмелева, М. В. Гражданско-правовое регулирование контрактных отношений при государственных и муниципальных закупках в Российской Федерации / М. В. Шмелева. Саратов. - 2013. - 26 с.

11. Юрченко, Е.В, Юрченко, А.А.. Государственные закупки: современные проблемы // Вестник финансового университета. – 2015. - № 4. – С. 16 – 23.

12. Якушина, Е.В. Федеральная контрактная система и государственные закупки в сфере образования: учебное пособие / Е.В. Якушина. – М.: Изд-во Автономная некоммерческая организация «Издательский дом «Народное образование». - 2014. – 248 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Шандова Н.В.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки
Херсонського національного технічного університету,
Билим О.С.
аспірант кафедри менеджменту, маркетингу і туризму
Херсонського національного технічного університету

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF HEALTH TOURISM

Shandova N.,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Department of Economics, Entrepreneurship and Economic Security,
Kherson National Technical University, Ukraine
Bylym O.
Postgraduate Student, Department of Management, Marketing and Tourism
Kherson National Technical University, Ukraine

Анотація

В статті запропоновано концептуальний підхід до керування розвитком оздоровчого туризму, який ураховує інтереси органів державної влади, керуючих суб'єктів на рівні виробників послуг та споживачів послуг. Підхід включає сукупність ресурсів й елементів, взаємопов’язаних організаційно-адміністративним процесом, процедурами й технологіями; спрямований на збалансований і стабільний розвиток туристичної системи в цілому; реалізується на основі як загальновідомих принципів науковості, цілеспрямованості, системності, комплексності, балансу інтересів, професіоналізму, так і принципів забезпечення і підтримки стійкого розвитку; має три напрями критеріїв оцінювання (організаційно-економічні, соціально-економічні та економіко-стратегічні критерії).

Abstract

The article proposes a conceptual approach to the management of the development of health tourism, which takes into account the interests of state authorities, managers of actors at the level of service providers and service users. The approach includes a set of resources and elements interrelated with the organizational-administrative process, procedures and technologies; it is aimed at balanced and stable development of the tourist system as a whole; it is realized on the basis of well-known principles of science, purposefulness, systemicity, integrity, balance of interests, professionalism, and principles of maintenance and support of sustainable development; it has three directions of evaluation criteria (organizational, economic, socio-economic, and economic-strategic criteria).

Ключові слова: оздоровчий туризм, керування, розвиток, стійкість, принципи забезпечення, принципи підтримки, оцінювання.

Keywords: health tourism, management, development, stability, principles of provision, principles of support, evaluation.

Стан здоров'я населення вимагає підвищеної уваги суспільства. Відповідно до дослідження американського аналітичного журналу The Daily Signal, в 2016 році населення України скоротилося на 170 тисяч громадян, це фактично означає, що рівень смертності в країні в півтори рази перевищив рівень народжуваності [1]. Держстат України також наводить статистику: тенденція «повільної смерті» в Україні

фіксується починаючи з 1993 року. На першому місці серед найпоширеніших причин передчасної смерті в країні називають серцево-судинні захворювання (68%), на другому місці - ракові пухлини (18%), з меншим відсотком далі ідуть проблеми із травленням, алкогольні отруєння й туберкульоз [2]. Більш коротка, в порівнянні з іншими розвиненими країнами, тривалість життя населення, висока поширеність соціально значимих захворювань пояснює прагнення населення використати альтернативні можливості для поліпшення здоров'я. Сьогодні існують кілька основних факторів, що сприяють розвитку оздоровчого туризму в Україні: скасування концепції безкоштовної медицини для населення; несприятливі тенденції в стані здоров'я населення; різноманітні природні оздоровчі ресурси; традиції використання відпусток для оздоровлення.

Незважаючи на це, кількість туристів, що відвідали вітчизняні курорти з оздоровчою метою, в останні роки істотно не збільшилася, інвестування в нові курортні об'єкти не відбулося, відтік туристів з оздоровчою метою поїздки за рубіж триває. Все це визначає увагу вчених до вивчення питань розвитку оздоровчого туризму в Україні й підтверджує актуальність теми даного дослідження.

Значний внесок у дослідження питань закономірностей територіальної організації рекреаційної діяльності внесли учені В. Герасименко [3], І. Зорин [4], N. Leiper [5], T. Bieger [6]; дослідженням питань керування й розвитку туристських комплексів на різних рівнях економіки займалися В. Семенов [7], B. Ritchie, [8], J. Moisander, [9]; питання підвищення ефективності керування індустрією туризму вивчали вчені Н. Ведмідь [10], П. Захарченко [11] й інші.

Разом з тим, зміна пріоритетів в устремліннях туристів (підвищення якості життя, зростання доходів, прагнення до здорового способу життя, високі вимоги до якості обслуговування й т.д.), наявність в Україні різноманітних лікувальних природно-кліматичних ресурсів для розвитку сфери оздоровчих послуг вимагають рішення нових завдань, пов'язаних з необхідністю адекватного реагування учасників сфери оздоровчого туризму на істотну зміну як зовнішнього, так і внутрішнього середовища їхнього функціонування. Дослідження в цій області носять розрізнений, фрагментарний характер, у зв'язку із чим виникає потреба в розвитку теоретичних і практичних аспектів формування системи керування ринком оздоровчих послуг.

Метою дослідження є формування концептуального підходу до керування розвитком оздоровчого туризму.

Аналіз наукових досліджень в сфері управління і розвитку індустрії туризму дозволив сформулювати визначення оздоровчого туризму, як такого, що характеризується можливістю реалізації цілей оздоровлення шляхом здійснення подорожі туристом у його вільний від роботи час та отримання комплексу послуг фізичного, духовного та соціального оздоровлення, що надаються у місцевості не пов’язаній з місцем постійного проживання та має необхідний для цього комплекс лікувально-оздоровчих, профілактичних та рекреаційних ресурсів [12].

В останні роки ринок туризму перетерплює помітні зміни. Зміни туристичної індустрії формуються під впливом факторів, обумовлених трансформацією суспільства таких, як:

- розвиток транспортної системи;
- розвиток готельних мереж;
- глобалізація туристського бізнесу;
- активний розвиток агрегаторів;
- масовий вихід компаній, що працюють у туріндустрії в он-лайн;
- трансформація поведінкових характеристик споживачів, практик і моделей споживання, що пов'язані з персоніфікацією й так далі.

Вплив даних факторів розширює можливості традиційних оздоровчих курортів, які вже не є місцем пасивного відпочинку для окремих категорій осіб, а стають поліфункціональними оздоровчими центрами, розрахованими на широке коло споживачів. Використання сучасних технологій оздоровчого відпочинку, розширення інфраструктури сервісного обслуговування (готельні комплекси, що обслуговують туристів, змушені диверсифікувати свій продукт за рахунок пропозиції широкого вибору оздоровчих і відновлюючих сили послуг, а також культурно-дозвільних заходів), дозволяють створити сучасний контент оздоровчого сервісу, що сприяє залученню представників різних поколінь.

При тому, що інфраструктура індустрії туризму є багато в чому забезпечуючою для оздоровчого туризму, недостатня увага до неї перешкоджає рішенню наступних соціально-економічних завдань:

- підвищення рівня здоров'я й тривалості життя населення, зниження смертності шляхом забезпечення широкого доступу до оздоровчих заходів, заснованих на тривалих традиціях і науково-обґрунтованих технологіях надання даних послуг;
- підвищення якості життя населення;
- підвищення рівня зайнятості населення (зростання числа організацій сфери туризму сприяє росту зайнятості більшої частини трудових ресурсів на територіях надання послуг оздоровчого туризму);
- розвитку спеціалізованих природно-рекреаційних територій;
- додаткових надходжень у регіональні бюджети;
- підвищення рівня доходів населення й ін.

Розвиток оздоровчого туризму в країні вимагає комплексного підходу: підтримки на державному рівні в частині інформаційної політики по просуванню туристичного продукту, правової підтримки, розробки й впровадження прогресивних методів і стандартів туристичного обслуговування, створення вигідних умов для підприємців малого й середнього бізнесу, підвищення ефективності використання туристичних ресурсів, удосконалювання оздоровчої інфраструктури, підвищення рівня сервісу послуг, створення центрів навчання персоналу.

Ще однією важливою умовою розвитку оздоровчого туризму виступає підвищення ролі споживачів послуг. Сьогодні споживачі можуть звертатися в агентства для придбання готового туру, можуть брати участь у створенні й коректуванні туру, можуть самостійно організовувати туристичні поїздки,

пророблюючи маршрути й бронюючи послуги без залучення туристичних агентів. Це свідчить про те, що споживач є активним актором взаємодії суб'єктів у туристичній галузі. Таким чином, сучасний споживач послуг оздоровчого туризму бере на себе відповідальність за організацію поїздки, з огляду на можливі ризики, що супроводжують поїздки. Це свідчить про розуміння споживачами структури й функціональної складової галузі оздоровчого туризму, про їхню здатність до взаємодії із суб'єктами керування, вибудовуванню системи комунікацій.

Таким чином, для ефективного керування оздоровчим туризмом у процес керування залучаються три ключових суб'єкти: органи державної влади, керуючі суб'єкти на рівні виробників послуг, споживачі послуг. Системність керування припускає впорядкування взаємодії між ними для знаходження оптимального стану галузі оздоровчого туризму, при якому інтереси й запити всіх суб'єктів будуть максимально задоволені. Необхідною умовою досягнення такого стану є організація безлічі комунікацій між всіма учасниками взаємодії, що дозволяє здійснювати обмін інформацією й погоджувати дії. Результатом керування оздоровчим туризмом є така організація функціонування оздоровчого туризму, що забезпечить його стійкий розвиток, гнучкість і високу якість послуг для споживачів.

Поняття «стійкий розвиток» у застосуванні до специфіки функціонування оздоровчого туризму як складної економічної системи, засновано на наступних аспектах.

З погляду математичної теорії стійкість являє собою реакцію системи на зовнішні впливи, які можуть компенсуватися в певному діапазоні [13]. Тобто, стійкість виступає однією із ключових динамічних характеристик системи, проявляється в можливості цієї системи повертатися у вихідний або близький до стан після виходу з нього, що є результатом того або іншого впливу. Виходячи із цього, для поняття «стійкість» стосовно до складних економічних систем, характерні дві ознаки, які не виключають одна одну: система, що перебуває в стані стійкості, з одного боку, перебуває в стабільному стані (у рівновазі), а з іншого боку, зміна її внутрішніх елементів надає їй стійкий рух.

Під стійкістю в туризмі розуміється позитивний загальний баланс екологічних, соціально-культурних і економічних впливів туризму, а також позитивний вплив відвідувачів і місцевих жителів один на одного [14]. Останнім часом до даних аспектів стійкості туризму додаються проблеми кліматичних змін і їх наслідків для туризму [15].

У Давосській декларації «Зміна клімату й туризм: відповідь на глобальні виклики» (2007) позначена необхідність термінового прийняття ряду стратегій, спрямованих на підтримку дійсно стійкого туризму, що включає в себе заходи реагування «по чотирьом напрямкам»: кліматичному, екологічному, соціальному й економічному.

Сьогодні туризм визначається як туристична діяльність, яка може бути підтримуваною або стійкою незалежно від її соціальних, економічних, культурних і екологічних контекстів, тобто «стійкий туризм» [16]. При цьому в рекомендаціях ЮНВТО і ЮНЕП дається чітке пояснення, що стійкий туризм не є особливою формою туризму, напроти всі форми туризму можуть прагнути бути більш стійкими й принципи стійкості застосовні до всіх видів туристської діяльності, включаючи масовий туризм і різні галузеві сегменти.

Узагальнення підходів до стійкості економічних систем та вивчення матеріалів Генеральної Асамблеї ООН щодо стійкого туризму в інтересах розвитку [17,18] надає можливість поряд з загальними принципами стійкості визначити принципи забезпечення й підтримки стійкості оздоровчого туризму як економічної системи (рис. 1) [19]:

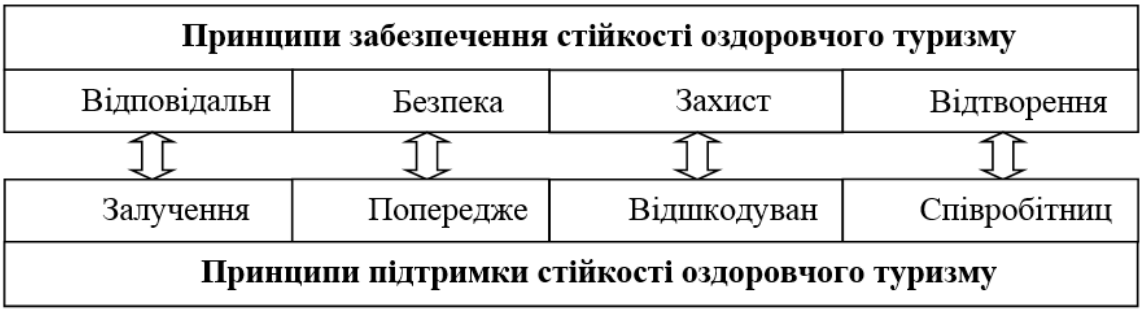

Рис. 1. Принципи забезпечення і підтримки стійкості оздоровчого туризму
Джерело: побудовано авторами

Принципи забезпечення стійкості оздоровчого туризму припускають ряд вихідних правил функціонування зовнішнього й внутрішнього середовища оздоровчого туризму, як економічної системи:

- принцип відповідальності містить у собі результативну складову господарської діяльності суб’єктів оздоровчого туризму в питаннях збереження навколишнього середовища культурних цінностей. Суб’єкти оздоровчого туризму повинні мати якісний кінцевий туристичний продукт оздоровчого туризму (туристичну послугу), при цьому, виявляти мінімально негативний вплив на навколишнє середовище на всіх етапах його надання, прагнути до рециклінгу або нешкідливої утилізації відходів. Розгляд оздоровчих, економічних, екологічних критеріїв і охорони навколишнього середовища повинне бути складовою частиною всіх управлінських рішень, у тому числі при

включенні нових елементів в існуючі програми оздоровчого туризму;

- принцип безпеки припускає всі аспекти безпеки, у тому числі соціальну й екологічну прийнятність виробництва послуг оздоровлення. Принцип безпеки характеризується системою взаємообумовлених елементів, таких як: безпека туриста, який споживає послуги оздоровчого туризму; безпека туристичного підприємства, яке споживає ресурси (фінансові, матеріальні, інтелектуальні і т.п.) для надання послуг оздоровчого туризму; безпека індустрії оздоровчого туризму (сукупність ресурсів готельної індустрії, транспорту, об'єктів харчування, оздоровлення, культурного дозвілля і т.п.); безпека регіону (дестинації), що надає послуги оздоровчого туризму (стан організаційних, соціальних та екологічних факторів, що віддзеркалюють стійкість регіону в наданні послуг оздоровчого туризму; безпека країни (ріст ВВП, поліпшення якості життя населення, поліпшення демографічної ситуації в країні і т.п.);

- принцип захисту реалізується у випереджальному прийнятті будь-яких ефективних заходів по недопущенню погіршення стану соціо-екологічних показників розвитку. Суб'єкти оздоровчого туризму повинні планувати об'єкти інфраструктури оздоровчого туризму й види оздоровчої туристичної діяльності таким чином, щоб забезпечувати захист природної й культурної спадщини. Учасники оздоровчого туристичного процесу й професіонали сфери оздоровчого туризму повинні розуміти, що необхідне накладення певних обмежень і лімітів на їхню діяльність, яку вони здійснюють у місцях особливої «крихкості», де відбувається безпосередньо сам оздоровчий туризм (створення природних парків або охоронюваних заповідників, пам'ятників культури й т.п.);

- принцип «відтворення» базується на раціональному природокористуванні, що припускає ощадливе й оптимальне використання поновлюваних і непоновлюваних ресурсів. Відтворенню сприяють наступні взаємопов’язані умови: грамотна організація і проведення діяльності оздоровчого туризму та дотримання туристами певних норм і правил поведінки.

Принципи підтримки стійкості оздоровчого туризму припускають умови збереження заданих параметрів стійкості на певному рівні. Підтримка стійкості оздоровчого туризму стосується комплексу проблем в економічній, технічній, фінансовій і багатьох інших сферах діяльності, які забезпечують формування вхідних, вихідних, внутрішніх процесів, потреб і зв’язків з партнерами, що обумовлюють характер оздоровчого туризму. До принципів підтримки стійкості оздоровчого туризму пропонуємо віднести:

- принцип залучення суб'єктів оздоровчого туризму для підтримки стійкості оздоровчого туризму означає розуміння важливості внеску й ролі кожного суб’єктів оздоровчого туризму в підтримці стійкості оздоровчого туризму; можливість виявлення факторів, що перешкоджають стійкості оздоровчого туризму; оцінювання своєї діяльності в порівнянні з цілями й завданнями оздоровчого туризму;

- зміст принципу попередження полягає в забезпеченні стійкого розвитку оздоровчого туризму через проведення політики превентивних заходів, виключення екстенсивних і екологічно небезпечних моделей виробництва оздоровчих послуг;

- принцип відшкодування пов'язаний з тим, що будь-який соціо-екологічний збиток, що виник в межах надання послуг оздоровчого туризму, у рамках реалізації концепції стійкого розвитку, повинен бути компенсований за допомогою використання різних економічних інструментів і механізмів;

- принцип співробітництва означає партнерство на галузевому, регіональному, національному й міжнародному рівні, що повинне бути спрямоване на досягнення стійкості оздоровчого туризму шляхом обміну всіма видами інтелектуальної власності.

Дотримуючись даних принципів, проблема стійкості оздоровчого туризму охоплює одночасно три виміри його бізнес-середовища: економічне, соціальне й екологічне, що пов'язує цінність оздоровчого туризму з інтересами суспільства.

Оздоровчий туризм, як інтегрований вид діяльності, що забезпечує фізичне, духовне й соціальне оздоровлення, містить у собі активність суб'єктів різного рівня й тому націлений на досягнення різних результатів. Отже, питання організації ефективної системи керування повинні перебувати в центрі уваги всіх суб'єктів керування в оздоровчому туризмі, зацікавлених у координуванні своїх дій і реалізації спільних програм розвитку галузі. Однак найбільш результативною буде система керування, що базується на постійній взаємодії між всіма суб'єктами галузі оздоровчого туризму, заснована на зацікавленості кожного з них у стабільному розвитку туризму й вибудовуванні взаємно обернених партнерських відносин.

Авторський підхід до керування розвитком оздоровчого туризму представлений на рис. 2.

Цілі розвитку оздоровчого туризму
- підвищення рівня здоров'я й тривалості життя населення, зниження смертності шляхом забезпечення широкого доступу до послуг оздоровчого туризму; - підвищення якості життя населення; - відродження в'їзного й внутрішнього масового туризму; - просування вітчизняного оздоровчого туризму на світовий ринок, підвищення його конкурентоспроможності; - розвиток спеціалізованих природно-рекреаційних територій, підвищення інтересу до місцевої культури; - створення додаткових робочих місць; - розвиток регіонів за допомогою збільшення кількості туристів.
Завдання
- залучення інвестиційних ресурсів у розвиток туристичних ресурсів оздоровчого туризму: природно-кліматичних, культурно-естетичних, концептуальних ресурсів, соціально-економічних, інфраструктурних туристичних ресурсів; - удосконалювання нормативно-правової бази; - створення єдиної інформаційної бази, а також використання реклами для популяризації оздоровчого туризму; - підготовка кадрів для індустрії оздоровчого туризму; - модернізація інфраструктури; - створення вигідних умов для підприємств, що надають послуги оздоровчого туризму.
Формування стійкості оздоровчого туризму
- загальні принципи: науковості, цілеспрямованості, системності, комплексності, балансу інтересів, професіоналізму; - принципи забезпечення стійкості оздоровчого туризму; - принципи підтримки стійкості оздоровчого туризму.
Процеси управлінської діяльності
- органи керування; - підсистема забезпечення керування; - технології керування**;** - методи впливу**.**
Критерії оцінювання керування розвитком оздоровчого туризму
- організаційно-економічні критерії: розвиток інфраструктури курортів й оздоровчих місцевостей; забезпечення економічної стабільності й прибутковості туристського оздоровчого комплексу; - соціально-економічні критерії: зміцнення здоров'я населення; поліпшення якості життя населення; поліпшення демографічної ситуації в країні; збереження, раціональне використання й розвиток природних оздоровчих ресурсів країни, їхня реалізація на внутрішньому й зовнішньому ринках; - економіко-стратегічні критерії: розвиток ринку оздоровчих послуг й їхній експорт; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного оздоровчого й туристського комплексу на міжнародному ринку
Очікувані результати
- досягнення цілей розвитку оздоровчого туризму; - мультиплікативний ефект у суміжних галузях й територіях**.**

Рис. 2. Концептуальний підхід до керування розвитком оздоровчого туризму
Джерело: розроблено авторами

Представлений підхід включає сукупність ресурсів й елементів, взаємопов'язаних організаційно-адміністративним процесом, процедурами й технологіями, і спрямований на забезпечення ефективного керування розвитком оздоровчого туризму.

Під керуванням будемо розуміти цілеспрямований вплив суб'єкта (органи державної влади, керуючі суб'єкти на рівні виробників послуг, споживачі послуг) на об'єкт (оздоровчий туризм, як інтегрований вид діяльності) для одержання результату високої цінності.

Цілі розвитку оздоровчого туризму формуються виходячи з того, що він забезпечує не тільки підвищення рівня здоров'я й тривалості життя населення, якості життя населення, але збалансований і стабільний розвиток туристичної системи в цілому на основі використання сукупності факторів розвитку для реалізації потреб цільових ринків.

Досягнення цілей розвитку оздоровчого туризму здійснюється на основі наступних завдань, які умовно можна об'єднати в наступні групи:

1) завдання підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону: створення вигідних умов для підприємств, що надають послуги оздоровчого туризму;

2) завдання підвищення рівня конкурентоспроможності регіональної системи оздоровчого туризму: залучення інвестиційних ресурсів у розвиток природно-кліматичних, культурно-естетичних, концептуальних ресурсів, соціально-економічних, інфраструктурних туристичних ресурсів;

3) завдання розвитку регіонального ринку оздоровчих послуг на основі методів маркетингу: створення єдиної інформаційної бази, а також використання реклами для популяризації оздоровчого туризму;

4) завдання підвищення рівня розвитку сукупності інфраструктурних об'єктів оздоровчого туризму: удосконалювання нормативно-правового забезпечення, підготовка кадрів для індустрії оздоровчого туризму, модернізація матеріальної бази інженерної інфраструктури (мережі енергопостачання, водопостачання, транспортної мережі, очисних споруджень) і ін.

Декомпозиція зазначених завдань здійснюється залежно від соціально-економічних умов, стану конкурентоспроможності, стану ринку оздоровчих послуг, розвитку інфраструктурної складової оздоровчої діяльності кожного конкретного регіону.

Досягнення завдань керування розвитком оздоровчого туризму здійснюється шляхом формування стійкого розвитку оздоровчого туризму на основі принципів, що не суперечать один одному й діють у комплексі. До таких принципів, поряд із загальновідомими принципами науковості, цілеспрямованості, системності, комплексності, балансу інтересів, професіоналізму, необхідно віднести принципи забезпечення і підтримки стійкого розвитку:

- принципи забезпечення стійкості оздоровчого туризму: відповідальність, безпека, захист, «відтворення»;

- принципи підтримки стійкості оздоровчого туризму: залучення, попередження, відшкодування, співробітництво.

Принципи забезпечення і підтримки стійкості оздоровчого туризму ураховують його специфіку, спрямовані на попередження і подолання проблем, що перешкоджають або обмежують розвиток оздоровчого туризму, та збільшують його цінність для суспільства.

Процеси управлінської діяльності в керуванні розвитком оздоровчого туризму здійснюються органами керування з застосуванням підсистеми забезпечення керування, технологій керування та методів впливу.

Органи керування включають:

- органи державної влади з рішеннями й діями на національному й регіональному рівнях, що регламентують і регулюють галузь, формуючи ділове середовище для розвитку оздоровчого туризму;

- асоціації й інші некомерційні об'єднання - з метою підвищення конкурентоспроможності національного туристичного продукту, розвитку й координації туристичної діяльності регіонів, створення банків даних й інших інформаційних систем, установлення міжрегіональних і міжнародних зв'язків у сфері оздоровчого туризму, моніторингу якості надаваного туристського продукту, проведення маркетингу туристичного ринку, що сприяє ефективності роботи підприємницьких структур індустрії оздоровчого туризму;

- власне підприємницькі структури індустрії оздоровчого туризму - як виробники туристичних продуктів, що володіють здатністю створювати нові ринки й нових споживачів, що беруть участь у регулюванні відносин один з одним і зовнішнім середовищем у процесі створення й реалізації туристського продукту.

Підсистема забезпечення відзначається ефективністю координації й узгодження інтересів ключових суб'єктів оздоровчого туризму і в чималому ступені обумовлена якістю правового регулювання туристської діяльності, являє собою процес впливу правових норм на відносини, що складаються в сфері туризму і здійснюється як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному рівні. Законодавчі акти державного рівня закладають єдині підходи до організації оздоровчого туризму. Нормативні правові акти регіонального рівня формують особливості розвитку оздоровчого туризму стосовно до конкретного населення й території.

Оздоровчий туризм внаслідок своєї приналежності до сфери послуг має ряд особливостей, які поширюються на систему керування. На кожному рівні керування використовується сукупність економічних, адміністративно-правових, організаційних, маркетингових, соціально-психологічних і програмно-цільових технологій та методів впливу на об'єкти керування.

Вибір тих, чи інших технологій управління, методів впливу в процесах управлінської діяльності в керуванні розвитком оздоровчого туризму пов'язаний з інтенсивністю генерування нових потреб споживачів, які стають суттєвими обставинами в управлінні розвитком туристичної практики. Споживачі послуг оздоровчого туризму, виступаючи експертами в оцінці якості надаваних послуг виконують функції зворотного зв’язку, тим самим підтверджуючи, або спростовуючи існуючу підсистему забезпечення (у тому числі підходи до організації оздоровчого туризму). З іншого боку, генеруючи нові потреби у сфері споживання послуг оздоровчого туризму самі споживачі ініціюють формування нових напрямів розвитку, які в свою чергу потребують нових технологій управління, методів впливу та процесів забезпечення. Наприклад, соціально-демографічні зміни сприяють появі нових груп споживачів (діти, літні люди, інваліди), потреби яких змінюють структуру туристичних послуг, а їх цінності призводять до зміни тенденцій розвитку оздоровчого туризму; поведінкові зміни формують зміни в культурі споживання послуг оздоровчого туризму - все більше людей дозволяють собі мандрувати, стають прихильниками здорового образу життя, виступають за збереження природних ресурсів та ін.; зміни комунікаційних систем впливають на здійснення споживчого вибору - поява нових інтернет-технологій пов’язаних з соціальними мережами, сайтами, блогами, де туристи діляться власним досвідом у споживанні послуг, змінюють стереотипи відпочинку і оздоровлення.

Керування розвитком оздоровчого туризму спрямоване на досягнення цілей розвитку, у відповідності до яких згруповано критерії оцінювання. Критерії оцінювання повинні слугувати основними орієнтирами та керівними принципами для ключових суб’єктів - органів державної влади, керуючих суб'єктів на рівні виробників послуг, споживачів послуг, які спрямовують власні дії на розвиток оздоровчого туризму, пропонувати їм відправну крапку для розробки вимог розвитку оздоровчого туризму. Для оцінювання керування розвитком оздоровчого туризму пропонується

застосовувати наступні групи критеріїв:

- організаційно-економічні критерії – сукупність критеріїв, за якими визначається результативність управлінських і економічних аспектів діяльності ключових суб'єктів керування розвитком оздоровчого туризму;

- соціально-економічні критерії – сукупність критеріїв, за якими віддзеркалюються соціальні та економічні ефекти від розвитку оздоровчого туризму;

- економіко-стратегічні критерії – сукупність критеріїв, за якими виражається спроможність оздоровчого туризму позитивно впливати на економіку регіону й країни.

Очікувані економічні результати реалізації запропонованого підходу до керування розвитком оздоровчого туризму будуть досягнуті шляхом залучення додаткових інвестицій у сферу оздоровчого туризму за умови взаємодії державних і приватних структур, забезпечення економічно привабливих умов для бізнесу, що дозволить забезпечити поповнення бюджетів усіх рівнів і ріст валового внутрішнього продукту. Враховуючи мультиплікативний ефект оздоровчого туризму, зростання основних показників даної сфери передбачає вдосконалювання й відповідне зростання сфери оздоровчих послуг у цілому, поліпшення якості сервісу й інших супутніх галузей.

Сфера оздоровчого туризму при успішному розвитку може стати одним із ключових елементів, що сприяють досягненню стратегічних цілей розвитку як країни так і регіону, а саме: поліпшення здоров'я і якості життя населення, забезпечення зайнятості населення, підвищення добробуту населення, і задоволення соціальних потреб. Авторський підхід щодо управління розвитком оздоровчого туризму, на відміну від існуючих, ураховує інтереси органів державної влади, керуючих суб'єктів на рівні виробників послуг, споживачів послуг; включає сукупність ресурсів й елементів, взаємопов'язаних організаційно-адміністративним процесом, процедурами й технологіями; спрямований на збалансований і стабільний розвиток туристичної системи в цілому з урахуванням завдань підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності регіональної системи оздоровчого туризму, розвитку регіонального ринку оздоровчих послуг, підвищення рівня розвитку сукупності інфраструктурних об'єктів оздоровчого туризму; реалізується на основі як загальновідомих принципів науковості, цілеспрямованості, системності, комплексності, балансу інтересів, професіоналізму, так і принципів забезпечення і підтримки стійкого розвитку; має три напрями критеріїв оцінювання (організаційно-економічні, соціально-економічні та економіко-стратегічні критерії).

Список літератури

1. Peterson N. Amid War, Ukraine's Population Continues to Dwindle. URL: https://www.dailysignal.com/2017/02/21/ukraines-population-continues-to-dwindle/

2. Державна служба статистики України . Населення України за 2014 рік. Демографічний щорічник

3. Герасименко В.Г. Ринки туристичних послуг: [Монографія] / за ред. В. Г Герасименко. – Одес. нац. екон. ун-т, 2013. – 223 с.

4. Зорин И. В. Энциклопедия туризма: справочник / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – Москва : Финансы и статистика, 2003. – 368 с.

5. Leiper N. Tourism management / N. Leiper. – Sidney: Pearson Education Australia, 2004. – 326 p.

6. Bieger T. Destinations Management / T. Bieger. – München: Oldenbourg, 2005. – 365 p.

7. Семенов В. Ф. Макроекономічний контекст ефективного управління персоналом підприємств курортно-рекреаційної сфери: монографія / В. Ф. Семенов, Н. В. Нєчева. – Одеса: Бондаренко М. О., 2019. – 258 с.

8. Ritchie B. The competitive destination: a sustainable tourism perspective / B. Ritchie, G. Crouch. – Cambridge: CAB International, 2003. – 291 p. doi:10.1079/9780851996646.0000

9. Moisander J. Qualitative marketing research: a cultural approach / J. Moisander, A. Valtonen. – London: Sage, 2006. – 240 p. doi:10.4135/9781849209632

10. Ведмідь Н. І. Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління / Н. І. Ведмідь. – К.: Київ. нац. торгов.-екон. ун-т, 2013. – 535 с

11. Захарченко П. В. Модели экономики курортно-рекреационных систем / П. В. Захарченко. – Бердянск: Изд-во Ткачук, 2010. – 392 с.

12. Шандова Н.В. Ресурсне забезпечення оздоровчого туризму / Н.В. Шандова, О.С. Билим // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». -№31, 2018. – С. 12-16.

13. Ляпунов, А.М. Общая задача об устойчивости движения / А. М. Ляпунов М. – Л.: ГИТТЛ., 1950. – 472 с.

14. Рассохина, Т.В. Менеджмент туристских дестинаций: учебник / Т.В. Рассохина. – М.: Советский спорт, 2014. – 248 с.

15. Buckley R. Sustainable Tourism: Research and Reality // Annals of Tourism Research. – 2012. – Vol. 39, No. 2. – pp. 528-546. URL: http://wordpress.reilumatkailu.fi/wpcontent/uploads/2012 /04 /artikkeli38.pdf.

16. Tourism in the Green Economy: Background Report // Published by the World Tourism Organization (UNWTO) and the United Nations Environment Programme (UNEP). – Printed by the World Tourism Organization. – Madrid, Spain, 2012. - 156 p.

17. Резолюция ГА ООН от 22 декабря 2015 № 70/193. – Режим доступу: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ares70d1_ru.pdf

18. Рабочее резюме документа для обсуждения устойчивого туризма в интересах развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tourism4development2017.org/wpcontent/uploads/2017/05/12522_iy2017-discussion-paper_executive-summary_ru.pdf.

19. Шандова Н.В. Методологія та практика управління стійким розвитком промислових підприємств : монографія / Н.В. Шандова. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2014. – 424 с.

JURIDICAL SCIENCES

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНСТРУМЕНТАРІЙ СИСТЕМАТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Гедульянов В.Е.
здобувач кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
(Університету державної фіскальної служби України)

TO THE QUESTION OF THE SYSTEM OF SYSTEMATIC MONITORING AND EVALUATION OF THE LEVEL OF CORRUPTION

Hedulianov V.
Postgraduate Student of the Department of
Administrative Law and Process and Customs Safety
(University of the State Fiscal Service of Ukraine)

Анотація

Стаття присвячена виявленню проблем застосування інструментарію систематичного моніторингу та оцінки рівня корупції та обґрунтуванню пропозицій щодо його вдосконалення. Багатоаспектність корупції як негативного явища не дозволяє віднайти універсальну формулу, в якій мають бути відображені усі її аспекти – соціальні, політичні, економічні, юридичні. Доведено, що поряд із абсолютними показниками фактів виявлення корупційних діянь та притягнення до юридичної відповідальності мають бути застосовані і наявні альтернативні способи встановлення рівня корупції: опитування, рейтингові оцінки. Виявлено тенденцію до звуження предмету наділення компетенцією суб'єктів запобігання та протидії корупції та наявність супутньої проблеми конкурування юрисдикцій між уповноваженими суб'єктами, яка потребує належного наукового опрацювання з метою пошуку шляхів її вирішення.

Abstract

The article is devoted to revealing the problems of using the tools of systematic monitoring and evaluation of the level of corruption and substantiating proposals for its improvement. The multidimensional nature of corruption as a negative phenomenon does not allow us to find a universal formula in which all aspects of it - social, political, economic, legal - must be reflected. It is proved that along with the absolute indicators of the facts of detecting corrupt acts and bringing to legal responsibility, alternative methods of determining the level of corruption should be applied: surveys, rating assessments. The tendency to narrow the subject of competence of the subjects of prevention and counteraction to corruption and the presence of an accompanying problem of competing jurisdictions between authorized entities, which requires proper scientific research with the aim of finding ways to solve it.

Ключові слова: корупція, інструментарій, оцінка рівня, абсолютні показники.

Keywords: corruption, toolkit, level estimation, absolute indexes.

Вступ. На вкрай загрозливі масштаби корупції прямо констатовано у нещодавніх офіційних документах основних міжнародних партнерів України. Так, Парламент ЄС у резолюції від 17 липня 2014 року (2014/2717 (RSP) після підписання Угоди про асоціацію з Україною констатував, що в Україні «широко розповсюджена корупція та наявна колосальна тіньова економіка» (пункт 19). У резолюції від 15 січня 2015 року (2014/2965 (RSP)) Парламент ЄС висловив позицію, що антикорупційна стратегія, основною метою якої є нульова терпимість до корупції, вкрай необхідна Україні, і закликав українську владу вжити заходів щодо «викорінення системної корупції» (пункт 13). У 2017 році ПАРЄ у своїй Резолюції 2145 (2017) продовжував оцінювати корупцію в Україні як «широко розповсюджену» та висловлював з цього приводу особливу занепокоєність (пункт 10) [1].

Зазвичай, визначення рівня корупції здійснюється на засадах офіційної статистики притягнення до юридичної відповідальності за корупцію або використовуючи дані щорічного рейтингу міжнародної організації Transparency International, де країни розміщуються за рівнем корупції від мінімального до максимального.

Якщо звернутись до даних рейтингу Transparency International, то можна виділити такі рейтингові показники. 2007 рік – 118-те місце, 2008 рік - 134-те місце з-поміж 180 країн [2], 2009 рік – 146-те місце. У рейтингу, де сприйняття корупції оцінюється за шкалою від 0 до 10 балів, в якій «0» означає тотальну корумпованість держави, а «10» – фактичну відсутність корупції, Україна отримала 2,2 бали. Таким чином, наша держава займала місце поряд з таким країнами як Камерун, Кенія, Зімбабве, Еквадор та іншими країнам третього світу [3].

Дослідники відзначали, що у 2012 році найменший рівень корупції був Фінляндії [4]. У 2012 та 2013 роки – Україна за рейтинговими показниками рівня корупції посідала 144-те місце серед 176 країн [5]. У 2015 та 2016 роках Україна у рейтингу вище-

згаданої організації залишилася у групі досить корумпованих держав: у 2015 році Україна посіла 130 місце (27 балів) з поміж 168 країн, а у 2016 – 131 місце (29 балів) серед 176 країн. Серед сфер життєдіяльності найбільш корупціогенними відзначають такі: дозвільна діяльність, контроль господарської діяльності, податковий контроль, митний контроль, контроль у сфері державних закупівель, енергетичному секторі, розподілі землі та інших природних ресурсів та інші види контролю, які здійснюються під час судового розгляду спорів та щодо діяльності правоохоронних органів, а також виборчі процедури. [1].

Отже, проблема пошуку інструментарію систематичного моніторингу та оцінки рівня корупції залишається актуальною.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Науковий пошук у царині адміністративного права був присвячений переважно питанням, пов'язаним із юридичною кваліфікацією дій, які підпадають під ознаки корупції, проблем організації протидії корупції (С.М. Алфьоров [6, с. 46-47], О.М. Бандурка, В.Т. Білоус, В.Д. Гвоздецький [7, с. 123], В.Л. Грохольський, Д.Г. Заброда, В.К. Колпаков, С.С. Рогульський [8, с. 10], Р.М. Тучак, С.О. Шатрава, І.І. Яцків [9, с. 9] та інші). Поряд із цим, проблемні питання застосування інструментарію систематичного моніторингу та оцінки рівня корупції залишились поза уваги дослідників, обмежуючись лише констатацією стану справ щодо боротьби з корупцією.

Мета статті – виявити проблеми застосування інструментарію систематичного моніторингу та оцінки рівня корупції та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Основний матеріал. С.О. Шатрава, узагальнюючи існуючу наукову думку щодо характеристики сутності корупції, відзначав наступне. В усіх дослідженнях підкреслено негативний характер корупції як соціального явища. Корупція є багатоаспектною, а тому складно повною мірою усунути факт її існування. Поряд із суто правовими, існують моральні і релігійні заходи подолання корупції. Звідси – серед ефективних заходів, спрямованих на недопущення корупції, відзначено формування у суспільній свідомості нетерпіння до корупційних проявів. Корупція проявляється у протиправних діяннях (діях чи бездіяльності), які є умисними, вчиняються тільки у публічній сфері і мають матеріальний склад у формі певних пільг, благ, переваг. Корупційна діяльність є шкідливою і здатна пристосовуватись до умов життєдіяльності суспільства, держави [10, с.24-25].

Уніфікованим інструментарієм систематичного моніторингу та оцінки рівня корупції виступає методика стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, яку затверджено рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції № 12 від 12 січня 2017 року [11]. що дозволить фіксувати динаміку показників поширеності корупції та сприйняття населенням ефективності антикорупційної діяльності. Результати проведеного дослідження свідчать про збереження в Україні високого рівня корупції та негативне сприйняття корупції суспільством. Так сприйняття корупції населенням і представниками бізнес-середовища становить на рівні відповідно 3,98 і 3,47 за п'ятибальною шкалою оцінки [1]. Поряд із сферою публічного управління високий рівень корупції має місце і у сфері бізнесу [1].

Виявленню тенденцій діяльності державних інституцій щодо запобігання та протидії сприяє опрацювання офіційної статистики.

На думку Д.Г. Заброди, до об'єктивних джерел статистичної інформації доцільно віднести сформовані показники Міністерством внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури, Міністерством юстиції України, Державною судовою адміністрацією України, Головним управлінням державної служби України, а також правоохоронними органами. Д.Г. Заброда відзначав відмінності обліків фактів корупції у різних країнах світу. Так, хабарництво у США враховується за арештами підозрюваних і фігурує лише у графі «всі інші злочини». У статистиці Франції хабарництво розглядається в графі економічних і фінансових злочинів, у Німеччині – у графі про посадові злочини. Більшість країн (Великобританія, Франція, Італія, Швеція, Греція, Швейцарія, Іспанія, Фінляндія й ін.) приводять дані про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за хабарництво або засуджених за це правопорушення. Деякі держави (Канада, США, ФРН і ін.) не заповнювали графи про хабарництво і корупцію. І лише Болгарія, Україна, Росія, Туреччина, Польща, Норвегія, Ізраїль, Чехія, Австрія, Японія повідомляють про зареєстровані випадки корупції [12, с. 13; 13].

В Україні зміни у статистичному обліку корупційних правопорушень (у широкому значенні цього терміну як порушення норм антикорупційного законодавства) відбувались відповідно законодавчим змінам.

У 1998 році органами внутрішніх справ було складено 3400 протоколів, серед яких 3136 – складено на державних службовців, а 228 – депутатів різних рівнів. До відповідальності за корупційні дії притягнено 1450 осіб [14]. Протягом 1999 року серед державних службовців вищого рівня виявлено 120 осіб, дії яких мали ознаки корупційних [15]. За даними Міністерства внутрішніх справ України тільки у 2000 році у сфері економіки було виявлено 22, 8 тис. тяжких злочинів, з яких 18,1 тис. складають посадові злочини. Проте до кримінальної відповідальності було притягнуто більше 5,6 тис. осіб, з яких 2,25 тис. – керівники підприємств, установ, організацій, 540 – державних службовців. За фактами хабарництва у 2000 році було розкрито 1443 злочини [16].

Р.М. Тучак відзначав, що у 2004 – 2006 роках найбільш розповсюдженими порушеннями, зазначеними у статті 5 Закону України «Про боротьбу з корупцією» були:

- п. «а» ч.1 (сприяння фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, за яким було притягнуто до відповідальності 25, 35 та 35 осіб у 2004, 2005 та 2006 роках відповідно, з

них державних службовців 2, 1 та 2 особи відповідно);

- п. «г» ч.1 (відмова фізичним та юридичним особам в інформації, надання якої передбачено правовими актами, умисне затримування її, надання недостовірної чи неповної інформації, за яким було притягнуто до відповідальності 53, 78 та 56 осіб у 2004, 2005 та 2006 роках відповідно, з них державних службовців 7, 9 та 7 осіб відповідно);

- п. «г» ч.2 (надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень, за яким було притягнуто до відповідальності 61, 162 та 137 осіб у 2004, 2005 та 2006 роках відповідно, з них державних службовців 15, 36 та 23 особи у відповідних роках) [17, с. 34-35].

У 2012 році за статистикою МВС України протягом 5 місяців у провадженні знаходилось 11018 злочинів у сфері службової діяльності, серед яких 15% - хабарництво; 806 кримінальних корупційних правопорушень виявлені органами внутрішніх справ. Більшість таких порушень складали факти хабарництва (ст.368 Кримінального кодексу України) - майже 50%; привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч.ч.2-5 ст.191 Кримінального кодексу України); зловживання владою або службовим становищем (ст.364 Кримінального кодексу України).

У 2019 році МВС України було наведено приклади ситуацій, розміщених на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції з метою практичного розуміння поняття «конфлікт інтересів», формування навичок у працівників МВС з питань дотримання правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Відповідна інформація стосувалась конкретних посадових осіб, зокрема - Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі стосовно директора ДП «ДНІПРО-ВДМ» та Міністра інфраструктури України стосовно директора казенного підприємства «Морська пошуково-рятувальна служба» у зв'язку із встановленням фактів непередачі в управління іншій особі належних їм корпоративних прав у товариствах з обмеженою відповідальністю протягом 30 днів з моменту призначення на вказані посади у порядку, передбаченому Законом; в. о. Міністру аграрної політики та продовольства України стосовно голови Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів, який не прийняв рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів у зв'язку з отриманням повідомлення про наявність потенційного конфлікту інтересів від начальника Головного управління Держпродспоживслужби в м. Києві; начальника Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Луганській області стосовно порушення його підлеглим вимог Закону України «Про запобігання корупції» під час роботи у складі комісії з питань медико-психологічної реабілітації особового складу та інші. При цьому було зазначено, що складення протоколу і передача його до суду не означає визнання особи винною у вчиненні правопорушення, а є підставою для провадження у справі про адміністративне правопорушення у судовому порядку. Проте приписи Національного агентства є обов'язковими до виконання. За невиконання припису керівник органу, підприємства, установи, організації несе відповідальність, передбачену статтею 188-46 КУпАП. За даними Національного агентства з питань запобігання корупції, кількість протоколів про корупційні правопорушення, направлених до суду у 2018 р. – 10110; прийнято судом рішення – 9237; притягнуто судом до відповідальності 4853 осіб, серед яких найбільша кількість – депутати сільських, селищних, міських, районних рад - 2006; сума накладених штрафів становила – майже 5 млн.грн. Серед осіб, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення, найбільша кількість – державні службовці – 185 та працівників органів внутрішніх справ – 201, посадові особи юридичних осіб, фізичних осіб - у разі одержання від них неправомірної вигоди - 673. Найменша кількість – народні депутати України – 1 особа, посадові особи іноземних держави та міжнародних організацій – 1, службові особи інших утворених відповідно до закону військових формувань – 3 особи [18].

Наведені дані офіційних обліків корупційних правопорушень свідчать про існування змін бази статистичної інформації, починаючи з показників, які є кількісними і стосуються конкретних видів таких правопорушень. Враховуючи зміни до законодавства, які стосувались і стосуються як складу корупційних правопорушень, так і зміни компетенції щодо їх виявлення, фіксування та прийняття рішення щодо застосування заходів юридичної відповідальності, виявити чіткі тенденції діяльності щодо запобігання і протидії корупції складно. Такий стан організації та здійснення статистичного обліку інформації обумовлює пошук непрямих (опосередкованих) способів встановлення рівня корупції. Зокрема, такими можна вважати результати опитування, а також інформацію, отримана від інших джерел щодо оцінки рівня корупції в Україні, яку може бути сприйнято із врахуванням авторитетності відповідної інституції, що оприлюднює відповідні рейтингові оцінки.

Проте, не зважаючи на складність виявлення абсолютних чисельних показників, спираючись на які можна встановити певні закономірності у кількості фактів виявлених корупційних правопорушень та притягнення до юридичної відповідальності, можна зазначити про існування тенденції перерозподілу компетенції між державними органами у сфері запобігання і протидії корупції у напрямку звуження предмету її застосування. Поряд із цим, слід критично проаналізувати супутню проблему конкурування юрисдикцій у сфері запобігання і протидії корупції, ризик існування якої можливий за умови функціонування декількох державних інституцій, що наділені відповідною вузькою компетенцією.

Проведений аналіз дозволив сформувати наступні **висновки.**

Корупція є багатоаспектним негативним явищем, що дозволяє аналізувати її прояви у економіч-

ній, соціальній, політичній, правовій сферах. Багатоаспектний характер корупції не дозволяє віднайти універсальну формулу, в якій мають бути відображені усі її аспекти. Разом з тим, правовий аспект визначення корупції передбачає її позначення як діяння (дії чи бездіяльності), що є юридично караною. Статистичний аналіз, який проводиться з метою виявлення тенденцій протидії корупції, спираючись тільки на абсолютні показники фактів виявлення відповідних діянь та притягнення до юридичної відповідальності у зв'язку із змінами до чинного законодавства, що об'єктивно тягне зміни у базі відповідних статистичних показників, не дозволяє відобразити усі аспекти корупційних проявів. У зв'язку з цим вказано про наявні альтернативні способи встановлення рівня корупції, спираючись на опосередковані способи: опитування, рейтингові оцінки. Виявлено тенденцію до звуження предмету наділення компетенцією суб'єктів запобігання та протидії корупції та наявність супутньої проблеми конкурування юрисдикцій між уповноваженими суб'єктами, яка потребує належного наукового опрацювання з метою пошуку шляхів її вирішення.

Список літератури

1. Пояснювальна записка до Проекту Закону про Антикорупційну стратегію на 2018 - 2020 роки (реєстр.номер 8324 від 26.04.2018) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63942 (дата звернення 20.07.2019).

2. Червоножка В. Корупція в Україні: як реально зменшити її масштаби? // Новинар від 24 червня 2009 р. URL: http://novynar.com.ua/analytics/government/72994 (дата звернення 20.07.2019).

3. Богдан І. Протидія корупції в Україні // Офіційний сайт LCF Law Group. URL: http://www.lcfgroup.com.ua/news/publications/582/ (дата звернення 20.07.2019).

4. Наименее коррумпированной страной мира является Финляндия. // Независимая газета от 06.06.2012 г. URL: http://www.ng.ru/ideas/2004-07-13/11_finland.html (дата звернення 20.07.2019).

5. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014р. № 1699-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 46. ст. 2047.

6. Алфьоров С. М. Адміністративно-правова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ: монографія. Х.: Золота Миля, 2011. 372 с.

7. Гвоздецький В. Д. Корупція як правове явище. Право та державне управління. 2011. № 1. С. 123–126

8. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 19 с.

9. Яцків І. І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.

10. Шатрава С.О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України: дис. … д-ра юрид. наук. 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2017. 433 с.

11. Методика стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, яку затверджено рішенням НАЗК № 12 від 12 січня 2017 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/FN028308?an=10 (дата звернення 20.07.2019).

12. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис. … канд. юрид. наук. 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 235 с.

13. Лунеев В. В. Коррупция, учтённая и фактическая. Государство и право. 1996. № 8. С. 32–37.

14. Валерко В. Звідки доходи у чиновників? Урядовий кур'єр. 1999. 5 січня.

15. Чикалін В. Боротьба зі злочинністю – важливий компонент національної безпеки. Урядовий кур'єр. 1999. 16 грудня.

16. Смирнов Ю. Основним підгрунтям корупції залишається тіньова економіка. Урядовий кур'єр. 2001. № 118.

17. Тучак Р. М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією: дис. … канд. юрид. наук. 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2007. 170 с.

18. Інформаційний бюлетень про складені Національним агентством з питань запобігання корупції протоколи про адміністративні правопорушення та внесені приписи щодо ознак порушень вимог, пов'язаних із запобіганням та врегулюванням конфлікту інтересів, протягом І кварталу 2019 року. URL: https://mvs.gov.ua (дата звернення 20.07.2019).

КОМПЕТЕНЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Логвиненко А.О.
здобувач кафедри конституційного і адміністративного права (Національного авіаційного університету)

COMPETENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION SUBJECTS IN DISCIPLINARY PROCEEDINGS: SPECIAL QUESTIONS FOR IMPROVING LEGAL REGULATION

Logvinenko A.
Postgraduate Student of Department of constitutional and administrative law (National Aviation University)

Анотація

Стаття присвячена визначенню процесуальної компетенції суб'єктів публічної адміністрації у зазначеному провадженні, створенню теоретичного підґрунтя для усунення зазначених та окремих інших проблемних питань, виробленню пропозицій щодо вдосконалення чинного адміністративного законодавства.

Abstract

The article is devoted to the definition of the procedural competence of the subjects of public administration in the said proceedings, the creation of a theoretical basis for elimination of these and other problematic issues, the development of proposals for the improvement of the existing administrative legislation.

Ключові слова: процесуальна компетенція, дисциплінарні провадження, державна служба, суб'єкти публічного адміністрування, публічне адміністрування.

Keywords: procedural competence, disciplinary proceedings, public service, subjects of public administration, public administration.

Вступ. Однією з гарантій законності і правопорядку в сучасній правовій державі виступають гарантії особи від необґрунтованого притягнення її до юридичної, зокрема – дисциплінарної відповідальності. Місце дисциплінарної відповідальності у системі видів юридичної відповідальності зумовлене її призначенням – забезпечення належного розвитку трудових відносин, зокрема – і відносин у сфері здійснення публічного адміністрування.

Попри наведене, сьогодні проблематика як питання дисциплінарної відповідальності державних службовців [1, с. 341-342], так і процесуальної компетенції суб'єктів публічної адміністрації у цій сфері потребує уніфікації наукових підходів. Зокрема, необхідно вказати на проблему уніфікації співвідношення державно-службових та службово-трудових відносин. Крім того, у юридичних публікаціях вказується на необхідності уточнення підстав притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності [2, с. 144].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання дисциплінарної відповідальності державних службовців є достатньо опрацьованими у доктрині адміністративного права. Ключовими в цьому напрямі є наукові напрацювання С.В. Ківалова, Л.Р. Білої-Тіунової, М.І. Іншина, О.О. Горницького, В.І. Щербини та інших. Водночас, проблематика процесуальної компетенції суб'єктів публічної адміністрації у дисциплінарному провадженні характеризується певною новизною. Дотичними є численні наукові напрацювання стосовно компетенції зазначених суб'єктів загалом, в тому числі в рамках доктрини адміністративного права (В.Б. Авер'янов, В.К. Колпаков, Т.О. Коломієць та інші). Але зазначені роботи не розкривали саме процесуальної складової зазначеної компетенції.

Метою цієї статті є визначення процесуальної компетенції суб'єктів публічної адміністрації у зазначеному провадженні, створення теоретичного підґрунтя для усунення зазначених та окремих інших проблемних питань, вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного адміністративного законодавства.

Основний матеріал. Поняття процесуальної форми отримало своє завершення у наукових напрацюваннях з теорії права. Так, усталеним є розуміння процесуального права як надгалузі права, об'єктом регулювання якої є послідовність актів, що необхідна для реалізації передбачених матеріальним законодавством прав та обов'язків. Окремою частиною процесуального права називаються норми щодо процедур правозастосування, предметом регулювання яких є послідовність, комплекс дій суб'єкта владних повноважень, визначених законом, що є необхідними для прийняття владного рішення в межах своїх повноважень [3, с. 181].

В аспекті дисциплінарних проваджень, необхідно вказати про актуалізацію питання уніфікації правового регулювання їх процесуальної форми, оскільки вона врегульовується актами різної галузевої належності, зокрема актами як матеріальними, так і процедурними, причому – в межах одного провадження. Зокрема, основним актом матеріального законодавства у цій сфері слід визначити Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII [4], яким врегульовано зокрема загальні питання суб'єктів притягнення до

дисциплінарної відповідальності та найбільш загальні засади власне відповідних проваджень (створення та склад дисциплінарних комісій, порядок оскарження відповідних рішень тощо). Крім того, зазначеним актом встановлюються загальні підстави притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності (ст. 81). Отже, зазначеним Законом врегульовуються одночасно і матеріальні, і процесуальні питання притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності.

Натомість, такий вид документів, як дисциплінарні статути слід віднести до більшою мірою, процесуальних документів, оскільки в них встановлюються не тільки матеріальні особливості притягнення державних службовців до відповідальності, але й встановлюються процесуальні особливості відповідних процедур. Так, Дисциплінарним статутом Національної поліції України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII [5] встановлюються такі питання, як: визначення дисциплінарного проступку як підстави для ініціювання відповідного провадження (ст. 11); основні положення щодо проведення службового розслідування (ст. 14); правовий статус дисциплінарних комісій (ст. 15); строки проведення службового розслідування (ст. 16); забезпечення поліцейському права на захист (ст. 18); строки здійснення дисциплінарного провадження (ст. 21) тощо.

У зв'язку із цим необхідно вважати схвальною висловлену ще у 2012 році пропозицію щодо прийняття Адміністративно-процедурного кодексу (проект Закону України від 03.12.2012 № 11472) [6], в якому врегулювати основні засади реалізації процесуальних форм усіх адміністративних процедур, в тому числі – й дисциплінарних. Отже, потребує уніфікації правове регулювання процедурної форми здійснення дисциплінарних проваджень і, зокрема, процесуальної компетенції суб'єктів публічного адміністрування у таких провадженнях. З цією метою доцільним є розвиток висловлюваних у 2012 році пропозицій щодо прийняття Адміністративно-процедурного кодексу. Вдосконалення єдиних засад таких проваджень відповідає сучасним міжнародним стандартам державного управління та становить перспективний предмет подальших наукових досліджень.

Реалізація зазначених пропозицій стосовно процедури притягнення пов'язана із істотними проблемами. Зокрема, запровадженню єдиних засад дисциплінарного провадження стають на заваді особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності у різних сферах державної служби, наприклад: служба цивільного захисту; прокуратури; митної служби тощо. Про подібні ускладнення зазначалось і у юридичній літературі [7; 8]. Дійсно, зазначене обумовлене різницею, самою природою цивільної та мілітаризованої державної служби.

Вирішення зазначеної проблеми вбачається у вдосконаленні існуючого законодавчого підходу, за яким окремо визначаються загальні засади дисциплінарного провадження, а окремо – особливості його здійснення у різних сферах державної служби. Такий підхід наразі реалізовано у чинному Законі «Про державну службу», де у розділі 8 врегульовано загальні питання притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. Вдосконалення такого підходу вбачається у двох окремих напрямах: формування окремого нормативного акту, на кшталт Адміністративно-процедурного кодексу, в якому врегулювати загальні засади притягнення особи до дисциплінарної відповідальності; вдосконалення співвідношення між загальними та спеціальними засадами такого провадження.

Особливу проблему досягнення єдиних засад врегулювання відносин державної служби становить поділ державної служби на цивільну та мілітаризовану. У зв'язку із цим необхідно відмітити про принципово різні засади такої служби, а отже – різні засади побудови відповідних гарантій. Такий висновок диктується нерозривним зв'язком матеріального та процесуального законодавства, оскільки процесуальне є порядком реалізації матеріального [3, с. 180-181].

Іншим проблемним питанням, яке має безпосереднє відношення до вдосконалення процедурної форми притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності є питання розмежування правової природи окремих правопорушень – чи вони є адміністративними, або ж дисциплінарними. Зокрема, Кодексом України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (далі - КУпАП) [9] передбачено адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП). Конкретними проявами об'єктивної сторони неповаги до суду, окрім прямо визначених в зазначеній статті (зокрема злісне ухилення від явки в суд, непідкорення розпорядженням головуючого, порушення порядку під час судового засідання) відмічаються: невиконання покладених судом зобов'язань при розгляді окремих категорій справ; окремі прояви неповаги до Конституційного Суду України. Крім того, характеризується об'єктивна сторона відповідного правопорушення: жестикуляція, бездіяльність при наявності вимог головуючого тощо. Обов'язковою ознакою вказується злісність. Проявом злісності вказується повторність відповідних дій чи бездіяльності. Крім того, зазначене порушення може бути здійснене тільки в ході судового засідання [10]. Втім, зазначені дії повністю охоплюються конкретною підставою дисциплінарної відповідальності, визначеної у Законі «Про державну службу», причому охоплюється одразу кількома підставами: порушення Присяги державного службовця (п. 1 ч. 2 ст. 65); порушення правил етичної поведінки державних службовців (п. 2 ч. 2 ст. 65); вияв неповаги до держави (п. 3 ч. 2 ст. 65); дії, що шкодять авторитету державної служби (п. 4 ч. 2 ст. 65); невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків (п. 5 ч. 2 ст. 65). Зазначене має місце у разі вчинення вказаних вище дій або бездіяльності посадовою особою суду (секретарем судового засідання чи судовим розпорядником), або ж іншою особою, що обіймає посаду державної служби.

У зв'язку із цим необхідно навести позицію В.К. Колпакова, який встановив наступні критерії

розмежування цих видів юридичної відповідальності: об'єкти, на які посягають правопорушення; характер обов'язку дотримуватись певної юридичної поведінки; спосіб викладення диспозиції норм, що передбачають підстави застосування дисциплінарної відповідальності; головні ознаки суб'єкта відповідальності. Зокрема, об'єкт адміністративного правопорушення має загальнодержавне значення, а об'єкт дисциплінарного правопорушення обмежується трудовими відносинами. Дисциплінарна відповідальність настає у зв'язку із неналежним виконанням своїх обов'язків за трудовим законодавством, адміністративна – у зв'язку із порушенням суспільного порядку. Адміністративним правопорушенням притаманне точне визначення об'єктивної сторони правопорушення у норма законодавства, зокрема КУпАП, а дисциплінарні правопорушення визначаються лише у найбільш загальному вигляді. Головною ознакою суб'єкта адміністративної відповідальності є від, осудність, винність, а головною ознакою суб'єкта дисциплінарної відповідальності – пов'язаність трудовими відносинами [11, с. 37, 38].

Крім того, вказується на принципову відмінність у законодавчих підходах до визначення суб'єкта розгляду відповідних проступків. Так, у випадку адміністративного правопорушення суб'єктом його розгляду є, як правило, суб'єкт, до відання якого належить відповідна сфера правовідносин. У випадку ж дисциплінарного правопорушення такий суб'єкт визначається виходячи з суб'єктного складу трудових відносин із правопорушником [11, с. 9].

З положень, що наводяться вченим, можливо вказати про принципово різний характер зазначених видів юридичної відповідальності, різну їх галузеву належність, а також про можливість застосування двох різних видів юридичної відповідальності одночасно за одне й те саме правопорушення.

Втім, значна кількість правопорушень може бути вчинена державними службовцями як цивільної, так і мілітаризованої державної служби. Тому диференціація дисциплінарної відповідальності, а отже – й процедурних гарантій прав державних службовців має базуватись, у тому числі, на врахуванні поділу державної служби на цивільну та мілітаризовану. Однією з визначальних ознак, що відрізняють ці два види служби є перелік дисциплінарних стягнень. Так, Законом «Про державну службу» передбачено наступні види таких стягнень: зауваження; догана; попередження про неповну службову відповідність; звільнення з посади державної служби (ч. 1 ст. 66 зазначеного Закону). Втім, дисциплінарними статутами можуть встановлюватись інші види дисциплінарних стягнень. Так, Дисциплінарним статутом Національної поліції України встановлено такий перелік дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції.

Виникає питання щодо співвідношення зазначеного Статуту та чинного Закону «Про державну службу». Адже, перелік дисциплінарних стягнень, наведений у статті 68 зазначеного Закону, носить закритий характер, при тому що зазначений Закон є нормативним актом загального характеру з питань державної служби. Не викликає сумнівів тлумачення співвідношення зазначеного Закону та Дисциплінарного статусу Національної поліції України як актів відповідно загального та спеціального характеру. Втім, необхідно уникнути колізії між ними, досягнення того стану, за яким спеціальне законодавство доповнює загальне, а не суперечить йому.

Юридична відповідальність має наставати за умови наявності норм, що регламентують її підстави [3, с. 256]. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 92 Конституції України, виключно законами України встановлюються діяння, що є зокрема, дисциплінарними проступками. Зазначеному положенню надане роз'яснення Конституційним Судом України у рішенні від 30.05.2001 р. 7-рп/2001 [12], відповідно до якого це положення означає, що зокрема, конкретні діяння, що складають зокрема, дисциплінарні правопорушення, мають встановлюватись нормативним актом, рівнем не нижче за закон. З цього висновку логічно випливає, крім того, положення про недопустимість встановлення юридичної відповідальності без належного законодавчого припису.

Виходячи з наведеного, з метою усунення колізії між Законом «Про державну службу» та Дисциплінарним статутом Національної поліції України необхідно закріпити відкритий характер переліку діянь, що можуть становити підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Таким чином, з метою встановлення відкритого характеру переліку діянь, що можуть становити підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності необхідно внести зміни до частини 2 статті 65 Закону «Про державну службу», доповнивши її пунктом 16 такого змісту: «Інші діяння або бездіяльність, встановлені Законом України, що визначає підстави дисциплінарної відповідальності».

Отже, винятками з зазначеного можна визначити відносини, що хоча й носять трудовий характер, але мають іншу правову природу. Наприклад, відносини державної служби, типовою підставою яких є не трудовий договір, а наказ про призначення особи на посаду державної служби.

Висновки. Проведене дослідження надає підстави для таких висновків.

Зв'язок між нормами процесуального та матеріального права диктує необхідність віднесення матеріальних та процедурних норм до актів однієї галузевої належності. Небезпека ж дублювання законодавчих приписів (наприклад, стосовно дисциплінарних проваджень у трудових справах та у справах у сфері адміністративних правовідносин) усувається різними порядками зазначених проваджень, що зумовлюється природою відповідних галузей права

Отже, іншим напрямом вдосконалення процесуальної компетенції суб'єктів публічного адміністрування необхідно визначити уніфікацію правового регулювання відповідних службових розслідувань. При цьому перспективним вбачається підхід, подібний до врегулювання процедурної форми дисциплінарного провадження загалом: визначення загальних засад такого розслідування у окремому нормативному акті, а особливості, залежно від специфіки діяльності конкретних суб'єктів публічної адміністрації, встановити на рівні спеціальних нормативних актів.

З метою встановлення відкритого характеру переліку діянь, що можуть становити підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності необхідно внести зміни до частини 2 статті 65 Закону «Про державну службу», доповнивши її пунктом 16 такого змісту: «Інші діяння або бездіяльність, встановлені Законом України, що визначає підстави дисциплінарної відповідальності»

Потребує уніфікації правове регулювання процедурної форми здійснення дисциплінарних проваджень і, зокрема, процесуальної компетенції суб'єктів публічного адміністрування у таких провадженнях. З цією метою доцільним є розвиток висловлюваних у 2012 році пропозицій щодо прийняття Адміністративно-процедурного кодексу. Вдосконалення єдиних засад таких проваджень відповідає сучасним міжнародним стандартам державного управління та становить перспективний предмет подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. / голов. редкол. Авер'янов В. Б., та ін. К.: Юрид. думка, 2007 Т. 1: Загальна частина. 2007. 592 с.

2. Янюк Н. Дисциплінарна відповідальність державних службовців за Законом України «Про державну службу» (2015): правовий аналіз. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Випуск 62. Ст. 138-147.

3. Теорія держави і права: підруч. / за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.

4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Офіційний вісник України. 2016. № 3 (15.01.2016). Ст. 149.

5. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. Офіційний вісник України. 2018. № 54 (17.07.2018). ст. 1882.

6. Адміністративно-процедурний кодекс України [Електронний ресурс]: проект Закону України від 03.12.2012 № 11472. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА- ЗАКОН».

7. Полівчук Д.П. Дисциплінарне провадження в органах внутрішніх справ: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2011. 194 с.

8. Ковальов С.С. Поняття та особливості дисциплінарного провадження. Форум права. 2012. № 2. С. 352 – 357. URL: www.nbuv.gov.ua/e.../FP/.../12kccpcc.pdf. (дата звернення: 10.07.2019).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

10. Про схвалення Рекомендацій щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду: Рішення Ради суддів України від 04.11.2016 р. № 74. Закон і Бізнес. 2016. 12. 10. № 50.

11. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч.посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

12. У справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства "Всеукраїнський Акціонерний Банк" щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб): Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. 7-рп/2001. Офіційний вісник України. 2001. № 24 (29.06.2001). ст. 1076.

PEDAGOGICAL SCIENCES

ОРГАНИЗАЦИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Бунькова А.Д.
Доцент кафедры художественного образования ФГБОУ ВО УрГПУ, преподаватель музыкального отделения МАУК ДО ДШИ № 5
Самакаева М.Ю.
Доцент кафедры художественного образования ФГБОУ ВО УрГПУ

THE ORGANIZATION OF MUSICAL ACTIVITIES OF CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE

Bunkova A.,
Associate professor of art education of Ural Pedagogical University, teacher of children's school of arts № 5
Samakaeva M.
Associate professor of art education of Ural Pedagogical University

Аннотация

В статье рассматривается специфика организации музыкальной (певческой, инструментальной, вокально-хоровой) деятельности, как в рамках общеобразовательной школы, так и в учреждениях дополнительного художественного образования.

Abstract

The article deals with the specifics of the organization of musical (singing, instrumental, vocal and choral) activities, both in the framework of secondary school and in institutions of additional art education.

Ключевые слова: организация музыкальной деятельности, гармоничное развитие личности средствами музыки, музыкальные занятия в школе.

Keywords: organization of musical activity, harmonious development of personality by means of music, music classes at school.

В жизни человека интересы имеют универсальное значение, особенно в детском возрасте. Все, что мы делаем, утверждал Э. Торндайк, мы делаем из интереса, хотя бы из отрицательного. Психологическая наука рассматривает интерес (лат. interest – имеет значение, важно) как познавательную направленность человека на предметы и явления окружающей действительности, связанную с положительным переживанием. Интерес является фундаментальной эмоцией, которая, как считает известный американский психолог Кэрролл Изард, «мотивирует обучение, развитие навыков и умений и творческие стремления. В состоянии интереса у человека повышается внимание, любознательность и увлеченность предметом интереса».

В детском возрасте интерес проходит стадии от любопытства до любознательности, а затем до подлинного познавательного интереса. Выдающийся русский психолог и педагог Л.С. Выготский писал: «Психологический закон гласит: прежде, чем ты хочешь призвать ребенка к какой-либо деятельности, заинтересуй его ею», так как знания и умения, усвоенные без интереса, не окрашенные собственным положительным отношением, эмоциями, не становятся полезными – это мертвый груз. Это в равной степени относится и к музыкальной деятельности детей, которая как на школьном уроке музыки, так и на музыкальных занятиях в учреждениях дополнительного художественного образования представлена в двух видах – исполнительство и слушание (восприятие) музыки.

Важнейшим условием гармоничного развития личности является единство формирования эмоциональной и интеллектуальной сфер психики человека (аффекта и интеллекта). А поскольку в детском возрасте регулирующая функция поведения ребенка остаётся за эмоциями, играющими роль регуляторов становления личности, то искусство можно считать универсальным средством формирования этого единства, так как общение с художественными произведениями, в том числе и музыкальными, вызывает в ребенке целый мир переживаний и чувств, помогает ему регулировать свои эмоциональные состояния, устраняет дисгармонию с окружающим миром, считал Л.С. Выготский.

Музыка, подчеркивает доктор педагогических наук В.И. Петрушин, обладает психофизическим смыслом, который и является основой психолого-педагогических механизмов воздействия музыки на личность. Произведения музыкального искусства содержат эмоционально-коммуникативный и программно-семантический компоненты, имеют социально-психологический характер. Совокупность данных смыслов музыки непосредственно воздействует на эмоциональную, психологическую, интеллектуальную, социально-нравственную сферу человека, поэтому восприятие, исполнение и создание музыки являются основными формами не только музыкального воспитания, но и психолого-педагогической коррекции.

Организация музыкальной деятельности детей младшего школьного возраста должна предусматривать их психологические особенности – слабо

развитые внимание и запоминание, воля и сознательность, чрезмерная подвижность и повышенная утомляемость, поэтому необходимо особое внимание к учебному музыкальному материалу, который должен заинтересовать ученика, стимулировать и активизировать его психические процессы, вызвать позитивный эмоциональный отклик. На уроках музыки ребенок поет, слушает, музицирует, отвечает на вопросы учителя, но часто эта учебная деятельность не вызывает у него интереса, не затрагивает его чувства и мысли. Он пассивен. Причина подобного явления – неинтересный учебный музыкальный материал, отсутствие у педагога профессионального мастерства в его подаче, трудности в восприятии и воспроизведении музыки, вызванные природными способностями и т.п. Конечно, школьник что-то усвоит, но так как учеба не захватывает его, то пассивное восприятие не станет опорой его прочных знаний, умений и навыков.

Мировая музыкальная практика свидетельствует, что пение (сольное, групповое или хоровое) является наиболее любимым видом музыкального исполнительства у большинства детей. Певческая деятельность – это сложный процесс звукообразования, в котором очень важна вокально-слуховая координация, т.е. взаимодействие певческого, слухового и мышечного ощущения. Пение – это вид исполнительского искусства, который оказывает глубокое воздействие на физиологические процессы организма, такие, как дыхание, газообмен, артериальное давление, кровообращение, сердечный ритм, работа эндокринной системы и т.д. В процессе обучения пению особенно активно развиваются познавательная деятельность, эмоциональная отзывчивость, музыкальный слух, вокально-хоровые навыки; укрепляется голосовой аппарат ребёнка. Исполнение песни позволяет ребенку не только выразить свои чувства, но и вызвать у других понимание и сочувствие.

Пение, по мнению выдающегося педагога-музыканта Н.Л. Гродзенской, – это «увлекательный процесс, в котором есть творческий элемент». Пение как исполнительский процесс развивает у ребенка не только чисто музыкальные способности (музыкальный слух, чувство ритма, эмоциональную отзывчивость на музыку), но и такие психические процессы и качества личности, как внимание, воображение, память настойчивость в преодолении трудностей, умение слушать и воспроизводить мелодию песни.

Специфика организации музыкальной (певческой, инструментальной, вокально-хоровой) деятельности, как в рамках общеобразовательной школы, так и в учреждениях дополнительного художественного образования, заключается в том, что здесь в качестве учебного материала выступают художественные ценности, накопленные человечеством в области музыкального искусства. Поэтому проблема выбора учебного музыкального материала всегда волновала ведущих педагогов-музыкантов нашей страны (Б.В. Асафьев, Ю.Б. Алиев, О.А. Апраксина, Н.А. Ветлугина, Н.Л. Гродзенская, Д.Б. Кабалевский, А.Г. Менабени, В.И. Петрушин, Н.А. Терентьева, В.Н. Щацкая, Б.Л. Яворский и др.), утверждавших, что музыкальное образование необходимо осуществлять на высокохудожественном, интересном, образно доступном и максимально разнообразном по языку и стилям музыкальном материале, позволяющем наиболее эффективно решать поставленные педагогические задачи.

Музыка как живое искусство рождается и живет в результате единения всех видов деятельности. Общение между ними происходит через музыкальные образы, т.к. вне образов музыка (как вид искусства) не существует. В сознании композитора под воздействием музыкальных впечатлений и творческого воображения зарождается музыкальный образ, который затем воплощается в музыкальном произведении.

Слушание музыкального образа, - т.е. жизненного содержания, воплощенного в музыкальных звуках, обусловливает все остальные грани музыкального восприятия.

Музыка имеет общие законы: движения, ритма, мелодии, гармонии, формы, оркестровки и многим другим, связанным с общим пониманием того, что такое музыка.

Специфика музыки раскрывается в прикладных и художественных целях творчества. Ценность музыки зависит от её формы и близости к нормативным образцам. Формирование музыкального языка привело к воплощению индивидуальной авторской мысли (композиция). Появляется ценность музыки в неповторимой структуре и смысловой оправданности композитором средств.

Сегодня очень востребованы учебные пособия с новыми авторскими музыкальными произведениями, а если к этим учебным пособиям имеется музыкальные приложения с полнозвучными аранжировками, то с их помощью сформировать яркий школьный концерт, провести тематические мероприятия или использовать на различных занятиях в учреждениях общего и дополнительного образования.

В 2017-2019 году были разработаны несколько таких учебных пособий для детей. Это «Детство» - 2017, «Ассоль» - 2017, «Мир полон звуков»-2018, «Акварели»-2019, «Музыкальная тропинка»-2019. В этих учебных пособиях представлены музыкальные произведения А.Д. Буньковой, которые адресованы детям младшего школьного возраста: «Мир вокруг нас полон звуков», «Ты в музыку открой скорее дверь», «Колыбельная для цветочка», «Свет звезды», «Кривые зеркала», «Почему?», «Для нас с тобой», «Акробат», «Воришка», «Кораблик», «Угомон», «Сережа и гвозди», «О друге», «Акварели», «Песня про пломбир», «Планета кошек», «Мой город» и др..

Нотный текст каждой песни снабжен методическими рекомендациями, освещающими основные аспекты вокально-хоровой работы над этими произведениями. Тематика песен близка и доступна младшим школьникам, в них отражены мир, окружающий их с детства, мечты и желания детей. Данные музыкальные произведения могут использо-

ваться в практике сольного, ансамблевого и хорового исполнения как концертные произведения, песни-упражнения, песни-распевания, песни-игры.

Песни написаны с учетом психофизиологических особенностей и свойств голосового аппарата детей младшего школьного возраста, что дает возможность педагогу успешно осуществлять их вокальное воспитание: работать над полноценным развитием певческого голоса с использованием всех голосовых регистров (фальцетного, грудного и различных видов смешанного), выработкой правильного певческого дыхания, расширением диапазона певческого голоса, формированием основных певческих и вокально-хоровых навыков, развитием музыкальных способностей и вокального слуха.

Использование различных видов голосоведения, имитаций, подголосков, большое ритмическое разнообразие, художественная убедительность, тесная связь музыки и литературного текста, четкость структуры, вокальное удобство музыкальной ткани способствуют довольно быстрому и сравнительно легкому усвоению и последующему исполнению данных вокальных и вокально-хоровых произведений.

Разнообразие жанров, в которых созданы песни, и выбор автором средств музыкальной выразительности для создания художественных образов произведений позволяют включать их в учебный репертуар не только детских музыкальных школ и школ искусств, но и уроков музыки в общеобразовательной школе для реализации основных учебных тем по любой из действующих образовательных программ предмета «Музыка».

Тексты песен, дают возможность осуществлять межпредметные связи урока музыки с другими учебными дисциплинами начальной школы – «Русский язык», «Чтение», «Окружающий мир», использовать знания и умения школьников, полученные ранее на этих предметах.

На данном музыкальном и текстовом материале возможна и коррекционная работа по устранению различных дефектов речи, так как доказано, что пропевание «слова» во многом способствует их исправлению, а также эмоциональному, личностному и физическому развитию детей. Основным недостатком речи у детей является ее фонетико-фонематическое недоразвитие (плохая артикуляция, вялость произношения звуков, дислалия, монотонность, косноязычие). Фактически на каждом занятии педагог имеет возможность вести работу по исправлению данных речевых недостатков, планируя содержание занятий с учетом включения коррекционных моментов и подбором соответствующего учебного музыкального материала.

Музыкальные произведения А.Д. Буньковой могут быть использованы и как педагогический и как исполнительский репертуар для солистов, ансамблей и хоровых коллективов. Они различны по степени сложности, могут быть прекрасным материалом для инсценировок, включаться в школьные праздники и театрализованные композиции.

Учебное пособие снабжено CD с минусовыми и плюсовыми фонограммами как в исполнении автора, так и ее учеников. Автор надеется, что созданные им детские песни помогут учителям музыки и руководителям детских вокальных и вокально-хоровых коллективов в их нелегкой работе по подбору интересного и занимательного музыкального материала.

Список литературы

1. Выготский Л. С. Психология искусства. – М.: Искусство, 1968, – 345 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Воображение и творчество в детском возрасте. Сознание и психика. – М.: АСТ, Астрель, 2011, – 640 с.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер, 2011, – 448 с.
4. Кирнарская Д. К., Киященко Н. И., Тарасова К. В. и др. Музыкальная психология и психология музыкального образования: теория и практика: учебник / под ред. Г. М. Цыпина. 2-е изд. М.: Академия, 2011, – 384 с.
5. Крюкова В. В. Музыкальная педагогика. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002, – 288 с.
6. Петрушин В.И. Музыкальная психология. Учебное пособие для вузов. 2 изд. М.: Академический Проект; Трикста, 2008, – 400 с.
7. Вотинцев А. В., Самакаева М. Ю. Музыкально-компьютерные технологии в профессиональной деятельности руководителя вокально-хорового ансамбля: Учебное пособие/ А. В. Вотинцев; М. Ю. Самакаева; ФГБОУ ВПО «Урал. гос. пед. ун-т.» - Екатеринбург, 2012, – 88 с
8. Тихонова Е.В. Музыкальная психотерапия в художественном образовании школьников: учебное пособие / Уральская гос. Консерватория им. М.П. Мусоргского. Екатеринбург, 2011, – 84 с.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ КАТЕГОРИЙ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Гаврилова Л.Р.
магистр II курса
Волгоградский государственный социально-педагогический университет, г. Волгоград, Россия
научный руководитель
Фуреева Е.П.
кандидат педагогических наук, доцент
Волгоградский государственный социально-педагогический университет, г. Волгоград, Россия
доцент кафедры специальной педагогики и психологии

FEATURES OF FORMING GRAMMATIC CATEGORIES IN PRESCHOOL CHILDREN WITH GENERAL DISABILITIES OF SPEECH

Gavrilova L.,
Master II course
Volgograd State Socio-Pedagogical University, Volgograd, Russia
scientific director
Fureeva E.
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Volgograd State Socio-Pedagogical University, Volgograd, Russia
Associate Professor at the Department of Special Pedagogy and Psychology

Аннотация

В статье рассматривается понятие «грамматический строй речи», анализируются особенности формирования грамматических категорий у дошкольников с общим недоразвитием речи, формулируются выводы о важности своевременного формирования грамматических категорий у детей, имеющих общее недоразвитие речи, для их полноценного речевого и психического развития.

Abstract

The article discusses the concept of “grammatical structure of speech”, analyzes the peculiarities of the formation of grammatical categories in preschoolers with a general underdevelopment of speech, draws conclusions about the importance of the timely formation of grammatical categories in children with a general underdevelopment of speech for their full-fledged speech and mental development.

Ключевые слова: грамматические категории речи, онтогенез, общее недоразвитие речи, формирование грамматических категорий

Keywords: grammatical categories of speech, ontogenesis, general speech underdevelopment, the formation of grammatical categories

Грамматический строй речи – это взаимодействие слов между собой в словосочетаниях и предложениях. Существуют морфологическая и синтаксическая системы грамматического строя. Морфологическая система отвечает за умение владеть приемами словоизменения и словообразования, синтаксическая система отвечает за умение составлять предложения, грамматически верно употреблять слова в предложении. Умение верно использовать окончания, подбирать предлоги важно для цельного и правильного становления речи ребенка. Формирование грамматически правильной речи происходит на базе когнитивного развития, в игровой форме или с применением других способов активной деятельности ребенка дошкольного возраста. Высокая степень развития лексических значений, богатый словарный запас, постоянная речевая практика, а так же здоровая и уравновешенная нервная система ребенка – все это необходимые критерии процесса развития грамотной и правильной речи.

Формирование грамматического строя речи у дошкольников – это необходимый этап развития, и одно из важнейших условий его социализации. Данный процесс благоприятно сказывается на становлении ребенка как личности, расширяет спектр его знаний и кругозора. Развитие грамматического строя речи у детей дошкольного возраста начинается рано. В возрасте трех лет уже используются такие понятия, как время, число, род. Речь для малыша уже является главным средством общения. Своевременное овладение грамматическим строем включает не только закономерности усвоения, но и сложности на пути изучения родного языка. Русский язык богат исключениями и правилами, которые важно запомнить. К 4 – 5 годам ребенок овладевает падежами, сначала родительным, затем дательным, творительным, предложным. Появляются времена глагола и многословные фразы, придаточные предложения, соединительные союзы и местоимения. Дети начинают произносить монологи, описывают все, что их окружает, пытаются подражать речи взрослых. Начинается второй период вопросов: «Почему?»

Пятый год жизни – заключительная фаза в развитии языка, но детское словотворчество еще продолжается. В речи детей этого возраста все чаще появляются прилагательные, которыми они пользуются для обозначения признаков и качеств предметов, отражение временных и пространственных отношений (при определении цвета ребенок, кроме основных цветов, называет дополнительные – темно-коричневый, оранжевый), начинают появляться притяжательные прилагательные (лисий хвост, заячья избушка). В речи детей все шире используются наречия, личные местоимения (последние часто выступают в роли подлежащих), сложные предлоги (из-под, около и др.); появляются собирательные существительные (посуда, одежда, мебель, овощи, фрукты), однако последние ребенок употребляет еще очень редко. Свои высказывания четырехлетний ребенок строит из двух-трех и более простых распространенных предложений, сложносочиненные и сложноподчиненные предложения используют чаще, чем на предыдущем возрастном этапе, но все же еще недостаточно. В этом возрасте дети начинают овладевать монологической речью. В их речи впервые появляются предложения с однородными обстоятельствами. Дети усваивают и правильно согласовывают прилагательные с существительными в косвенных падежах; пользуются

более усложненной и распространенной фразой [6; 89с]. Внимание к речи детей со стороны взрослых всегда положительно сказывается на речевом развитии ребенка. Для помощи своим детям родителям не обязательно быть педагогами, достаточно просто проводить вместе время, рассматривая интересные картинки, описывать, что на них изображено и просто общаться. Речь взрослого должна быть примером для ребенка. Ведь, как известно, речь это полностью социальный фактор, и самым лучшим ее развитием у ребенка является общение с взрослыми. В этом случае развитие происходит как бы само собой, так как ребенок постоянно находится в диалоге с взрослыми, слышит грамотную и богатую лексическими смыслами речь.

Возраст 5–6 лет. На этом возрастном этапе продолжается совершенствование всех сторон речи ребенка. Фраза становится, более развернутой, точнее высказывания. Ребенок выделяет существенные признаки в предметах и явлениях, начинает устанавливать причинно - следственные связи между ними, временные и другие отношения. На шестом году ребенок практически овладевает грамматическим строем и пользуется им достаточно свободно. В структурном отношении речь значительно усложняется не только за счет простых распространенных предложений, но и сложных; возрастает объем высказываний. Все реже допускаются ошибки в согласовании слов, в падежных окончаниях существительных и прилагательных; часто правильно употребляет родительный падеж существительных во множественном числе. Он легко образует существительные, и другие части речи при помощи суффиксов, прилагательные из существительных (ключ из железа - железный). В своей речи ребенок пользуется сложными предложениями, хотя некоторые типы предложений еще вызывают затруднения. В полной мере дети осваивают грамматику в возрасте 8 лет, это подтверждено исследованиями. В образовательной деятельности детей дошкольного возраста значительное внимание уделяется обучению родному языку и развитию речи. Дидактические игры, включенные в речевые уроки, – важный элемент в усвоении изученного материала.

Стоит отметить, что не все сложные грамматические формы могут быть закреплены в ходе уроков. Это значит, что важно развивать языковое чувство детей, когда ребенок сможет без посторонней помощи ориентироваться в образовании слов. Особенности усвоения детьми грамматического строя определяются установившимися методами подготовки и проведения занятий, способами общения с окружающими. Каждый дошкольник имеет свой опыт, личные особенности, присущие его уровню речи. Поэтому занятия по усвоению грамматических категорий в детском учреждении должны проходить так, чтобы ребенок получал задания, с которыми справится.

Актуальность нашего исследования заключается в том, что формирование грамматических категорий у дошкольников является проблемой, носящей универсальный, максимально обобщённый характер. Наиболее значимая проблема, встречающаяся в логопедии – это трудность развития грамматического строя речи у детей с общим недоразвитием речи. Особенностью этих детей является замедленный темп овладения всей системой языка, в частности, грамматическим строем речи. У детей с общим недоразвитием речи наблюдается дисгармония развития понимания морфологии и синтаксиса, искажается общая картина развития речевых навыков.[2; 238]. В настоящее время общее недоразвитие речи – хорошо изученная проблема. Достигнуты определенные успехи в способах исследования нарушений грамматического строя в речи такого ребенка и разработаны способы их коррекции. Но продолжаются поиски новых эффективных методов работы с этой категорией детей.

Гвоздев А.Н. отмечал, что дети с недоразвитием речи, владеют крайне ограниченным словарем, не понимают значения некоторых самых простых слов, испытывают большие трудности формировании речи. Для ребенка, еще не имеющего в своем словаре обозначений многих окружающих его предметов и явлений, служебные слова, лишенные предметного содержания, не выступают в качестве самостоятельных слов. Результатом этого являются многочисленные ошибки в употреблении союзов («истали печатать в газеты»), частиц («Лида неумела плавать») и предлогов. В письменной речи детей с речевым недоразвитием употребляются в основном существительные и глаголы, реже встречаются прилагательные, местоимения, наречия. Отсутствующие в словаре ребенка слова заменяются другими, например; «девочка строит (плетет) венок». Наряду с заменами слов, отсутствующих в словаре ребенка, наблюдаются замены, проявляющиеся в результате смешения слов, неумения дифференцировать слова с разными значениями. Смешиваются также слова, сходные по звучанию. Происходит смешение слов с разными значениями на основе звукового сходства (вместо кувшинка – «кувшин», «кувшинчик») [1: 85-86с.].

Эльконин Д. Б. полагал, что в процессе развития словаря у ребенка существенным значением является развитие значений слов, что в свою очередь приводит к пониманию речи в целом: «Словарный состав представляет лишь строительный материал, который только при сочетании слов в предложении по законам грамматики родного языка может служить целям общения и познания действительности. И в развитии речи ребенка наиболее существенным является вопрос об усвоении им грамматического строя родного языка» [7:16с].

Процессы формирования речевых навыков детей с общим недоразвитием речи происходят поэтапно. Логопедическая работа в специальной группе рассчитана на два года, за которые речевое развитие этой группы детей существенно изменяется и приближается к норме. Коррекционная работа по формированию грамматического строя речи включает три этапа.

I. Закрепление наиболее продуктивных словообразовательных моделей.

II. Работа над словообразованием менее продуктивных моделей.

III. Уточнение значения и звучания непродуктивных словообразовательных моделей. [3; 160с]

Для ребенка очень важно овладеть основными речевыми навыками, так как это умение одно из важнейших условий в развитии речи. Формирование грамматического строя речи осуществляется лишь на основе определенного уровня когнитивного развития ребенка. Именно грамматический строй языка делает речь организованной и понятной для окружающих. Если ребенок с нормальным речевым развитием учится изменять слова и правильно их употреблять в словосочетаниях и предложениях в условиях постоянного общения с окружающими, то ребенок с общим недоразвитием речи имеет ограниченные возможности овладения грамматическими категориями и формами. Формирование грамматического строя речи является одной из самых актуальных проблем современной логопедии. Изучение особенностей усвоения грамматического строя речи у детей с системными речевыми расстройствами представляется нам очень важным, поскольку несформированность лексико-грамматической системы языка является центральным дефектом в структуре общего недоразвития речи. В дальнейшем нарушение формирования грамматического строя у старших дошкольников с общим недоразвитием речи влечет за собой появление ошибок на письме и в устной речи уже в начальной школе. Таким образом, изучение особенностей формирования грамматических категорий и их своевременная коррекция остаются актуальными при планировании логопедической работы с дошкольниками с общим недоразвитием речи.

Список литературы

1. Гвоздев А. Н. Формирование у ребенка грамматического строя русского языка. М., 1940. Ч. II. - с. 85-86.

2.Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление ОНР у дошкольников. — М, 1990. – 238 с.

3. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). – СПб.: СОЮЗ, 1999. – 160 с.

4. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). – СПб.: Союз, 1999.-160 с.

5. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с общим недоразвитием речи. СПб., 2001. – 215 с.

6. Ушакова, О.С., Струнина Е.М. Методика развития речи детей дошкольного возраста: Учеб. - метод. пособие для воспитателей дошк. образоват. учреждений/О.С.Ушакова. - М., ВЛАДОС, 2010.

7. Эльконин Д. Б. Развитие словаря и грамматического строя речи // Психология детей дошкольного возраста. – М., 1964. – с. 134 – 147.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ДІТЬМИ ГРУПИ РИЗИКУ В ЛІТНІХ ТАБОРАХ

Козубовський Р.В.
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціології і соціальної роботи
Ужгородського національного університету,
Козубовський М.Р.
фітнес тренер спортивного клубу, м. Ужгород

FOREIGN EXPERIENCE OF THE STUDENTS' VOLUNTEERING WORK WITH THE CHILDREN AT RISK IN SUMMER CAMPS

Kozubovsky R.,
candidate of pedagogic sciences, associate professor
of the department of sociology and social work
of Uzhhorod National University
Kozubovsky M.
fitness trainer of sport club, Uzhhorod

Анотація

В статті розглядаються питання зарубіжного досвіду виховної роботи з дітьми групи ризику. Обговорюються можливості волонтерської роботи студентів з цією категорією дітей в літніх таборах США.

Abstract

This article deals with the questions of foreign experience of educational work with children at risk. The possibilities of students' volunteering work with this category of children in summer camps of USA are discussed.

Ключові слова: діти групи ризику, літні табори, студенти, волонтерська робота, США.

Keywords: children at risk, summer camp, students, volunteering work, USA.

Діти групи ризику – це специфічна категорія дітей, до якої зазвичай відносять дітей з неблагополучних сімей, сиріт, з обмеженими можливостями, акцентуаціями характеру, з порушеннями в адаптації, які незадовільно вчаться в школі, мають незадовільну поведінку та ін.

Особливості роботи з ними досліджують вчені психологи, педагоги, юристи, медики, соціальні працівники (П.Вест, І.Дубровіна, К.Коен, Л.Олифіренко, В.Оржеховська, В.Тюріна та ін.). Оскільки діти групи ризику є в будь-якій країні світу, доцільним вважаємо вивчення зарубіжного досвіду організації роботи з цією специфічною категорією неповнолітніх. Особливо значні здобутки в цьому плані є в США, зокрема в організації волонтерської діяльності студентів з дітьми групи ризику в заміських літніх таборах.

Слід підкреслити, що в США волонтерська діяльність є надзвичайно поширеною і значну частину волонтерів складає молодь – студенти вищих навчальних закладів, коледжів, середніх шкіл.

Волонтерство – один з видів залучення молоді до відстоювання активної громадянської позиції, який дозволяє проявити максимально свої здібності та вміння, завдяки яким можна допомогти іншим людям у вирішенні їх проблем. Молоді люди гостро бачать соціальну несправедливість; розшарування суспільства; людей, які потребують допомоги, і, головне, мають сили та натхнення своїми діями допомогти іншим.

Для молоді волонтерська діяльність стає не тільки способом проведення вільного часу, самореалізації і можливістю принести користь суспільству, але і стимуляцією майбутніх фахівців до професійного зростання і розвитку. Особливо це стосується працівників соціально-педагогічної сфери, оскільки піклування про людей, надання їм необхідної допомоги є важливою складовою їх професійної діяльності. До речі, як свідчить практика, люди, які прилучилися до волонтерської діяльності у молодому віці, продовжують брати участь у ній впродовж всього життя. Це може бути допомога людям похилого віку, одиноким, інвалідам, дітям-сиротам, дітям, схильним до девіантної поведінки, дітям вулиці тощо.

Якості, які розвиваються у студентів, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню професійної спрямованості майбутнього фахівця соціально-педагогічної роботи. У волонтерській діяльності має місце постійне вдосконалення взаємовідносин з власним внутрішнім духовним «Я»; відбувається включення студентів у процеси самосприйняття (студент пізнає себе як джерело бажань і потреб); самоідентифікація (корекція індивідуальної свідомості при співставленні з іншими особистостями); саморозкриття, самореалізація; формується установка на подолання труднощів у професійній діяльності.

Дуже часто студенти, навчаючись у вищих навчальних закладах, намагаються уникати труднощів, не бажають самостійно вирішувати складних життєвих проблем і поступово втрачають свою індивідуальність, віру в себе і свої можливості. За умови участі в соціальній діяльності, маючи змогу перевірити свої сили і повірити в свої можливості, майбутній соціальний працівник, вчитель робить крок до життя в гармонії з самим собою і навколишнім світом, набуває психологічної адаптації до умов середовища, які часто змінюються, вчиться долати труднощі і керувати власними емоціями і станами. Це, в свою чергу, підвищує його життєвий тонус, зберігає психічне здоров'я. Безперечно, формування особистості майбутніх фахівців соціально-педагогічної роботи відбувається в основному в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Проте, на нашу думку, волонтерство вносить свій вклад у процес професійно-особистісного становлення майбутнього соціального працівника, вчителя, психолога.

Волонтерська робота забезпечує природне входження студентів у суспільство, включення у соціальні зв'язки, інтеграцію у різні типи соціальних спільнот, оволодіння студентською субкультурою через організовану діяльність та особистісно орієнтоване виховання, внаслідок чого відбувається становлення соціальності індивіда. Волонтерська робота як частина процесу соціалізації дає можливість соціальному працівнику, соціальному педагогові включитися до всієї сукупності соціальних ролей, норм і поведінкових стереотипів суспільства; ознайомлює із загальною культурою й специфічними субкультурами соціуму.

Метою даної статті є аналіз волонтерської діяльності студентів з дітьми групи ризику в заміських літніх таборах США.

Починаючи із середини XIX століття, поняття «табір» в США використовується в дуже широкому значенні, що охоплює різні види діяльності: це може бути окремо створена програма, для реалізації якої керівники орендують приміщення й обладнання, або певний комплекс - табір, що працює за своєю спеціально розробленою специфічною програмою, наприклад, табір для дітей групи ризику. Американські вчені і практики розглядають табір як можливість придбання досвіду, що надає творчі, рекреаційні й освітні можливості в процесі життя на природі. Розумовому, фізичному, соціальному й духовому розвитку кожної дитини в заміському таборі сприяють спеціально підготовлені працівники і природні ресурси.

Слід підкреслити, що в США перший літній табір (тільки для хлопців) був організований Фредеріком Ганном та його дружиною в Коннектикуті ще в 1861 році. Він в основному мав спортивне спрямування. Американська Асоціація Таборів (АСА) була створена в 1910 році [1].

Характерна модель сучасного заміського літнього табору США представляє собою комплекс стаціонарних, спеціально обладнаних для повноцінного проживання дітей будинків. Як правило, це дерев'яні будиночки для невеликих груп дітей кількістю від 5 до 10, з якими працює один або два вожатих. Будиночки вміщають комунальні засоби (туалети й душові) і кімнату відпочинку (спальню). Значна територія заміського табору також містить адміністративний офіс, медпункт, їдальню, освітні

центри, амфітеатр і такі рекреаційні засоби, як ігрові майданчики, басейни, тенісні корти, майданчики для занять верховою їздою, стріляниною з лука, занять натуралістів, місця для загально табірного збору. Дитячі співтовариства американських таборів становлять від 100 до 500 дітей. Територіальне розташування табору є важливим чинником при організації дитячого відпочинку. Традиційно дитячий табір розташовується в екологічно чистій, мальовничій заміській місцевості на березі річки, озера або моря, далеко від несприятливої екологічної ситуації, стресів, негативної психоемоційної обстановки великих індустріально розвинених міст.

Особлива увага приділяється оздоровчій діяльності, що надає підліткам реальні можливості для зміцнення здоров'я й поліпшення їх фізичного стану. Цьому сприяє щоденне проведення низки колективних оздоровчих заходів: дотримання режиму дня й харчування, санітарно-гігієнічних норм; заняття спортом, загартовування, виконання фізичної праці. Особливий акцент ставиться на «подоланні труднощів життя». Потрапляючи в нові життєві умови, що значно відрізняються від повсякденного життя в будинку й у школі, діти зустрічаються з різними новими ситуаціями: від виконання щоденних обов'язків (готування їжі, прибирання) до пізнання способу спільного проживання в малій групі однолітків, фактична реалізація яких можлива тільки в умовах заміського дитячого табору. Літні заміські табори покликані компенсувати недостатнє здійснення деяких функцій школи: зміцнення здоров'я й фізичного стану підлітків, розвиток їх емоційної сфери, розуміння ними «елементарних процесів» життя на природі, формування активної життєвої позиції, естетичний розвиток особистості, її духовний ріст, і і розв'язати цілий комплекс освітніх завдань, пов'язаних з розвитком допитливості в молодих людей, стимулюванням і підвищенням творчих і пізнавальних інтересів неповнолітніх, розширенням їх світогляду, соціальною адаптацією і т.д.

Ефективний розв'язок цих завдань забезпечується створенням своєрідних умов організації освітньо-розвиваючої діяльності дітей у таборі:

- постійне спілкування, близькість до природи;
- проживання в малій групі однолітків;
- існування різних тимчасових дитячих різновікових колективів;
- яскраві форми соціальних переживань, відмінні від шкільних;
- нерегламентоване, демократичне спілкування, не пов'язане з визначеними заняттями;
- організація додаткового неформального особистого спілкування між дітьми й дорослими, що є засобом передачі соціально-культурного досвіду;
- матеріально-ресурсне забезпечення і т.д.

Таким чином, заміський табір, враховуючи його специфічні особливості, почав визнаватися американськими психологами й педагогами як ефективне місце для організації процесу освіти й виховання, що має позитивний вплив на розвиток особистості.

Особливо важливе значення мають заміські табори для соціально-педагогічної роботи з дітьми групи ризику. В США розроблено низку спеціальних виховно-освітніх програм для проблемних дітей. Так, широке поширення одержала програма «The Big Beginning» («Великий початок»), яка в цей час охоплює більш 400 тисяч неблагополучних дітей і дітей із соціально незахищених верств населення. Концепція розвитку дитячих установ програми носить комплексний характер і передбачає не тільки організацію догляду за дітьми, але і їх розвиток, освіту, виховання, сприяння їх особистісному і професійному самовизначенню, корекцію наявних у їх поведінці відхилень.

Ця програма послужила ідеологічною основою для розробки ряду програм Фонду «Свіже Повітря» («The Fresh Air Fund»).

Пошук раціональних шляхів та інноваційних форм організації процесу соціального виховання неблагополучних дітей, зокрема, у літню пору, привели до створення таборів нового типу, що виконують функцію формування соціальної компетентності проблемних підлітків. Ця важлива соціально-педагогічна функція передбачає максимальне використання можливостей заміських таборів для оволодіння підлітками групи ризику достатнім обсягом знань і навичок, завдяки яким вони зможуть адекватно виконувати завдання, що виникають перед ними у повсякденному житті.

Профілактика відхилень у поведінці молоді в умовах заміського табору передбачає цілеспрямовано організований виховний вплив на підлітків з точним визначенням його засобів, методів і форм, а також створення максимальне сприятливих умов, при яких виховний процес охопить усі сторони життєдіяльності підлітка. Сьогодні заміські табори визнано однієї з конструктивних форм вирішення питань соціально-педагогічної роботи з дітьми групи ризику, попередження педагогічної занедбаності неповнолітніх. Це пояснюється тим, що виховна робота, проведена в умовах дитячих заміських таборів, дозволяє максимально обмежити і в значній мірі тимчасово нейтралізувати вплив несприятливого мікросередовища на підлітків у найбільше вразливу пору року», коли підлітки випадають з-під контролю школи, сприяє активному включенню підлітків у різні види позитивної діяльності, спрямованої на формування в них різносторонніх інтересів, потреб, позитивних якостей особистості.

Корекція поведінки дітей групи ризику в умовах літніх заміських таборів містить комплекс психолого-педагогічних, медичних заходів, спрямованих на корекцію, реабілітацію, компенсацію втрачених або серйозно порушених психофізичних функцій дитини.

Пріоритетний напрямок корекційних заходів визначається, виходячи із психофізіологічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку учасників програм. Корекційна робота з дітьми групи ризику в умовах літніх таборів здійснюється шляхом:

- організації продуктивного дозвілля;

- створення здорового середовища, сприятливої атмосфери, які сприяють моральному й фізичному оздоровленню дитини;

- виявлення, прийняття й використання тих позитивних якостей і цінностей, які вже закладені в дитині.

Для роботи в заміських таборах запрошуються переважно студенти й випускники вищих педагогічних навчальних закладів, в першу чергу, - це майбутні психологи, педагоги, соціальні працівники, представники різних країн світу, що мають певний досвід роботи в освітніх установах із соціально незахищеними підлітками [2].

США – одна з найбільших багатонаціональних країн світу, тому велике значення надається залученню поліетнічного персоналу до роботи з дітьми групи ризику, що є важливим елементом у загально табірній програмі полікультурного виховання. Вожаті-іноземці в період взаємодії, спільного проживання з дітьми, постійного спілкування з ними мають можливість розповісти дітям про свою країну, про її географічне положення, політичний лад; ознайомити із традиціями й звичаями, культурними й духовними цінностями своєї націй. Усе це сприяє розширенню світогляду підлітка, формуванню в нього адекватного ставлення до представників інших національностей й розвитку навичок спілкування з ними [3].

Успішна організація дитячого відпочинку багато в чому залежить від якості роботи педагогічного колективу й керівників заміського табору. До них ставляться особливі вимоги. Вожатий повинен бути високоморальною людиною. Претендент на посаду вожатого не повинен мати в минулому судимостей, здійснених аморальних вчинків, нахилів до вживання алкоголю та ін. У більшості випадків роль вожатих в заміських таборах виконують студенти, або випускники університетів, головним чином, педагогічних.

На сьогоднішній день значною популярністю в США користуються заміські табори «BERNADETTE» (для дівчат) та «FATIMA» (для хлопців), в кожному з яких працюють вожатими або волонтерами 10-12 студентів.

Отже, заміські літні табори посідають чільне місце в системі безперервної освіти США. Їх визнано однією з конструктивних форм вирішення питань соціально-педагогічної роботи з дітьми групи ризику, попередження педагогічної занедбаності неповнолітніх. Досвід їх роботи доцільно впроваджувати в інших країнах.

Список літератури

1. American Camping Association. Camp Standards With Interpretation for the Accreditation of Organized Camps. Martinsville, IN: American Camping Association, 1984. - P. 13.

2. Aidman B.J. How Summer School Can Provide a Jump Start for Students // Educational Leadership. - 1997.- Vol. 55.- № 4. – P. 47 – 50.

3. Mishel L., Wallace S. A consequence of character. How summer camp promotes character and leadership // Camping Magazine. – January/February, 2015.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Лі Ліцюань
аспірант кафедри теорії музики і вокалу
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Ушинського

SCIENTIFIC APPROACHES OF RESEARCH THE PROBLEM OF METHODOLOGICAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS

Li Liquan
Aspirant of the theory musical and vocal
Faculty of the South Ukrainian National Pedagogic
University by K. Ushinskogo

Анотація

Стаття присвячена вирішенню актуального питання мистецької освіти – формуванню методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Метою статті є визначення ефективних наукових підходів дослідження проблеми формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. До таких підходів віднесено: системний підхід, спрямований на виявлення і створення системно структурних зав'язків між елементами дослідження; компетентнісний підхід націлений на виявлення сутності та структури методологічної компетентності; культурологічний підхід, направлений на культурологізацію змісту методологічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вивчення вокальних дисциплін

Abstract

The article is about solving an actual problem of art education such as forming of methodological competence of the future teachers in music art. The aim of article is definition of effective science approaches in exploring the problem of the forming methodological competence of the future teachers in musical art in process of the vocal

training. These approaches includes: system approach, directed on finding and creating systematically structure connects between elements of exploration; competence approach directed on revealing the essence and structure of methodological competence; approach of culture study, directed on culture studies of the contest and structure of methodological competence; culture studies approach, directed on of contest of methodological training the future teachers in music art in process of the learning vocal disciplines.

Ключевые слова: методологічна компетентність, системний підхід, компетентнісний підхід, культурологічний підхід, майбутній учитель музичного мистецтва.

Keywords: methodological competence, system approach, competence approach, approach of the culture study, future teacher in musical art.

Сучасним і ефективним методом наукового дослідження актуальних питань освітньої сфери є застосування наукових підходів. Їх реалізація у вирішенні нагальних проблем мистецької освіти сприяє глибокому і всебічному вивченню предмету дослідження, зокрема – формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва

Сучасні вчені поняття розглядають поняття «науковий підхід» як сукупність ідей, принципів, методів, які формують основу вирішення проблем; це ідеологія і методологія вирішення проблеми, яка розкриває основну ідею, соціально-економічні, філософські, психолого-педагогічні передумови, головні цілі, принципи, етапи, механізми досягнення мети [5, с. 19].

Для вирішення проблеми формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва доцільним буде застосування системного, компетентнісного, культурологічного підходів.

Системний підхід у працях науковців тлумачиться як основа розробки методології досліджень різних галузей і представляє загальнонауковий рівень методології нашого дослідження. Так, у педагогічній науці системний підхід став широко застосовуватися вітчизняними та зарубіжними вченими для здійснення наукових досліджень з середини XX століття (С. Гончаренко, Т. Дерека, Н. Кузьміна, О. Матвеєва, Н. Овчаренко, С. Сисоєва, Д. Чернілевський та ін.). Педагогічна словникова література розглядає системний підхід як напрям у спеціальній методології науки, до завдань якого відноситься розробка методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів як систем (С. У. Гончаренко) [2, с. 305].

Застосування системного підходу базується на засадах принципів: цілісності, структурності, функціональності, детермінованості. У нашому дослідженні принцип *цілісності* надає можливість підійти до дослідження проблеми формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки як до цілісної системи дослідження мистецько-педагогічного процесу; створити цілісну методику формування методологічної компетентності магістрів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. Принцип *структурності* передбачає створення структурних об'єднань, як: структуру методологічної діяльності вчителя музичного мистецтва; структуру методологічних компетентцій вчителя музичного мистецтва; компонентну структуру методологічної компетентності магістрів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки та критеріїв для перевірки рівнів сформованості компонентів такої структури. Принцип *функціональності* сприяє визначенню функцій методологічної діяльності вчителя музичного мистецтва, функціональної дієвості методики формування методологічної компетентності магістрів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. Принцип *детермінованості* надає можливість виявити й обґрунтувати взаємозумовлені зв'язки між теоретичною і практичною складовими дослідження проблеми формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки; видами методологічної діяльності і діяльнісними функціями вчителя музичного мистецтва; підготовки; компонентами структури методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва і критеріями визначення рівня їх сформованості.

Отже, реалізація системного підходу в формуванні методологічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки є ефективною для окреслення системи наукових методів дослідження, як: наукового тезаурусу, наукових підходів дослідження та відповідних їм принципів; визначення структури методологічної діяльності вчителя музичного мистецтва; структури методологічних компетентцій вчителя музичного мистецтва; структури компонентів методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки та критеріїв для перевірки рівнів сформованості компонентів означеної структури; створення системи методичного забезпечення такого формування.

Компетентнісний підхід знайшов широке застосування в українській освіті та педагогічній науці в другій половині XX століття (І. Зимня, Т. Коваль). Його введення у вітчизняний освітньо-науковий обіг було пов'язано з новими вимогами сучасного суспільства до модернізації системи освіти на основі формування, розвитку і вдосконалення комплексу особистісних і соціальних, професійних компетентностей людини в період навчання. У нормативних документах відмічається значеннєвість реалізації компетентнісного підходу у вітчизняній системі освіти. У Законі України «Про освіту» (2017) зазначається, що досягнення мети повної загальної середньої освіти забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності (ст. 12), а метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або

творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань (ст. 17 [3]).

Ми вважаємо, що компетентнісний підхід є науковим методом дослідження процесу і результату формування компетентності особистості в освітньому процесі, що відображає її здатність оперувати системою компетенцій в професії та повсякденному житті. Доцільною є думка С. Сисоєвої, яка виділяє сукупність компетенцій в поліфункціональній структурі професійної компетентності вчителя як інтегрованих показників сформованості і класифікує компетенції наступним чином: *загальні*: соціально-політична, загальнокультурна, самоосвітня, інформаційна, дослідницька; *загальнопрофесійні*: психолого-педагогічні, управлінські; *професійно-предметні:* фахові з основної спеціальності, фахові з подвійного кваліфікаційного профілю вчителя [6, с. 12].

Згідно освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), компетентності випускника поділяються на *загальні,* які включають: соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні та *фахові*, до яких входять: загальнопрофесійні і спеціалізовано-професійні. Методологічна компетентність майбутніх учителів музичного повинна формуватися як в складі загальних, так і в складі фахових компетентностей, оскільки діапазон сфери методології охвачує від філософського й загальнонаукового рівня до кокретнонаукового і технологічного рівня.

Реалізація компетентнісного підходу в формуванні методологічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки передбачає дотримання визначених вимог, якими є принципи: *методологічної вмотивованості, науково-дослідницької реалізації.*

До найважливіших принципів компетентнісного підходу відносимо принцип *методологічної вмотивованості* майбутніх учителів музичного мистецтва, якому притаманно наявність цілей та мотивів студентів на усвідомлення й опанування науковими методами пізнання в процесі вивчення вокальних дисциплін «Вокальний клас», «Методика постановки голосу», «Методика викладання вокалу» та здатність їх застосовувати. Отже, важливим є врахування в змісті означених дисциплін навчального матеріалу, спрямованого на формування інтересу та потреби майбутніх учителів музичного мистецтва аналізувати, синтезувати, узагальнювати інформацію з теорії та методики вокалу або знаходити і застосовувати інші доцільні методи дослідження актуального питання; здійснювати діагностику вокальних знань, умінь, здібностей учнів; проводити формувальний експеримент для підвищення якості вокальної освіти та інтерпретувати його результати.

Сформованість мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до формування методологічної компетентності в процесі вокальної підготовки є основою для наступної вимоги компетентнісного підходу – принципу *науково-дослідницької реалізації.* Такий принцип передбачає сформованість здатностей студентів до самостійного теоретичного мислення, дослідницького пошуку і наукової творчості; обґрунтування концепції дослідження та здійснення самого дослідження в сфері вокального мистецтва або вокальної педагогіки, виконання різних видів наукової або науково-методичної роботи для вирішення актуальних вокально-виконавських чи вокально-педагогічних проблем.

Застосування компетентнісного підходу в дослідженні проблеми формування методологічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки надає змогу визначити й обґрунтувати зміст методологічних компетенцій майбутніх педагогів-музикантів, які інтегруються в системне утворення – методологічну компетентність, сформувати означену компетентність, а також перевірити рівень сформованості компонентів структури методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. Компетентнісний підхід сприяє формуванню в студентів здатності самостійно набувати і творчо використовувати набуті наукові знання і вміння не тільки в практичній вокально-виконавській та вокально-педагогічній діяльності, але і в інших мистецьких сферах та в різних життєвих умовах.

Реалізація компетентнісного підходу в формуванні методологічної компетентності магістрів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки системно пов’язано із впровадженням культурологічного підходу, який спрямований на вдосконалення вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті світового культурного досвіду.

У науковій педагогічній літературі культурологічний підхід розглядається як методологічна позиція гуманістичного спрямування, що розкриває єдність аксіологічного, діяльнісного та індивідуально-творчого аспектів культури і розглядає людину як її суб’єкта, головної діючої особи. Обґрунтовуючи культурологічний підхід як фундаментальний метод наукового пізнання, К. Богачов доречно звертає увагу, що він є сукупністю методологічних прийомів, які забезпечують аналіз будь-якої сфери освіти через призму культурологічних понять [1].

У такому контексті, Г. Падалка зазначає, що профільне мистецьке навчання повинно органічно співвідноситись із поліхудожнім, що передбачає усвідомлення не тільки специфічних ознак, а і того спільного в різних видах мистецтва та забезпечується його художньо-виражальною сутністю, а мистецько-освітні програми сьогодення повинні враховувати використання різних видів мистецтва та широкої палітри художніх образів. Мистецька освіта, згідно думки вченої, повинна здійснюватися із врахуванням принципу культуровідповідності, який полягає в ефективній реалізації культурологічного впливу мистецької діяльності [4, с. 13]. Отже до базових принципів культурологічного підходу

відносимо принцип *культуровідповідності*, спрямованого на відображення особливостей національного культурного досвіду в мистецькій діяльності, а також – *поліхудожньості*, спрямованого на врахування й усвідомлення спільного та відмінного в різних видах мистецтва;.

До переваг культурологічного підходу С. Сисоєва відносить наявність в ньому інтеграційного потенціалу, що виявляється в змістовному і формальному сенсах: змістовий інтеграційний сенс пов'язаний із здатністю через категорію «культура» розглянути практично всю проблематику дослідження людини, суспільства, пізнання і діяльності; формальний інтеграційний сенс культурологічного підходу полягає в можливості виконувати відповідні функції в міждисциплінарних синтезах, тобто об'єднувати навколо себе значну кількість предметів дослідження [7, с. 297]. Тобто, культурологічний підхід проявляє себе і в реалізації принципу *інтегративності,* що спрямований на врахування і синтезування світового культурного досвіду

Застосування культурологічного підходу в дослідженні проблеми формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки надає можливість врахувати в змісті такої підготовки основ методології вокального мистецтва і вокальної педагогіки; виявити спільне і відмінне у вітчизняній та зарубіжній методології вокального виконавства і педагогіки; опанувати майбутніми вчителями музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки науковими методами дослідження методології вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності в контексті світового культурного досвіду.

Таким чином, використання наукових підходів дослідження актуальних проблем мистецької освіти сприяє їх цілісному дослідженню. До найбільш значеннєвих підходів дослідження проблеми формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки відносимо системний підхід, спрямований на виявлення і створення системно структурних зав'язків між елементами дослідження; компетентнісний підхід, націлений на виявлення сутності та структури методологічної компетентності; культурологічний підхід, направлений на культурологічзацію змісту методологічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-освітньої діяльності.

Список літератури

1. Богачев К. Ю. (2006). Становление и развитие культурологического подхода в российской педагогике. (Дисертація канд. пед. наук). Ростов-на-Дону.
2. Гончаренко С. У. (1997). Український педагогічний словник. Київ, Либіль.
3. Закон України «Про освіту». (.2017). http://3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page7
4. Падалка Г.М. (2010). Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України.
5. Сазоненко Г. С. (2013). Компетентість у системі непервної освіти: акмеологічна модель: науково-методичний посібник. Макарів: Софія.
6. Сисоєва С. О., Козак Л. В. (2016). Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС».
7. Сисоєва С. О. (2012). Філософія формування тезаурусу наукових досліджень з освітології. Освітологія: витоки наукового напряму: монографія. Київ : ВП «Едельвейс», 278 – 304.

EDUCATIONAL DISCIPLINE «UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL USE»: HISTORICAL AND METHODOLOGICAL APPROACH

Navchuk H.,
«Bukovinian State Medical University», (Ukraine)
Shutak L.,
«Bukovinian State Medical University», (Ukraine)
Navchuk I.
«Bukovinian State Medical University», (Ukraine)

Abstract

The article deals with the period of origin and development of one of the most important humanitarian section educational disciplines «Ukrainian language for professional use». The modern vision of the educational process changes its vector from «education as teaching» to the prospect of «education as study», where the main role is given to the student. In this context, there is observed the modern issue of educational tasks and objectives, the structure of each individual discipline, in particular, the Ukrainian language by professional use, the unification of its content (from the transformation of the discipline «Business Ukrainian language» (from 1993 to 2009) to the introduction of a new discipline «Ukrainian language for professional use»(from 2009 to this day). Therefore, it appears the great necessity getting new textbooks, educational and teaching manuals and especially the publication of national textbooks for medical students.

Keywords: Ukrainian language for professional use, business Ukrainian language, textbooks, national textbook.

Language is an instrument of intellectual and aesthetic development of the world, teaching, education, self-development and self-expression of personality. Therefore, the language issue is an important component of national ideology.

Taking into account the most recent legislative documents on the implementation of the state Ukrainian language in all spheres of life, the strategy of language training of future specialists who, care for career growth, must have a profound knowledge of the state language, culture of controversy, discussions, ability to be competent and to express their thoughts, to know the language of their specialty.

Studying Ukrainian in higher education institutions of Ukraine (including higher educational institutions of education) began in 1993, and the impetus was the active introduction of the Ukrainian language into all spheres of public life, including medical scientific and official broadcasting, after the proclamation of Ukraine's independence. After all, possession of the rules and norms of the Ukrainian literary language, language culture is a necessary component of any specialty, especially medical. The results of treatment depend on the doctor's art, since medical practice proves that the word can not only cause functional changes in the body, but also kill a person in the literal sense of the word. Therefore, the doctor must have a culture of speech, be able to easily find the languageslossistic means and receptions in accordance with the conditions and goals of communication, passing a certain psychocultural context. These considerations became the basis for the introduction of the discipline "Business Ukrainian language" (the form of final control - a differentiated credit, since 2002 - a transitional exam), which did not duplicate the school course of the Ukrainian language, but was entirely based on it.

Historiography question. The solid theoretical and practical aspects of the study of professional speech as a linguistic phenomenon are highlighted in the scientific works of many linguists, in particular Babich ND, Kyyaka T.R., Leykich VM, Lotte D.S. etc. The history of the Ukrainian language study on a professional orientation in the field of publishing has not been studied extensively. The most thorough researches are G. Zolotukhin and Litvinenko MP, Glushchik SV, Diakov O.V., Shevchuk SV, Zubkova MS Boychuk T.M., Moses AA On the peculiarities of the development of educational disciplines at the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the BDMU are also addressed in this subject. It is also mentioned in the cathedral monograph on the topic "Ukrainian Studies in the System of Higher Medical Education". From 2014 on the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies a joint Ukrainian-Romanian scientific specialty magazine "Actual questions of social sciences and history of medicine" http://apsnim.bsmu.edu.ua/, which launches the heading "Methodology of teaching in high school" is published. , where the authors actively explore the history of the development and teaching of teaching disciplines taught at medical universities. Such studies will intensify the scientific and methodological work, will help in the future to ensure the continuous process of introducing the latest innovative training technologies, will satisfy the lively discussion of scientists regarding the search for and implementation of modern goals and methods of training.

Methodical and educational provision of the discipline in the BDMU. History of development. At the initial stages, the main emphasis in the teaching of this discipline was made on the consideration of the peculiarities of the official-business style and the forms of documents, although it later became clear that it was not worthwhile to confine itself to studying official-business broadcasting; on the contrary, more attention should be paid to mastering medical terminology, peculiarities of culture the speech of medical workers, to take into account the types of communication in different communication situations.

After lively discussions, it was decided to change the emphasis in the curriculum of the discipline. The main task of mastering the "Business Ukrainian Language" students was the formation of a linguistic personality of a specialist capable of solving various communication problems in all relevant areas of communication (scientific and educational and official-business). Any specialist, including the doctor, besides the ability to compile and accept (read) various documents (including professional ones), it is necessary: 1) to have a culture of constructive dialogue and a polylogue; 2) to be able to perceive, reproduce ready, and create scientific professional texts as the necessary context for the use of terminology vocabulary. In working with texts of this type, students learn the skills of informative analysis and synthesis of text that prepares students for the development of scientific sources of professional issues; 3) to possess methods of preparation and presentation of public speaking; 4) be able to apply professional Ukrainian terminology in various communicative processes; 5) to be able to use dictionaries. In this regard, a number of special exercises and test tasks, crosswords (in particular, translations from Russian to Ukrainian of professional texts, editing sentences, emphasizing words, terms, choosing a word in a particular linguistic (professional) situation, syntactic features professional medical texts, rules for designing business and medical documentation) that contribute to the development of scientific thinking, is an indicator of free, complete knowledge of linguistic material.

In order to activate the educational process, teachers of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies then at the Chernivtsi State Medical University, Kovbhan LB, Navchuk G. In 1996, the first training manual "Business Ukrainian Language" was issued, which consisted of the introduction, 13 sections, which were considered theoretical questions, complex cases of Ukrainian spelling, samples of registration of certain types of business documents. And in 2003 a printed manual "Business Ukrainian Language" was published (authors - Shutak L. B., Tkach AV), recommended for publication by the Central Methodical Cabinet on Higher Medical Education of the Ministry of Health of Ukraine as a methodical manual for students Higher educational institutions of the III-IV accreditation levels (Minutes No. 3 of 04.07.2003).

This manual was intended to provide the necessary assistance in solving the main tasks of the language

communication of medical students, designed both for self-study and for work in the classroom. It contains the main questions for each topic, literature, exercises and methodical advice for the student for independent extra-curricular work, as well as questions for self-examination. In addition, the main examples of business documents and "Dictionary of difficulties of Russian-Ukrainian translation" are presented.

After changing the main tasks of the discipline, the question arose about changing the name of the subject, because the name "Business Ukrainian language" did not reveal the depth of the content of the material that was acquired by the students. In this regard, since 2009, the curriculum "Ukrainian language for professional orientation" (which replaced the subject "Business Ukrainian Language") was introduced into the curricula of higher educational institutions of Ukraine, in particular medical ones, the final form of control of which was the state examination (2009 - 2010 academic year, since 2011 - final module control). His goal is the formation of the necessary communicative competence in the field of professional and scientific communication in oral and written forms, the skills of practical language proficiency in various types of speech activity, raising the general cultural and intellectual levels of personality.

The mastery of the language of specialty in higher educational institutions is, first of all, the assimilation of the scientific style as a functional variant of the national literary language in the professional-clinical and professional-scientific aspects. It is the processing of standard samples of scientific texts, as well as the formation of skills and abilities in such topical professional activities as the production and compression of scientific information in the form of a plan, abstracts, abstracts, abstract, speeches, reports.

That is why all his attention was focused on mastering the terminology systems of the modern Ukrainian language, professional phraseology, scientific and production genres and texts, the grinding of the culture of communication, cultivating a good linguistic taste, difficulties in the use of professional stereotypes of speech, the rules for the execution of medical records, etc., in the corresponding Ukrainian terminology. That is, the priority was the applied nature of professional speech, since the language is not a set of rules, but a system of knowledge, a culture of coexistence in society, a means of self-expression and self-expression of personality. At the same time, one should not forget that in the Ukrainian state the knowledge of the Ukrainian language is a necessary element of career growth, one of the factors of the prestige of the chosen specialty.

In carrying out the main tasks of the modern education system in relation to language training and in accordance with the legislative documents on the implementation of the state language policy, at the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Bukovinian State Medical University, in 2008 - 2009 academic year, the textbooks "Ukrainian Language of Professional Purpose" were published (authors - L. B. Shutak, G. Navochuk, A. V. Tkach), recommended for printing by the Ministry of Education and Science of Ukraine as a textbook for students of higher educational establishments III - IV levels of accreditation, as well as "Learn Ukrainian" (authors - L. B. Shutak, I.O.Sobko, I.V.Nikoryak), recommended for publication by the Central methodical cabinet of higher medical education of the Ministry of Health of Ukraine as a textbook for students- foreigners of higher medical education institutions of the IV accreditation level.

The manual "Ukrainian language of professional orientation" is intended to facilitate the study of the Ukrainian literary language by medical students, to assist them in thorough assimilation of the basic concepts of the culture of speech and speech culture, in mastering the language at the level of professional communication for the expansion of the lexical and terminological stock and further use in educational and practical activities. The manual is designed to thoroughly and consistently shape the professional qualities of future medical professionals, as well as to promote the free expression of the personality in the scientific-educational and official-business spheres of communication, which ultimately will lead to the expansion of the spheres of Ukrainian-speaking communication and the rise of the prestige of the literary language as a cultural heritage of the nation. , will confirm its state status.

The textbook "Learn Ukrainian" is intended for foreign students (with different nationalities, since English is the language of intermediary) of higher medical institutions (specialization "medical business", "nursing business" (bachelor)) who have already mastered the basic practical grammar of the Ukrainian language and a lexical minimum of 1000 - 1500 units. His purpose is to ensure the formation of spoken skills in the most typical situations of communication (doctor - doctor, doctor - patient, doctor - junior medical staff), as well as develop and improve reading, writing and translation skills. Although it is aimed at the work of a teacher and a student during classes, it can be used for independent work of students in the process of further expansion of knowledge in the Ukrainian language.

In general, the structure of the manual is defined for the communicative purpose: a combination of training communication (training) with real communication.

It is important to note that the lexical and grammatical constructions mastered by students through the manual can become the basis for practical work with adapted texts of scientific direction in the process of studying other medical disciplines, as well as in communicating with patients during clinical practice in medical institutions of Ukraine.

The offered tutorial will help the practical acquisition of Ukrainian students by foreign students, expand their knowledge of the basics of Ukrainian medical terminology and the culture of speech of the doctor.

As the priority in teaching the Ukrainian language in a professional direction is the orientation towards its applied nature, the demonstration that the language is not a set of rules, but a system of knowledge, a culture of coexistence in society, a means of forming and expressing a person, in 2012, a manual was prepared " Culture of professional communication: control exercises and test tasks "(authors: L. B. Shutak, A. V. Tkach, G. V. Navchuk). The manual is recommended for publication by the Central methodical cabinet of higher medical education of the Ministry of Health of Ukraine (Minutes No. 2 dated October 26, 2011). It presents, in addition to tests, training exercises and tasks of varying degrees of

complexity (in the amount designed for both students' work in the classroom and their non-auditing work), texts of cognitive and educational character that awaken patriotic feelings, as well as texts that demonstrate the culture of communication in typical and atypical situations, and so on. It should be noted that their execution implies a deep knowledge of the theoretical material, the use of skills acquired earlier, and also requires analytical thinking and creativity.

Proceeding from the understanding that the study of the peculiarities of the medical culture of the speech, the clarification of the main aspects of oral communication, the ability to translate any socially or professionally important information into the corresponding linguistic form - one of the nodal problems of professional training of physicians, and fulfilling the main tasks of the modern education system , in 2014 a manual "Culture of oral communication of a medical worker" was issued for students of higher medical institutions of the III-IV accreditation levels (Chernivtsi, 2014 - 175 pp.) (authors - associate professors L. B. Shuta GV Navchuk) (Recommended for publication by the Ministry of Education and Science of Ukraine as a textbook for university students (Minutes № 1 / 11-10147 of 7.2.2014)). It covers topics that represent the basic principles of the culture of professional communication, the meaning of the word in the process of communicating in various communicative situations, the features of verbal and nonverbal expression of opinions, the culture of oral communication in the business sphere, during the debate, discussion, public speaking, etc. The proposed tutorial will help medical students, interns, students of a young teacher's school learn the necessary language skills and implement them daily into practice, achieve the perfect level of language proficiency, and gain professional self-expression skills.

In 2017, the national textbook "Ukrainian language for professional orientation" was published, co-authors of the lectures of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies Shutak L. B., Navchuk GV). The national textbook is made in accordance with educational and qualification characteristics, educational and professional training programs of specialists in medical specialty and in accordance with modern competences we teach Ukrainian language in a professional direction. It provides information on the lexical, morphological and syntactic aspects of the professional language of medical staff, information on communicative features of the culture of oral and written professional speech of the doctor is considered, requirements for the compilation and registration of medical records are highlighted.

Hence, the high level of professional training is supported by the need, the ability and willingness of each conscious subject to update and update their knowledge throughout their lives. Not far from the last place in the formation of such a person belongs to language training, which is a component of the complex as a humanitarian training of students of medical and pharmaceutical universities, and an integral part of their profession. The active publication by the teachers of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Department of Public Health of Ukraine "Bukovinsky State Medical University" of textbooks and manuals on the Ukrainian language in a professional direction, the use of which is envisaged both during the classroom and during independent independent work, the necessary motivation to study, ensured its continuity, especially in view of their mobility. In addition, it is thanks to a significant publishing staff of the aforementioned college that one can trace the history of changes in the tasks and objectives of the language training of future medical professionals, and, accordingly, understand the structure and content of the current academic discipline "Ukrainian language for professional orientation.

References

1. Kovban L.B., Navchuk G.V. Dilova ukrayins'ka mova: Metodichnij posibnik dlya studentiv pershogo kursu [Business Ukrainian language: Methodical manual for students of the first year], Chernivtsi, 1996, 100 p. (In Ukrainian).

2. Shutak L. B., Tkach A. V. Dilova ukrayins'ka mova : Navchal'no-metodichnij posibnik dlya studentiv vishih medichnih navchal'nih zakladiv osviti I – IV rivniv akreditatsiyi [Business Ukrainian language: Educational and methodical manual for students of higher medical educational institutions of the I - IV accreditation levels], Chernivtsi, 2003, 176 p. (In Ukrainian).

3. Shutak L. B., Navchuk G. V., Tkach A. V. Ukrayins'ka mova profesijnogo spryamuvannya: Navchal'no-metodichnij posibnik dlya studentiv vishih medichnih navchal'nih zakladiv osviti I – IV rivniv akreditatsiyi [The Ukrainian language of professional orientation: Educational and methodical manual for students of higher medical educational institutions of the I - IV accreditation levels], Za red. G. V. Navchuk, Chernivtsi, 2008, 444 p. (In Ukrainian).

4. Shutak L. B., Sobko I. O., Nikoryak I. V. Vchimosya ukrayins'koyi: Navchal'nij posibnik dlya studentiv vishih medichnih navchal'nih zakladiv osviti I – IV rivniv akreditatsiyi [We study Ukrainian: A manual for students of higher medical education institutions of the I - IV accreditation levels], Chernivtsi, 2009, 231 p. (In Ukrainian).

5. Shutak L. B., Tkach A. V., Navchuk G. V. Kul'tura profesijnogo spilkuvannya: kontrol'ni vpravi i testovi zavdannya: Navch. posibnik dlya studentiv vishih navchal'nih zakladiv I – IV rivniv akreditatsiyi [Culture of professional communication: control exercises and test tasks: Teaching. a manual for students of higher educational institutions of the I - IV accreditation levels.], Chernivtsi, 2012, 182 p. (In Ukrainian).

6. Shutak L. B., Navchuk G. V. Kul'tura usnogo spilkuvannya medichnogo pratsivnika: navchal'nij posibnik dlya studentiv vishih medichnih zakladiv III – IV rivniv akreditatsiyi [The culture of oral communication of a medical worker: a manual for students of higher medical institutions of the III-IV accreditation levels], Chernivtsi, 2014, 175 p. (In Ukrainian).

7. Ukrayins'ka mova (za profesijnim spryamuvannyam): pidruchnik [Ukrainian language (for professional orientation): textbook], S. M. Lutsak, N. P. Litvinenko, O. D. Turgan, Navchuk G. V., Shutak L. B. ta in.; za red. S. M. Lutsak, K.: VSV "Meditsina", 2017, 360 p. (In Ukrainian).

HUMANITARIAN TRAINING AND EDUCATION AS A COMPONENT OF THE KNOWLEDGE AND SKILLS OF DOCTORS

Navchuk H.,
«Bukovinian State Medical University», (Ukraine)
Shutak L.,
«Bukovinian State Medical University», (Ukraine)
Navchuk I.
«Bukovinian State Medical University», (Ukraine)

Abstract

In this article the features of teaching humanities disciplines, including Ukrainian language for professional purposes in the context of the formation and training of future specialists in medicine and pharmacy. It is intended that professional communication – one of the most important ways to identify intellectual personality, the basis of modern life and professional growth.

Keywords: humanitarian discipline, qualification of a doctor, education, training, system of knowledge.

National patriotic education in the system of higher medical education is aimed at the formation of positive qualities of a citizen of Ukraine - a highly skilled specialist in the field of medicine and pharmacy. Higher medical education should contribute to the dissemination and implementation of the values of an open society, namely: the ideas of the self-worth of human life, personal dignity, freedom, equality before the law. Increasing the hours for a given humanities or humanitarian discipline or introducing a new discipline of the humanitarian cycle will not resolve the issue of the status of the Ukrainian language, respect for Ukraine's history, its culture, the problem of conscious citizenship of Ukraine, etc., because the immaturity of the Ukrainian national idea at the present stage of our development society and its inconsistency with the realities led to the absence of its influence on the formation of Ukrainian national consciousness, which in turn is paradoxical in terms of the formation of statehood.

In the system of higher medical and pharmaceutical education there is a tendency to decrease the positive motivation for studying humanitarian disciplines, since a student joining a higher medical school is primarily focused on obtaining professional knowledge, skills and abilities. As a result, only a small percentage of future doctors fluent in the language of constructive dialogue or polylogue, are able to formulate professional opinion and social and public position correctly and, as a result, can not find themselves in the profession and in society, instead, they often position themselves and their future outside borders of Ukraine or at all do not link their future with medicine because there is no professional motivation. Consequently, the lack of understanding of the national idea and its implementation in the system of higher medical and pharmaceutical educational institutions, in particular in the teaching of humanities, affects the formation of the outlook of the future medical elite of Ukraine. In this context, it is not about qualification, but first of all about the personal expression of a doctor, a clinical pharmacist, a pharmacist, a nurse.

In the process of learning, the level of intellectual development increases and develops both in social and cultural and national environment, but the possible influences of negative manifestations on its development of foreign cultural, social and other elements can lead to corresponding violations in the formation of a person's outlook, self-esteem, self-realization, improvement of knowledge, skills, qualification, etc.

National differences are, first of all, objectivity in the psychology of thinking, reflected in the language, mental activity, world perception, and affects the mentality of the ethnic group. The lack of both general and communicative culture reduces the individual's ability to implement his own life plans, intentions, projects, etc. The language of professional orientation is one of the most important ways of communication and intellectual discovery of personality, the basis of its spirituality, historical memory, modern being and professionalism. Spirituality is brought up where love and respect are brought up to their language, history, culture. Insensitivity causes numerous conflicts, mutual misunderstandings, hostility, alienation. The general linguistic development of the student is determined by the qualitative level of his speech culture, which manifests itself both in professional activity and in the process of its self-realization in education, achievement of the set goal, conscious professional activity.

Undoubtedly, the level of literacy of students requires better: the lack of proper knowledge of language and speech culture, ignorance of the rules of the textbook nature, lack of knowledge of general problems leads to the emergence of certain complexities at the initial level of mastering the basic elements of professional communication, as well as difficulties in mastering professional knowledge, in particular in the perception of texts of a professional nature. Particularly difficult to reverse the established stereotypes of speech, errors associated with the bilingual problems of modern society, for example: to heal - to recover; vaccination - vaccination; breathe inward; an extensive heart attack - a wide myocardial infarction; warning - prevention; drug allergy - drug allergy old disease - an illness; heart area - heart area; cardiogram (without the words of the heart); during - for. Incorrect emphasis: amnesia, dystrophy, but fluorography, logopedia, veterinary, X-ray, syndrome, oznaki, phenomine. Incorrect use of comparisons of adjectives: more sick, more optimal, more economical, more experienced, more basic, more common, more common, etc. Ukrainian language professors can not take responsibility for studying the Ukrainian language course, but they should make efforts to

further mastering the discipline "Ukrainian language of professional orientation" as a higher level of language proficiency. The student's patriotism should begin with the love of the family, his language and pride in the institution in which he begins the path of his professional development. That is why the duty of any teacher is higher, and not only the teacher of the Ukrainian language, there is a high professionalism and perfect knowledge of the state language, the language of professional communication, that is, the linguistic culture and ezine of the speech of any teacher of higher education should be an example for each student. . Unfortunately, the analysis of the statements and the documentation of colleagues-teachers testifies to the low level of their speech culture, in particular, the use of elements of official communication: "to cover the international nature of science", "educational rooms"; "To educate a careful attitude to labor discipline"; "To conduct educational work in the spirit of patriotism"; "To further promote the achievements of scientific and technological progress"; "participate"; "To inculcate a sense of responsibility for the health of people of Ukraine"; "Participation of students in the defense of university honor"; "Take the exam" and so on.

Therefore, all students' attention in the study of the language of professional communication should be focused on mastering the terminology of the modern Ukrainian language, professional phraseology, scientific and production genres and texts, the improvement of the culture of communication, the cultivation of proper speech etiquette, the difficulties in using the professional stereotypes of speech, the rules of professional registration of medical documents, etc. That is, the priority is the applied nature of professional speech, since the language is not a set of rules, but above all a system of knowledge, a culture of coexistence in society, a means of self-formation and assertion of personality. At the same time, one should not forget that in the Ukrainian state the knowledge of the Ukrainian language is a necessary element of career growth, one of the factors of the success of the future specialist.

The problem of forming the professionalism of a future doctor with a clear focus on speech competence is not accidental, because the doctor is a specialist, whose activities involve direct communication in the professional, administrative, and scientific fields. To do this, we must rely on the following categories: speech content (novelty, relevance, specificity, target orientation); the structure of speech (duration of sound, use of terms, doublets, knowledge of termoelements, etc.); communicative skill (informative, correctness, logic, accuracy, purity, relevance, expressiveness); sound design (orphoetic norms, morphological and syntactic aspects); practical orientation (emphasis on the right information, credibility, clarity of presentation); the image of the future physician as a representative of the elite of the medical industry of modern society (professionalism, attitude towards patients, colleagues, erudition, emotionality, style of speech).

According to the results of individual studies, speech activity is an objective process, since it relates to native speakers and at the same time is a subjective process that is realized through the speech of the subject [1; 65].

Do not forget that any professional broadcasting, including medical, is part of a national language. The medical sector itself - with all its forms, technologies and methods of application in society - is an integral part of national culture, and therefore it absorbs language and numerous traditions, including folk medicine, interacts with other branches of science.

As a medical practitioner in Ukraine is one of the most widespread professions, the functioning and study of professional medical speech is one of the most important problems of linguistics.

The use of the Ukrainian language as a state language in educational activities and professional work provides the propaganda and development of the Ukrainian language among students and academics, enriching the vocabulary of future professionals, and adds prestige to its use both in Ukraine and abroad.

The use of the Ukrainian language in the professional broadcast of doctors provides the establishment of contact with the patient and can play the role of psychotherapeutic factor, in addition to promoting the language used by physicians.

Not the last place in the study and use of language is the educational moment: propaganda of the Ukrainian one, the upbringing of the future patriot-specialist, capable of developing and multiplying the achievements of the Ukrainian language as the national language of the world. That is, the student must learn the language not as a code of laws and rules, but as a cultural phenomenon, a product of the spiritual progress of society and its own development.

So, analyzing the modern approach to the formation of a true medical specialist, a professional of his business, an intellectual, a patriot of his state, it is expedient to improve the Ukrainian-speaking methods and techniques, to actively influence the formation of the personality of the future doctor in the light of new state-building, national-cultural and moral and educational transformations.

Refernces

1. Vynoslavskaya OV, Andriychenko NG. Development of the practical component of the communicative competence of students of the technical university. Practical psychology and social work. 2004;12:65-69.

2. Pasynok VG. Language training of students as a general pedagogical problem: Monograph. Kharkiv: Left Bank. 1999:154 p.

3. Chmut TK. Culture of communication. Khmelnitsky. 1999:358 p.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕАТРАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ОРГАНИЗАЦИИ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Новолодская Е.Г.
Алтайский государственный гуманитарно-педагогический университет имени В.М. Шукшина, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики и психологии

THE USE OF DRAMA PEDAGOGY IN THE ORGANIZATION OF HEALTH SAVING ACTIVITY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Novolodskaya E.
Altai state humanitarian-pedagogical University named after V.M. Shukshin, candidate of pedagogics, associate Professor of pedagogy and psychology

Аннотация

В статье рассматриваются методические особенности драматизации учебно-воспитательного процесса. Представлен опыт использования театральной педагогики в организации здоровьесберегающей деятельности младших школьников.

Abstract

The article discusses the methodological features of the dramatization of the educational process. Presents the experience of using theatre pedagogy in the organization of health saving activity of younger schoolboys.

Ключевые слова: драматизация, здоровьесберегающая деятельность, сказкотворчество, творчество, театральная педагогика.

Keywords: dramatization, school health activities, writing stories, creativity, theatrical pedagogy.

Театральная педагогика предусматривает проникновение в мир сценических образов, их глубокую эмоционально-личностную характеристику, понимание смысла языка мимики и жестов, пластики движений. Тем самым театральная технология обладает огромным потенциалом в формировании у подрастающего поколения системы ценностей, мотивов поведения и целевых установок, в том числе установок на здоровый образ жизни и здоровьесберегающее поведение.

Театральная педагогика эффективно используется в системе начального образования. Обращение к театру на этой ступени обосновано психологическими особенностями младших школьников. Ведущим типом деятельности, особенно в первом классе, остается игра. События и их содержание, учебный материал, преподносимые в игровой форме, полнее усваиваются и запоминаются. Театрализация придает творческий стиль изучению с учащимися учебного материала. Элементы драматизации повышают познавательную активность детей, создают положительный эмоциональный фон любого занятия – урока или внеклассного мероприятия. Учитель может использовать богатый арсенал форм, средств и приемов театральной педагогики: сочинительство и сказкотворчество, этюды и пантомимика, театральные упражнения и игры, кукольный театр: перчаточный, пальчиковый и марионеточный и пр.

Театр своей многомерностью и многоликостью помогает ребенку раздвинуть рамки в постижении окружающего мира, пробудить желание делиться своими мыслями и умение слышать других, развиваться, творя и играя. Именно игра является непременным атрибутом театрального искусства, при наличии игры дети и педагоги взаимодействуют, получая максимально положительный результат.

П.А. Синенко указывает: «Игровая природа театра не только позволяет целостно выстраивать педагогический процесс (единство трех базовых процессов школы – развития, социализации и образования личности), но и обеспечивает психическое развитие ребенка (чувствую-мыслю-действую). Театральное искусство дает возможность учителю и ученику лучше понять друг друга, способствует обоюдному развитию субъектов деятельности» [3, с. 50].

Данные идеи отражены и в работах зарубежных ученых. Дж. Девей, рассматривая новые парадигмы развития педагогической науки и практики, определяет, каким образом можно интегрировать средства театральной педагогики в процесс обучения детей: «искусство принимает во внимание абсолютное слияние игривости и серьезности» [6]. Э. Бонд утверждает, что «воображение меняет реальность» и что использование театральной педагогики играет важную роль в процессе обучения и воспитания, тем самым поощряя учащихся представлять свое будущее, свободное от социальной несправедливости: «игры детей являются своего рода наброском мира, в котором они должны жить» [5, с. 58]. В манифесте театральной педагогики Ю.Л. Альшица театральная деятельность провозглашается одним из главных условий формирования творческой активности обучающихся. «Учащийся мыслится ни как объект воздействия внешними техниками, стандартами, системами театральных режиссеров, а как субъект творческого процесса» [4, с. 12].

Как показывает опыт, значительный интерес вызывает у детей сочетание театрализации со сказкотворчеством. Еще со времен Древней Руси сказка является важным педагогическим средством. Как способ познания мира, она учила детей правилам поведения в разных жизненных ситуациях, оценивать поступки героев, способствовала познанию природы, труда и быта людей – в широком понимании содействовала осознанию народной культуры.

Если содержание сказки ориентировано на характеристику компонентов здорового образа жизни или направлено на профилактику вредных пристрастий – это валеологическая сказка. Сочиняя сказку, ребенок проводит аналогии с собой и своими чувствами, это помогает ему постигнуть свой внутренний мир, является стимулом самовоспитания и саморазвития. Сказка выступает средством развития творческих способностей младших школьников (речевое и художественное творчество, драматизация и пантомимика пр.).

Учителю важно корректировать работу детей, показывать грамотные примеры наполнения сказки именно валеологическим (или другим, в зависимости от целей работы) содержанием, отмечать глубину представленного в сказке материала, не забывать за занимательностью работы учеников про необходимость отражения сложного теоретического и воспитательного материала, его осознания и понимания учениками.

Мы использовали театральную педагогику и сказкотворчество, наряду с другими педагогическими технологиями, в рамках реализации комплексной программы здоровьесберегающей деятельности младших школьников, включающей содержательные модули:

• модуль «Я и мое здоровье» предусматривает формирование и развитие у детей умений самопознания и самонаблюдения, самооценки и самодиагностики, саморазвития и самосовершенствования;

• модуль «Здоровье моей семьи» включает реализацию проектов семейного воспитания, вовлечение родителей в здоровьесберегающую деятельность и созидание семейных отношений;

• модуль «Здоровье окружающей среды» направлен на оценку состояния природной и предметно-пространственной среды, вовлечение младших школьников в конкретную природоохранную деятельность и эстетическое облагораживание среды обитания;

• модуль «Здоровье общества» ориентирован на характеристику некоторых социальных факторов здоровья и профилактику вредных пристрастий у обучающихся;

• модуль «Безопасность здоровья» предполагает изучение различных аспектов безопасности жизнедеятельности;

• модуль «Познание здоровья» носит стимулирующий характер в плане расширения валеологической грамотности и кругозора детей, формирования здорового образа жизни.

Нами были разработаны и поставлены совместно с детьми валеологические спектакли «Зеленая аптека рекомендует» (о лекарственных растениях), «Пчелиная семья» (о продуктах пчеловодства), «Приключения Витаминки» (о группах витаминов), «Заседание клуба Доктора Чистюлькина. Помощники здоровья» (об истории происхождения гигиенических принадлежностей) [2], организована театрализованная спортивно-оздоровительная программа «Заседание клуба «Олимпионики и элланодики». Спортивные истории» (об истории происхождения спортивных снарядов) [1].

В рамках использования театральной педагогики в организации здоровьесберегающей деятельности младших школьников мы отслеживали изменения характеристик потребностно-мотивационного и эмоционального компонентов в экспериментальных (225 человек) и контрольных (218 человек) начальных классов школ Алтайского края по уровням.

Эмоциональное отношение и переживания детей в процессе здоровьесберегающей деятельности:

• низкий: негативное или равнодушное эмоциональное отношение, ученик не проявляет свои чувства;

• допустимый: в основном положительное эмоциональное отношение и переживания, ребенок редко выражает свои чувства;

• оптимальный: положительное эмоциональное отношение и переживания, ребенку нравится участвовать в мероприятиях по сохранению здоровья, он часто выражает свои чувства смехом, мимикой и жестами;

• высокий: положительное эмоциональное отношение, ребенок с удовольствием участвует в мероприятиях по сохранению здоровья, получает моральное удовлетворение от результатов, выражает свои чувства смехом, мимикой и жестами.

Сформированность потребностно-мотивационного компонента (потребность в творческой работе, творческом самовыражении и саморазвитии):

• низкий: ребенок редко участвует в творческой работе и не испытывает такой потребности;

• допустимый: частичная ориентация на творческое самовыражение, ребенок периодически участвует в творческой работе, может заниматься в кружке (секции, студии);

• оптимальный: ребенок принимает активное участие в творческой деятельности, выражена ориентация на творческое самовыражение, выражена активная позиция и стремление к саморазвитию и самосовершенствованию, занимается в кружке (секции, студии), может проявить фантазию и оригинальность;

• высокий: ярко выражена высокая творческая активность, проявление творческой инициативы, фантазии и оригинальности, увлеченность, активная позиция и стремление к саморазвитию и самосовершенствованию, ребенок может заниматься в нескольких кружках (секциях, студиях), увлекает своими идеями сверстников, выполняемые им работы раскрывают высокий творческий потенциал.

Полученные результаты представлены в диаграмме (рисунок 1).

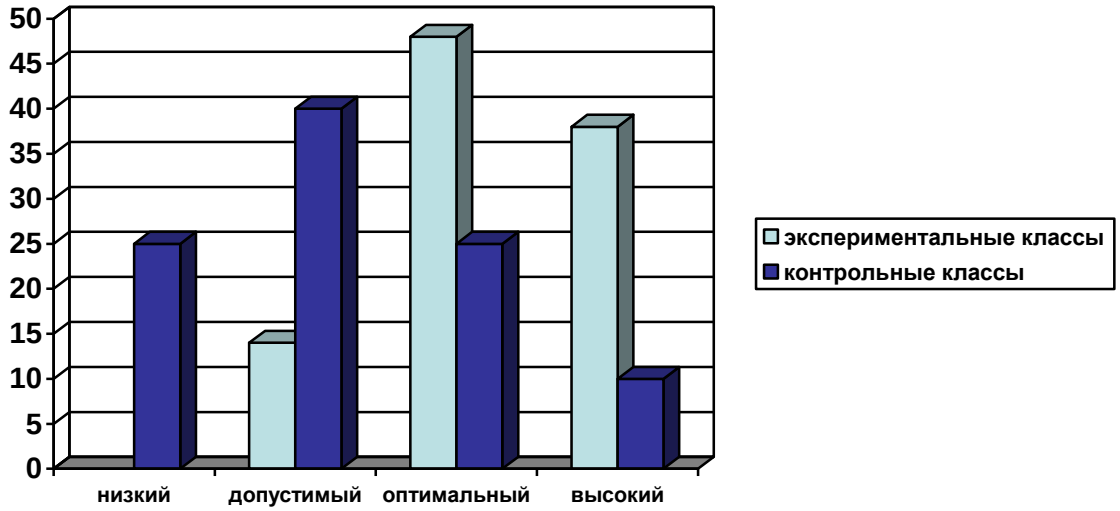

Рисунок 1. Распределение обучающихся опытных групп по уровням, в %

Об эффективности использования театральной педагогики свидетельствуют полученные результаты, отражающие значительное продвижение учащихся экспериментальных классов в сформированности потребностно-мотивационной и эмоциональной составляющих здоровьесберегающей деятельности.

Список литературы

1. Новолодская, Е.Г. Здоровьесберегающая деятельность: театрализованная программа «Спортивные истории» / Е.Г. Новолодская // Начальная школа. – 2012. – № 7. – С. 54-58.

2. Новолодская, Е.Г. Театральная педагогика в проектировании здоровьесберегающей деятельности младших школьников / Е.Г. Новолодская // Начальная школа плюс До и После. – 2013. – № 8. – С. 23-29.

3. Синенко, П.А. Театральная педагогика в школьном пространстве / П.А. Синенко // Сибирский учитель. – Новосибирск: Издательство НИПКиПРО, 2003. – № 6 (30). – С. 50-51.

4. Alschitz, J. A new Face of the Theatre Teacher / J. Alschitz. – M. A. Programme Teaching Professional Theatre Practice, 2014. – 21 p.

5. Bond, E. The Hidden Plot. Notes on TheatreinEducation / E. Bond. – London: Methuen, 2000.

6. Dewey, J. Art as Experience / J. Dewey. – New York: Capricorn, 1958.

МОДИФИКАЦИЯ ДИАГНОСТИЧЕСКОЙ ШКАЛЫ КОММУНИКАТИВНОГО КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПРОФИЛЯ В РАМКАХ СОДЕРЖАТЕЛЬНО-ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Ноздрякова Е.В.
Аспирант ГБОУ ВО Московской области
«Академия социального управления»

MODIFICATION OF THE DIAGNOSTIC SCALE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE PROFILE UNDER A MEANINGFUL-FUNCTIONAL MODEL OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS

Nozdryakova E.
Post-graduate student of GBOU VO of Moscow region
«Academy of social management»

Аннотация

В статье приводится один из современных способов диагностики коммуникативной компетентности обучающихся, а также описывается алгоритм рассуждений по созданию шкалы компетентностного профиля, который может быть использован для формирования диагностического инструментария по измерению других компетентностей личности. Актуальность данной статьи заключается в том, что в ней предложен для применения в практике образования модернизированный (улучшенный) вариант шкалы компетентностного профиля, успешно апробированный на обучающихся в течение нескольких лет.

Abstract

The article presents one of the modern methods of diagnostics of communicative competence of students, and also describes the algorithm of reasoning to create a scale of competence profile, which can be used to form diagnostic tools to measure other competencies of the individual. The relevance of this article lies in the fact that it is proposed for use in the practice of education modernized (improved) version of the scale of competence profile, successfully tested on students for several years.

Ключевые слова: диагностика коммуникативной компетентности обучающихся; шкала компетентностного профиля; индикаторы коммуникативной компетентности.

Keywords: diagnostics of communicative competence of students; scale of competence profile; indicators of communicative competence.

Одной из главных проблем современного образовательного процесса, основной целью которого является формирование компетентностной личности, является составление грамотного диагностического инструментария для измерения актуального уровня различных компетенций. Проведенный анализ научной литературы (Борисенко Е.Н., Губарева Т.О., Ефремова Н.Ф.[2], Жидкова Р.А.[3], Жуков Ю.М., Зимняя И.А., Зубарев С.Н.[4], Кочетков М.В., Фишман И.С., Хуторской А.В. и др.) выявил большое разнообразие оценочных методик разной степени сложности. Учеными предлагаются различные анкеты, компетентностно-ориентированные задания (КОЗ), тесты, кейсы, экспертные оценки, портфолио, оценка результатов проектной деятельности и пр. Среди прочих техник существует так называемый критериально-уровневый (индикаторный) подход в оценке компетентностей (Борисенко Е.Н.[1], Катаев С.Г., Лобода Ю.О., Хомякова Е.А. [5], Красностанова М.В.[6] и др.), в рамках логики которого был разработан графико-моделирующий способ оценки уровня коммуникативной компетентности обучающегося - диагностическая шкала компетентностного профиля [8]. Являясь графической моделью, шкала компетентностного профиля дает визуальную картину сравнения «эталонного» и реального профиля компетентности обучающегося, показывает кардинально расходящиеся показатели. В отличие от методик с единым общим выводом шкала компетентностного профиля конкретизирует отдельные показатели, давая возможность выстроить индивидуальную траекторию личностного развития обучающегося. Такую диагностическую шкалу можно выстроить для любой компетентности, достаточно следовать описанной логике на примере разработки шкалы для измерения актуального уровня коммуникативной компетентности обучающихся.

В процессе достаточно длительного научного исследования (с 2014 по 2018 год) трансформировалось авторское понимание коммуникативной компетентности, а вслед за ней видоизменилась и диагностическая шкала, вариация которой и представлена в данной статье. Понимая под ***коммуникативной компетентностью - поликомпонентный внутриличностный ресурс, определяющий степень коммуникативной гибкости субъекта и уровень эффективности решения поставленных им коммуникативных задач***, в ходе научного исследования автором были определены четыре основных компонента коммуникативной компетентности личности:

- когнитивно-регулятивный, отвечающий за адекватное функционирование личности в ситуациях межличностной коммуникации (система когнитивных представлений (общественные нормы, ценности) и саморегуляции личности от целеполагания до рефлексии);
- лингвистический, предопределяющий процесс и качество речевой деятельности субъекта (владение типами речи и общепринятыми языковыми конструкциями);
- инструментально-адаптивный, определяющий уровень эффективности коммуникативных актов и степень ситуативной адаптивности личности (навыки конструктивного общения, владение различными техниками коммуникации, опыт взаимодействия в различных ситуациях);
- личностный, обуславливающий особенности коммуникации конкретной личности (скорость и сила протекания различных психологических процессов, степень интраверсии - экстраверсии, уровень перцепции и пр.).

Исходя из практической точки зрения дидактики образовательного процесса, заметим, что личностный компонент является самой ригидной областью, поэтому наиболее целесообразно педагогические усилия направить на оставшиеся три компонента, которые поддаются видимому измерению и развитию. В ходе исследования автором была сформулирована гипотеза о функциональном развитии коммуникативной компетентности, о целесообразности развития не отдельных компонентов, а тех основных функций, которые обеспечивает развитая коммуникативная компетентность личности. Работы отдельных ученых дают основания для подобной гипотезы. Так, например, Губарева Т.О. указывала, что коммуникативные умения обеспечивают несколько процессов взаимодействия людей: обмен информацией, взаимопонимание, деловое сотрудничество, творчество. Коллектив психологов – аналитиков (Емельянов А.Л., Смирнов А.А., Анисимов О.С. и др.) выделял три основных речевых практики в зависимости от генеральной цели каждой деятельности: согласование действий, общение и собственно коммуникацию [7]. Таким образом, опираясь на проведенный качественно-структурный анализ содержания коммуникативной компетентности, можно выделить пять функций развитой коммуникации личности:

- ❖ Согласование действий с другими людьми для достижения общего результата;
- ❖ Общение как эмоционально-когнитивный обмен (эмоциями, чувствами, мыслями) между участниками;
- ❖ Коммуникация как деятельность по взаимному изменению представлений друг друга, взаимообучению и взаимоконтролю;
- ❖ Обеспечение понимания в общении за счет

владения человеком коммуникативными конструкциями в соответствии с лингвистическими нормами определенного общества;

❖ Коммуникативная адаптивность личности, позволяющая осуществлять контроль над процессом коммуникации, вовремя и адекватно реагировать на изменения коммуникативных процессов, перестраивая в ходе деятельности собственную коммуникацию

Конкретизируя содержание каждой функции в соответствии с методом шкалирования, сформулируем индикаторы коммуникативной компетентности (см. таблицу 1), т.е. «качественные показатели уровня освоения чего-либо» [2, с. 207]:

Таблица 1.

Индикаторы шкалы коммуникативной компетентности

Функциональная направленность коммуникации	Индикаторы шкалы коммуникативной компетентности личности
Согласование действий для достижения общего результата	1. Я умею работать в команде, стремлюсь договариваться и создавать позитивный рабочий микроклимат в группе 2. Я способен координировать действия группы людей, могу руководить или подчиняться в интересах дела
Общение как эмоционально-когнитивный обмен (эмоциями, чувствами, мыслями)	3. Я владею приемами конструктивного общения, могу вербально выразить свои чувства 4. Я владею невербальными приемами общения 5. Я могу взглянуть на ситуацию глазами собеседника и понять (принять) его позицию и его чувства
Коммуникация как деятельность по взаимному изменению представлений друг друга, взаимообучению и взаимоконтролю	6. Я стараюсь точно и ясно выражать свои мысли, подтверждать свое мнение аргументами 7. Я умею точно сформулировать вопрос, донести до собеседника свои возражения, тактично отказать 8. При споре я стараюсь рассмотреть все точки зрения, сравнить их, увидеть плюсы и минусы каждой, чтобы сделать обоснованный выбор 9. Я умею предвидеть и предотвращать конфликты в группе 10. Я могу справедливо, но тактично оценить результативность своей и чужой работы и выразить оценку словесно
Обеспечение понимания за счет владения коммуникативными конструкциями в соответствии с лингвистическими нормами	11. Я владею различными речевыми конструкциями и формами общения (монолог, диалог, полилог; устная / письменная речь; контактная или виртуальная форма взаимодействия) 12. Я обладаю грамотной речью, богатой лексикой
Коммуникативная адаптивность личности, включающая в себя когнитивно-регулятивный и рефлексивно-оценочный элемент	13. Я всегда знаю, какова цель моего общения, ориентируюсь на неё в речевом взаимодействии и стараюсь её достигать 14. Я могу быстро поменять стиль общения и форму речи в изменившейся ситуации 15. Я могу в процессе общения точно оценить, насколько я им доволен и при необходимости скорректировать его

Сформулированные индикаторы в качестве независимой шкалы при наличии высоких показателей по каждому пункту будут объективно свидетельствовать о высоком уровне коммуникативной компетентности личности. Обозначенные функции и их индикаторы также хорошо коррелируют с основными компонентами коммуникативной компетентности: когнитивно-регулятивным, лингвистическим и инструментально-адаптивным. Таким образом, гипотеза о функциональной направленности при развитии коммуникативной компетентности является вполне жизнеспособной и может служить дидактической основой для выстраивания содержательно-функциональной модели развития коммуникативной компетентности обучающихся [9]. В процессе дальнейшего исследования при опоре на две базовые характеристики коммуникативной компетентности (эффективность коммуникации субъекта и степень его коммуникативной гибкости) была проведена оценка и ранжирование выделенных индикаторов (см. табл. 2). Каждому индикатору присваивались баллы от 1 до 3 в зависимости от его возможности обеспечения выделенных параметров базовых характеристик. Получившиеся результаты можно разделить на 4 уровня по степени значимости индикаторов:

✓ **9 баллов – критичный уровень** – ряд обязательных индикаторов, без которых невозможно существование коммуникативной компетентности в принципе;

✓ **8 баллов – необходимый уровень** – ряд значимых индикаторов, без которых нет качества компетентности;

✓ **7 - 6 баллов – рекомендуемый уровень** – индикаторы, дающие стабильность владения компетентностью, её «глубину»;

✓ **5 баллов и менее – желательный уровень** – индикаторы, обеспечивающие «ширину» поля компетентности, охватывающие некие дополнительные возможности.

Таблица 2.

Оценка индикаторов коммуникативной компетентности

Индикаторы	Как индикатор обеспечивает (от 1 до 3 баллов):			**Сумма баллов**	Уровень шкалы
	Эффективность решения коммуникативных задач	Создание благоприятного психологического климата	Меру ситуа-тивной адаптивности		
1. Я умею работать в команде, стремлюсь договариваться и создавать позитивный рабочий микроклимат в группе	3	3	3	**9**	**критичный**
2. Я способен координировать действия группы людей, могу руководить или подчиняться в интересах дела	3	3	3	**9**	**критичный**
3. Я владею приемами конструктивного общения, могу вербально выразить свои чувства	3	3	2	**8**	***необходимый***
4. Я владею невербальными приемами общения	2	3	2	**7**	рекомендуемый
5. Я могу взглянуть на ситуацию глазами собеседника и понять (принять) его позицию и его чувства	2	3	3	**8**	***необходимый***
6. Я стараюсь точно и ясно выражать свои мысли, подтверждать свое мнение аргументами	3	2	1	**6**	рекомендуемый
7. Я умею точно сформулировать вопрос, донести до собеседника свои возражения, тактично отказать	3	3	2	**8**	***необходимый***
8. При споре я стараюсь рассмотреть все точки зрения, сравнить их, увидеть плюсы и минусы каждой, чтобы сделать обоснованный выбор	3	3	3	**9**	**критичный**
9. Я умею предвидеть и предотвращать конфликты в группе	3	3	3	**9**	**критичный**
10. Я могу справедливо, но тактично оценить результативность своей и чужой работы и выразить оценку словесно	3	3	2	**8**	***необходимый***
11. Я владею различными речевыми конструкциями и формами общения (монолог, диалог, полилог; устная / письменная речь; контактная или виртуальная форма взаимодействия)	2	1	3	**6**	рекомендуемый
12. Я обладаю грамотной речью, богатой лексикой	2	1	2	**5**	желательный
13. Я всегда знаю, какова цель моего общения, ориентируюсь на неё в речевом взаимодействии и стараюсь её достигать	2	1	2	**5**	желательный
14. Я могу быстро поменять стиль общения и форму речи в изменившейся ситуации	3	2	3	**8**	***необходимый***
15. Я могу в процессе общения точно оценить, насколько я им доволен и при необходимости скорректировать его	2	2	3	**7**	рекомендуемый

Проведенный качественно-функциональный анализ выявил девять особо важных и два наименее существенных параметра (грамотная речь и навык целеполагания) коммуникативной компетентности личности. Результаты свидетельствуют о том, что сложившаяся на сегодняшний момент система образования с акцентом на филологические науки не полностью соответствует современным запросам общества, поскольку уделяет большое внимание не первостепенным параметрам коммуникативной компетентности обучающихся. Поэтому целесообразно включать в современный образовательный процесс специальные формы по обучению коммуникации, ставящие на первый план умения работать в команде, договариваться, менять стиль и роль общения в ходе взаимодействия, развивающие способности личности к эмпатии и рефлексии. Таким образом, предлагаемая авторская содержательно-функциональная модель развития коммуни-

кативной компетентности обучающихся остроактуальна и существенна для современного образовательного процесса.

Возвращаясь к построению шкалы в соответствии с полученными баллами, мы видим, что в графическом виде профиль коммуникативной компетентности выглядит следующим образом (см. рис. 1):

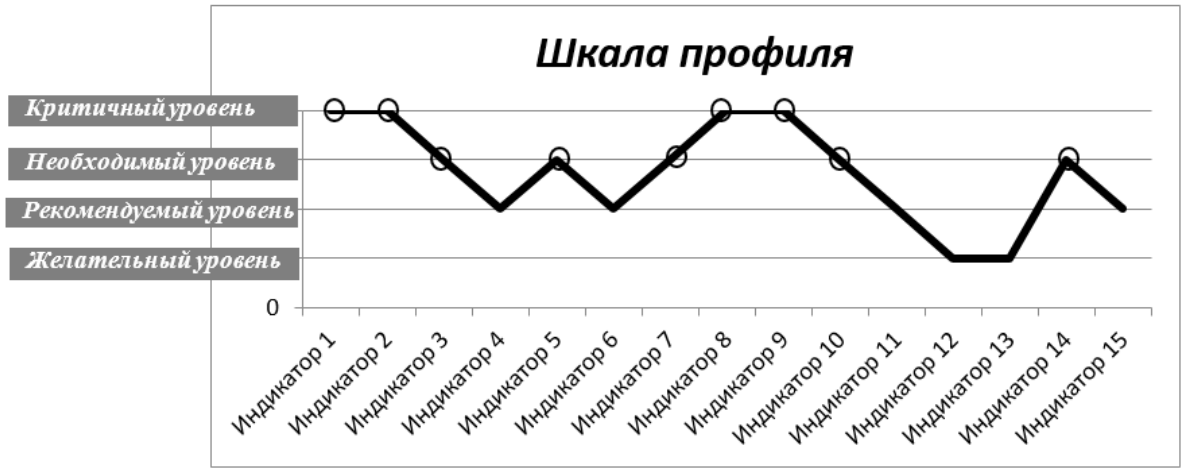

Рис. 1. Шкала коммуникативного компетентностного профиля

Данная шкала является «эталонной», на ней отмечены девять «базовых» индикаторов ядра коммуникативной компетентности личности: 4 индикатора критичного уровня и 5 индикаторов необходимого уровня, обеспечивающих показатели тех качеств, без которых коммуникативная компетентность существовать не может. При выстраивании индивидуальной шкалы обучающегося особое внимание уделяется именно этим девяти индикаторам (№ 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 14), показатели по которым должны совпадать или превосходить нормативные. В рамках содержательно-функциональной модели существуют три уровня развития коммуникативной компетентности, с которыми соотносима компетентностная шкала:

- 1 - 3 совпадения – *элементарный уровень* коммуникативной компетентности обучающегося,
- 4 – 6 совпадений – *средний уровень* коммуникативной компетентности,
- 7 - 9 совпадений - *сущностный уровень* коммуникативной компетентности.

Методика применения шкалы коммуникативного компетентностного профиля:

❖ Обучающиеся старших классов делятся на пары и получают бланки с индикаторами и рабочие бланки для выставления баллов и выстраивания шкалы. Предлагается анкета из 15 вопросов на само- и взаимооценивание (см. табл. 3): сначала свои качества оценивает сам хозяин анкеты (от 0 до 3 баллов каждое), затем его товарищ и полученные баллы складываются, записывается сумма и возможные комментарии как хозяина анкеты, так и его друга.

❖ После обсуждения итоговых баллов, каждый в соответствии с ними выстраивает индивидуальную шкалу и отмечает совпадения по 9 базовым индикаторам.

❖ В выводе после графика хозяином шкалы указывается число совпадений, получившийся уровень коммуникативной компетентности и рекомендации самому себе по приближению личного профиля к «эталонному».

❖ При повторном тестировании, заполняется нижний график, а в выводах указываются произошедшие изменения. Таким образом, шкала коммуникативного компетентностного профиля является заданием на рефлексию и целеполагание и выполняет кроме диагностической, ещё и развивающую функцию.

Таблица 3

Бланк вопросов и бланк-таблица ответов

<u>Оцените себя по каждому из пунктов от 0 до 3 баллов:</u>
0 – нет, не могу, не умею, 1 – скорее нет, чем да,
2 – скорее да, чем нет, 3 – да, умею хорошо

	№	Баллы мои	Баллы от друга	Всего / Комментарии
1. Я умею работать в команде, стремлюсь договариваться и создавать позитивный рабочий микроклимат в группе	1.			
2. Я способен координировать действия группы людей, могу руководить или подчиняться в интересах дела	2.			
3. Я владею приемами конструктивного общения, могу вербально выразить свои чувства	3.			
4. Я владею невербальными приемами общения	4.			
5. Я могу взглянуть на ситуацию глазами собеседника и понять (принять) его позицию и его чувства	5.			
6. Я стараюсь точно и ясно выражать свои мысли, подтверждать свое мнение аргументами	6.			
7. Я умею точно сформулировать вопрос, донести до собеседника свои возражения, тактично отказать	7.			
8. При споре я стараюсь рассмотреть все точки зрения, сравнить их, увидеть плюсы и минусы каждой, чтобы сделать обоснованный выбор	8.			
9. Я умею предвидеть и предотвращать конфликты в группе	9.			
10. Я могу справедливо, но тактично оценить результативность своей и чужой работы и выразить оценку словесно	10.			
11. Я владею различными речевыми конструкциями и формами общения (монолог, диалог, полилог; устная / письменная речь; контактная или виртуальная форма взаимодействия)	11.			
12. Я обладаю грамотной речью, богатой лексикой	12.			
13. Я всегда знаю, какова цель моего общения, ориентируюсь на неё в речевом взаимодействии и стараюсь её достигать	13.			
14. Я могу быстро поменять стиль общения и форму речи в изменившейся ситуации	14.			
15. Я могу в процессе общения точно оценить, насколько я им доволен и при необходимости скорректировать его	15.			

Индивидуальный бланк шкалы коммуникативного компетентностного профиля выглядит таким образом (см. рис. 2):

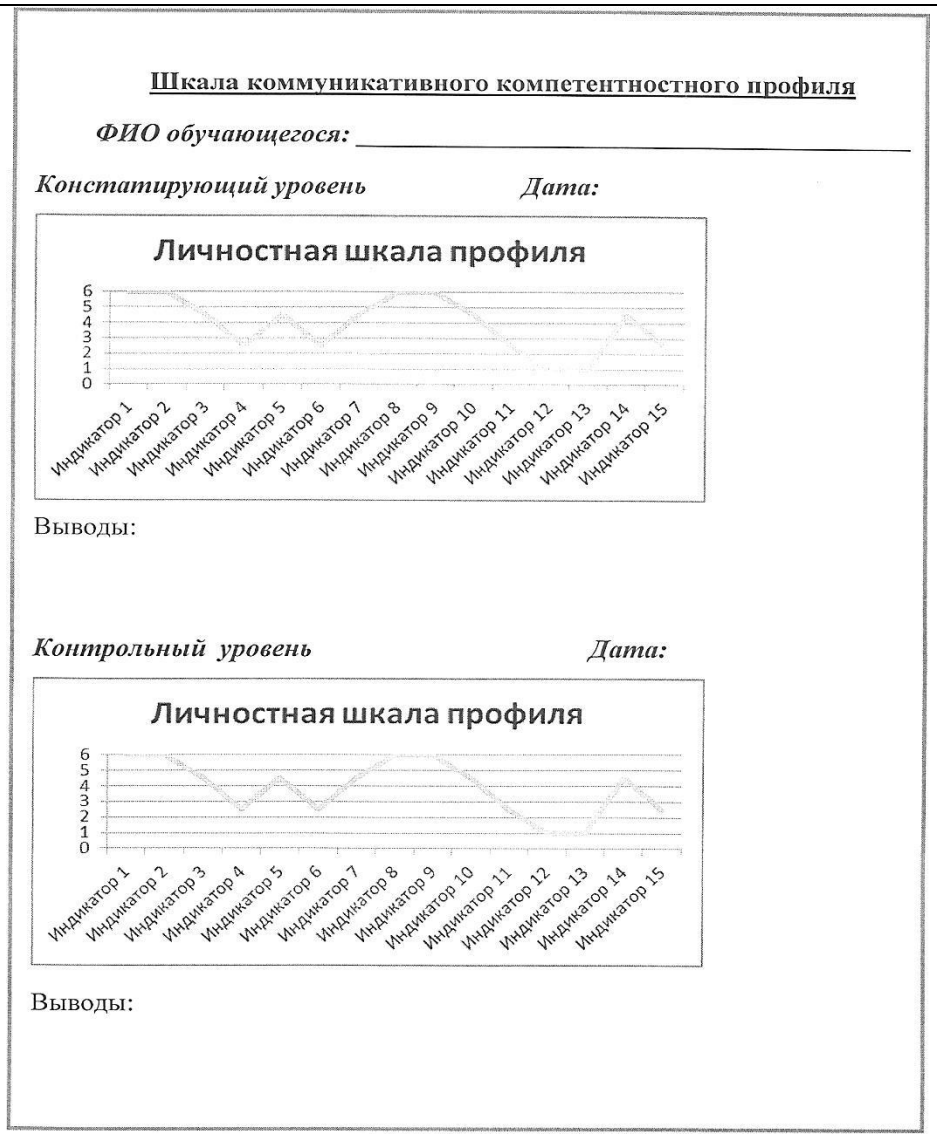

Шкала коммуникативного компетентностного профиля

ФИО обучающегося: _____

Констатирующий уровень ***Дата:***

Выводы:

Контрольный уровень ***Дата:***

Выводы:

Рис. 2. Бланк шкалы коммуникативного компетентностного профиля

Работа по само- и взаимооцениванию обучающимися собственного уровня коммуникативной компетентности позволяет формировать рефлексивные способности личности и умение выстраивать свою траекторию развития; шкала наглядно показывает общий уровень владения компетентностью, позволяя при этом увидеть «западания» отдельных критериев. Проведенный эксперимент (общий контингент исследования составил 380 человек в возрасте от 15 до 17 лет) показал, что старшеклассники достаточно успешно овладевают данной методикой оценки, с увлечением выстраивая шкалу и анализируя её. Таким образом, можно сделать вывод, что шкала коммуникативного компетентностного профиля, содержащая все значимые критерии данной компетентности, представляет собой наглядную графическую модель оценки актуального уровня коммуникативной компетентности личности и может быть рекомендована к широкому использованию в качестве диагностического инструмента современного образовательного процесса.

Список литературы

1. Борисенко, Е.Н. Критериально-уровневое оценивание социальной компетентности студентов // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2012. - №3 – С. 121-126.
2. Ефремова, Н.Ф. Компетенции в образовании. Формирование и оценивание. – М.: Национальное образование, 2012. - 416 с.
3. Жидкова, Р. А. Современные методы оценивания результатов обучения // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского.- 2012. - № 28. - С. 779-782.
4. Зубарев, С.Н. Методы оценки сформированности коммуникативной компетенции // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2015. - № 1 / том 7. – С. 146 – 148.
5. Катаев, С.Г., Лобода Ю.О., Хомякова Е.А. Индикаторный метод оценивания компетенций // Вестник ТГПУ. Сер. Педагогика. – 2009. - № 11 (89). - С. 70-72.
6. Красностанова, М.В., Осетрова Н.В., Самара Н.В. Assessment Center для руководителей. Опыт реализации в российской компании, упражнения, кейсы. - М.: Вершина, 2007. – 208 с.

7. Коммуникация для аналитиков. А.Л. Емельянов, А.А. Смирнов, С.В. Никитин, А.А. Федоров; под общ. ред. О.С. Анисимова. – Великий Новгород: ООО «Печатный двор «Великий Новгород», 2015. – 208 с.

8. Ноздрякова, Е.В. Шкала компетентностного профиля как графико-моделирующий способ оценки уровня компетентности обучающегося // Наука и школа (перечень ВАК). – 2017. – № 1. – С. 181 - 187.

9. Ноздрякова, Е.В. Содержательно-функциональная модель развития коммуникативной компетентности обучающихся // Сб. Межд. научного форума "Наука и инновации - современные концепции", отв. ред. Д.Р. Хисматуллин. – Москва: Издательство Инфинити, 2019. - том 2. - С. 38- 44.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Повідайчик О.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Хоминець С.І.
аспірант кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

PEDAGOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL MOBILITY OF A MODERN SPECIALIST

Povidaychyk O.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of
Sociology and Social work
State University «Uzhgorod National University»,
Khominets S.
Postgraduate Student at the Department of
General Pedagogy and High School Pedagogy
State University «Uzhgorod National University»

Анотація

У статті досліджуються педагогічні аспекти професійної мобільності сучасного фахівця. Проаналізовано внутрішні і зовнішні фактори, які зумовлюють необхідність становлення професійно мобільних кадрів. На основі узагальнення деяких наукових підходів визначено зміст поняття професійної мобільності та виокремлено її види (горизонтальну і вертикальну). Розглянуто основні форми розвитку професійної мобільності фахівців у системі безперервної освіти.

Abstract

The article deals with the pedagogical aspects of professional mobility of a modern specialist. There are analyzed the internal and external factors that determine the necessity of the formation of professionally mobile specialists. On the basis of the generalization of some scientific approaches, the content of the concept of professional mobility is defined, as well as its types (horizontal and vertical) are distinguished. The main forms of professional mobility of specialists in the system of continuous education are considered.

Ключові слова: фахова підготовка, професійна мобільність, особистісно-професійні риси, фактори, види, форми розвитку професійної мобільності.

Keywords: professional preparation, professional mobility, personal and professional features, factors, types, forms of development of professional mobility.

Характерними особливостями сучасного суспільства є динамічні перетворення, що характеризуються переорієнтацією одних галузей професійної діяльності на інші, пред'являючи принципово нові вимоги до підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Щоб бути успішним і затребуваним на ринку праці, майбутні педагоги повинні володіти певними особистісними якостями – вміти швидко і ефективно адаптуватися до нових умов професійного середовища, бути рухливими, вміти проектувати і реалізовувати на практиці нові освітні ситуації, аналізувати освітні тенденції і відповідно до них здійснювати власну самоосвіту, саморозвиток, тобто бути професійно мобільними.

Потреба забезпечення неперервності освітнього процесу та необхідності підготовки мобільних фахівців аргументується в законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2012). Проте результати численних досліджень засвідчують, що сучасна вітчизняна система освіти поки що не повною мірою виконує поставлені перед нею завдання. Багато педагогів у своїй практичній діяльності мають певні труднощі, які обумовлені нерозвиненими здібностями до варіативного застосування своїх

знань, умінь, навичок, прийняття нестандартних рішень в умовах невизначеності, а також з відсутністю навичок гнучкої адаптації до мінливих умов професійного середовища, здатності до осмислення суперечності власної професійної діяльності і на цій основі конструювання професійного саморозвитку.

Особливо часто подібні проблеми виникають у педагогів початківців. Випускники педагогічних спеціальностей накопичують певний досвід і володіють деякими якостями мобільного фахівця, однак не завжди можуть реалізувати їх у своїй професійній діяльності. Тому виникає потреба в дослідженні процесу формування професійної мобільності майбутніх педагогів.

Ступінь наукової дослідженості проблеми дозволяє стверджувати про її комплексний міждисциплінарний характер. Теоретичні основи розглядаються в працях соціологів (П. Бло, О. Данкен, П. Сорокін, Б. Шеффер); сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції соціальної та професійної мобільності описані в роботах П. Блаца, Д. Голдторпа, Т. Заславської, Ю. Карпова; педагогічні аспекти професійної мобільності фахівців частково розглядаються у працях Н. Латуші, Н. Ничкало, Г. Рідкодубської, Н. Сургунд та ін. Проте аналіз наукових джерел засвідчує, що низка характеристик феномена професійної мобільності педагога є недостатньо вивченою і потребує подальших досліджень.

Сучасна соціально-економічна ситуація (зменшення кількості студентів, укрупнення закладів освіти, скорочення педагогічних кадрів) об'єктивно ускладнює можливість певної частини випускників педагогічних спеціальностей працювати в сфері освіти. Вони змушені шукати себе в інших професійних сферах, зокрема там, де гуманітарний потенціал педагогічної освіти залишається не повною мірою затребуваним. Актуалізується проблема використання здібностей випускників-педагогів у тих сферах, де затребувані фахівці, які володіють професійними і загальнокультурними компетенціями, психолого-педагогічними знаннями та сучасними гуманітарними технологіями. Університетська педагогічна освіта в умовах її модернізації і розвитку може стати базою з підготовки висококваліфікованих, професійно мобільних кадрів для роботи не тільки в сфері освіти, але й більш широкому просторі, де затребуваний потенціал педагогічної освіти.

Необхідність розвитку професійної мобільності сучасних фахівців визначається низкою факторів, які можна умовно розподілити на дві групи – внутрішні і зовнішні. До внутрішніх факторів відносять фізіологічні і психологічні особливості людини. Зокрема, якщо говорити про темперамент, то негативний вплив цього чинника може проявитися: у меланхоліка через замкнутість і сором'язливість, у флегматика – у байдужості до навколишнього середовища, у сангвініка – поверховості, непостійності, у холерика – в поспішності рішень. У той же час, сангвініки і холерики більшою мірою схильні до змін у своєму житті, зокрема й у професійній діяльності, вони швидко реагують на зміни, цікавляться інноваціями. Важливою рисою професійно мобільної особистості є схильність до ризику, готовність до зміни звичного способу життя й нової роботи, здатність приймати рішення, наслідки якого не завжди очевидні й передбачувані. Важливу роль у становлення професійно мобільного фахівця відіграє вік – молодша людина є більш мобільною, в той же час, коли старша є більш консервативною в поглядах, їй складніше зважитися на зміни. Не менш важливою якістю сучасного фахівця є впевненість у власних силах – позитивний настрій, віра в успішний результат справи, рішучість, сила волі, вміння ставити перед собою чіткі цілі. Провідною є також система життєвих цінностей – активність, цілеспрямованість, оптимізм, прагнення до успіху, професійного росту тощо.

До зовнішніх факторів відносять: суспільно прийнятні норми і установки (сформовані уявлення про «правильне» життя, моделі поведінки людей), умови і оплата праці, її престижність, комфортні умови праці (ці чинники суттєво впливають на рішення особистості щодо прагнення знайти роботу), зміни в структурі ринку праці (виникнення нових сфер професійної діяльності зумовлює попит на кадри відповідної кваліфікації), певна життєва ситуація, в якій знаходиться людина (звільнення з попереднього місця роботи, зміни в сімейному стані, втрата джерел доходу, засобів до існування, виникнення невідкладних витрат та ін.) [8]. З огляду на різноспрямованість визначених чинників і їхній можливий вплив (позитивний чи негативний) на готовність особистості до діяльності, необхідним є теоретичне обґрунтування і реалізація в освітньому процесі особливого навчального середовища, спрямованого на формування професійно мобільного фахівця.

Аналіз основних підходів до змісту поняття «професійна мобільність» дозволяє розглядати його з різних позицій. Простежуються два підходи до трактування цього поняття: перший (Н. Громова, С. Фролов) пояснює її тільки з точки зору зміни посади (кар’єрне зростання), професії (зовнішнє переміщення, рух, перехід індивіда); другий (О. Амосова, Л. Вершиніна, М. Ярошевський) співвідноситься з певними характеристиками особистості (внутрішньо притаманними властивостями, рисами). При цьому поняття мобільності розглядається як інтегративна якість особистості, що характеризує її здатність швидко змінювати своє становище в соціальній, культурній або професійній сферах, що зумовлено впливом певних обставин у середовищі суб’єктів (об’єктів) діяльності [2].

У науковій літературі професійна мобільність часто інтерпретується як елемент процесу «життєвих досягнень», що реалізується за допомогою трудової діяльності і дозволяє розглядати її в контексті невиробничих досягнень індивідів.

Ми поділяємо позицію Є. Іванченко, яка визначає професійну мобільність як «інтегровану якість особистості, що виявляється у здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати

види діяльності у галузі економіки та фінансів із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих галузях діяльності та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно з аналізом економічної та соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці» [4, с. 190].

Згідно з позицією В. Міщенко і А. Черкасова, професійна мобільність – це здатність особистості реалізувати свою потребу в певному виді діяльності, відповідно до своїх схильностей і можливостей з користю для суспільства вміло переходити від одного професійного рівня до іншого, розширюючи або поглиблюючи його характер, виявляти такі риси як відкритість, активність, адаптивність, комунікативність, креативність та ін. [6].

Дослідниця Л. Горюнова визначає професійну мобільність як: 1) якість особистості, що забезпечує внутрішній механізм розвитку людини; 2) діяльність людини, що детермінована подіями зовнішнього середовища, результатом якої є самореалізація людини в професії; 3) процес перетворення людиною самої себе, а також навколишнього професійного та життєвого середовища. Ознаками мобільного фахівця авторка вважає здатність людини впливати на події, управляти ними, використовувати їх для свого саморозвитку. Основу професійної мобільності складають фахові знання, вміння і професійно значущі особистісні якості, які виступають у якості структурних компонентів. Професійна мобільність, на думку дослідниці, є інтегративною якістю особистості, яка характеризує рухливість її внутрішнього стану та адаптаційні механізми, що забезпечують досягнення професійної компетентності в процесі професійної підготовки [3, с. 82].

Узагальнюючи розглянуті наукові підходи щодо визначення поняття професійної мобільності сучасного фахівця, ми розуміємо його як інтегративну якість, яка поєднує в собі потребу особистості в змінах, розвинуті когнітивні здібності і особистісні риси, а також знання та вміння, що визначають готовність до прийняття рішень при змінах у професійній діяльності.

Аналіз наукових праць дав можливість виокремити види професійної мобільності сучасних фахівців – горизонтальну і вертикальну (висхідну і низхідну) [5; 7].

Горизонтальна професійна мобільність передбачає перехід з одного до іншого підрозділу без зміни посади в межах одного закладу чи перехід на аналогічну посаду зі зміною посадових функцій, а також підвищення компетентності й ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку, гнучкість професійних поглядів і дій, здатність особистості до саморозвитку в конкретних професійних умовах, що змінилися.

Вертикальна мобільність (висхідна) забезпечує можливість пересування з посади простого працівника на посаду завідувача підрозділом, більш повної професійної реалізації, а також підвищення професійного статусу.

Вертикальна мобільність (низхідна) супроводжується втратою здобутого статусу, що зумовлено загальною ситуацією на ринку праці. Якщо майбутній працівник припиняє професійний розвиток, не слідкує за глобальними трансформаціями, за соціально-політичною та економічною ситуацією в державі, тобто не саморозвивається, то такі тенденції також можна віднести до низхідної професійної мобільності.

Відзначимо, що професійно мобільний фахівець повинен володіти: здатністю до професійної самореалізації з урахуванням особливостей фаху, потреб, схильностей, інтересів і здібностей до певної діяльності, до безперервного особистісного і професійного саморозвитку; способами активного реагування на зміни в професійній діяльності (проектування можливих фахових змін (статусу, характеру і змісту праці, професії та ін.); методами вирішення проблемних ситуацій і конструювання адекватної поведінки при змінах у професійній діяльності.

Виділяються такі форми розвитку професійної мобільності фахівців, зокрема майбутніх педагогів, у системі безперервної освіти:

- інноваційна педагогічна діяльність, яка проявляється в засвоєнні і застосуванні нових форм, методів, технологій навчання, різних видів професійної педагогічної діяльності, у впровадженні педагогічних інновацій, участі в реалізації інноваційних проектів, науково-дослідницькій діяльності;
- освоєння суміжних педагогічних професій і сфер діяльності на основі здобутої базової педагогічної освіти (наприклад, вчитель-предметник може працювати в установах додаткової освіти дітей, громадських або некомерційних організаціях педагогічного профілю, соціально-педагогічних установах, засобах масової інформації педагогічної спрямованості та ін.);
- управлінська діяльність у сфері навчання і виховання, що зумовлює наявність особливих якостей і здібностей педагога у галузі менеджменту, політичного і стратегічного бачення розвитку освіти та педагогічної професії;
- підвищення кваліфікації, що забезпечує динамічне професійне становлення особистості та її конкурентоздатність;
- взаємодія з соціумом і професійно-педагогічною спільнотою, що обумовлює відкритість до нового, розвиток соціального партнерства та соціальну гнучкість в освітньому процесі;
- освоєння непедагогічних професій, що може бути обумовлено обставинами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, але в будь-якому випадку це має певну соціальну значущість,

оскільки дозволяє людині вирішити життєві проблеми, самовизначитися в своїх професійних інтересах і здібностях, що відповідають потребам соціуму [1].

Отже, професійна мобільність як інтегральна якість сучасного фахівця забезпечує його саморозвиток і самореалізацію, а також сприяє динамічному розвитку професії й суспільства. Це актуалізує проблему професійної підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти, зокрема, через розробку системи формування професійно мобільних кадрів та педагогічних умов її реалізації.

Список літератури

1. Wegener B. Job mobility and social ties: social resources, prior job, and status attainment. *American social review*. 1991. Vol. 56, No. 1. Feb. pp. 60–71.
2. Володавчик В. Професійна мобільність як науково-педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. №1 (108). 2014. С. 88–92.
3. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования. Ростов н/Д.: Прометей, 2006. 123 с.
4. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2005. 181 с.
5. Латуша Н.В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2014. Вип. 42, Ч. 2. С. 6–9.
6. Мищенко В.А., Черкасов А.В. Теоретические аспекты формирования профессиональной мобильности студентов вузов на современном этапе реформирования высшего образования. *Педагогическое образование и наука*. №5. 2012. С. 81.
7. Рідкодубська Г. А. Професійна мобільність майбутнього працівника соціальної сфери: теорія та практика: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2018. 296 с.
8. Сургунд Н. Професійна мобільність як складова системи професійного розвитку сучасного фахівця. *Вісник Національного університету оборони України*. №3 (40). 2014. С. 340–345.

ПРЕВЕНТИВНА РОБОТА З МОЛОДДЮ, СХИЛЬНОЮ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ, В США

Сойма Н.Д.
викладач кафедри соціології і соціальної роботи
Ужгородського національного університету,
Булеза Б.Я.
лікар Закарпатської обласної клінічної лікарні

PREVENTIVE WORK WITH DELINQUENT YOUTH IN USA

Soyma N.,
teacher of the Department of Sociology and Social Work
Uzhhorod National University,
Buleza B.
physician of Transcarpathian regional clinical hospital

Анотація

В статті розглядаються питання превентивної роботи з молоддю в США. Підкреслюється, що значна частина молодих людей має серйозні відхилення в індивідуальному розвитку і поведінці. Вони потребують психологічної допомоги і підтримки. Особливо це важливо для наркозалежної молоді.

Abstract

This article deals with the problem of preventive work with youth in USA. It is underlined that many young people have serious deviations in their individual development and behavior. They need psychological help and support. Especially it is important for drug users.

Ключові слова: девіантна поведінка, молодь, превентивна робота, наркозалежні, США.

Keywords: deviations, youth, preventive work, drug users, USA.

Складний, нестабільний час переживає Україна. Масштабні зміни, що відбуваються в політичній, економічній, демографічній, професійній, соціальній, культурній сферах суспільства привели до того, що старі норми й цінності, які тривалий час підтримували його стабільність, багато в чому не відповідають відносинам ринкової економіки. Стихійний, непередбачуваний характер перетворень болісно відображається на всіх соціальних групах, в тому числі молоді. Гострота соціально-економічних проблем, різка майнова диференціація населення, розрив у системі старих і нових моральних норм і правил привели до духовної кризи багатьох молодих людей.

Результатом подібного становища в країні є дезадаптація більшості соціальних груп населення в нових соціальних умовах, насамперед, дітей, підлітків, молоді, тому що саме молоді люди найбільше гостро переживають кризові явища в суспільно-політичному і соціальному житті.

У цей час ми можемо констатувати зростаючу духовну невибагливість і моральну спустошеність, підвищену тривожність, агресивність і жорстокість

значної частини молодих людей. Гострими соціальними проблемами стають дитяча й підліткова безпритульність, бездоглядність і як наслідок цього – ріст правопорушень і злочинів серед молоді. Дані явища відбуваються на тлі загального занепаду моральності й розчарування людей у житті. Знижується авторитет державної влади й соціальних інститутів, що не сприяє формуванню в молодих людей почуття відповідальності, а навпаки, генерує екстремізм і агресивність. Індивідуалістичний характер цінностей, які культивуються сучасним суспільством, формує установку не на працю, а на споживання, розваги й задоволення.

Руйнація ідеалів, які пропонувалися молоді як щось стабільне, непорушне, загострює природній юнацький нігілізм. Бездуховність і її результат - споживацько-егоїстичне відношення до життя – породжує в молодих людей апатію, байдужність до себе та інших, що загрожує втратою морального й духовного здоров'я нації. Саме ці негативні явища викликають особливе занепокоєння, вони можуть привести до руйнування морального обличчя цілого покоління, втрати життєво важливих для суспільства традицій. Тим більше, що зараз відбувається свого роду «вибух» соціальних відхилень серед молоді, що характеризується різким збільшенням числа протиправних дій у формі активного протесту або пасивного неприйняття дійсності (алкоголізм, наркоманія, суїцид та ін.).

Сучасна соціокультурна ситуація характеризується постійно зростаючою напруженістю суспільного життя, різкими змінами, що відбуваються у всіх її сферах процесами, що об'єктивно ускладнюють, самоорганізацію поведінки індивідів. Збільшується залежність соціально-політичного укладу суспільства від поведінки кожної людини. Переоцінка ролі особистісного фактора спричиняє зміна норм, законів і правил, що регулюють життя соціуму, що, в свою чергу, вимагає інтенсифікації психолого-педагогічних, соціально-педагогічних, соціально-правових, медико-психологічних та інших досліджень різноманітних форм поведінки людини, в тому числі й девіантних та делінквентних.

Сьогодні важливо наголосити на актуальності превентивної політики.

Зміст перебудови виховно-профілактичної системи, насамперед, визначається тим, що існуюча раніше «каральна» профілактика, заснована на заходах соціального контролю, суспільно-адміністративного й карного покарання, повинна бути замінена на охоронно-захисну профілактику, представлену комплексом заходів адекватної соціально-правової, медико-психологічної й соціально-педагогічної підтримки й допомоги родині, дітям, підліткам, юнацтву. Чільне місце в системі попередження правопорушень і злочинності серед неповнолітніх повинна посідати соціально-педагогічна робота з дезадаптованими підлітками, оскільки в багатьох випадках саме дезадаптація дітей і підлітків стає поштовхом до протиправних вчинків.

Ті молодіжні проблеми, з якими ми маємо справу сьогодні, відомі в багатьох зарубіжних країнах, зокрема, це характерно для США. Не можна стверджувати, що в зарубіжних країнах всі соціально-педагогічні проблеми вирішені повністю. Все ще залишається високим рівень злочинності серед молоді в США. Проте в цій країні накопичено цікавий досвід організації профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, в тому числі й дезатаптованими дітьми і підлітками.

Метою даної статті є аналіз досвіду превентивної роботи з дезадаптованими дітьми і підлітками в США, схильними до девіантної поведінки.

Ретроспективний аналіз становлення системи виховання дітей з девіантною поведінкою в США дає можливість визначити такі етапи : кінець XVIII – перша половина XIX століття (діяльність релігійних і благодійних організацій в сфері опіки дітей, заснування першого спеціалізованого закладу для неповнолітніх правопорушників в 1824 році в Нью-Йорку); друга половина XIX століття (зародження соціальної педагогіки і соціальної роботи, завданням яких була виховна робота з дітьми, схильними до девіантної поведінки, їх ресоціалізація); кінець XIX – перша половина XX століття (утворення ювенальної юстиції як окремої галузі права, поява закладів нового типу для дітей-сиріт і дітей, схильних до девіантної поведінки, які функціонували на основі реформаторської педагогіки); друга половина XX століття (активна діяльність педагогів-новаторів у спеціалізованих закладах для проблемних дітей, дитячих будинках, інтернатах, інституалізація національної системи психолого-педагогічного супроводу дітей з девіантною поведінкою); кінець XX – початок XXI століття – (інтенсивний розвиток законодавчої бази США стосовно захисту дитинства на основі міжнародних актів, створення відповідної мережі соціальних служб, професійна підготовка фахівців для роботи з проблемними дітьми, розробка державних програм підтримки дітей і сімей у важких життєвих умовах).

На сьогоднішній день американська система соціально-педагогічної допомоги дітям з проблемами у поведінці досить складна і гнучка. Тут існують державні служби і приватні. В цілому цю систему можна вважати децентралізованою, функціонування її забезпечується різними соціальними програмами, які регламентуються федеральним законодавством окремого штату, іноді спільно. Окремі програми приймаються місцевою владою, що дозволяє повніше враховувати потреби кожного регіону. Соціальна допомога дітям здійснюється через систему дитячих закладів, яка включає заклади загального і спеціального типу [1; 2; 3].

Останні десятиліття в США існує стійка тенденція до пошуку нових ефективних шляхів вирішення молодіжних проблем, пов'язаних з навчанням, розвитком, вихованням і захистом підростаючого покоління. Молодіжна політика на державному рівні – це інтегрування окремих програм і проектів, що стосуються молоді, у єдине ціле при посиленні регулюючої ролі держави. Завдання молодіжної політики зводяться до сприяння вільному розвитку особистості, вирішенню специфічних проблем молодого покоління, а також пошуку

можливостей для фінансування відповідних програм. Такий підхід до молодіжної політики має кінцевою метою всебічний розвиток особистості молодих людей і попередження девіантних проявів.

У превентивному досвіді Сполучених Штатів особливо приваблює інтеграція всіх інститутів (державних, громадських, релігійних) для вирішення завдань профілактики девіантної поведінки серед молоді. Тому вивчення і аналіз зарубіжного досвіду, впровадження окремих ідей роботи з проблемними підлітками в український освітній простір, є, на нашу думку, актуальною соціально-педагогічною проблемою.

Різні аспекти девіантної поведінки молоді вивчаються багатьма американськими вченими (Г.Голдер, Д.Грос, К.Лейн,О.Стівенсон,Д.Чедвік та ін.) Оскільки надзвичайно серйозною проблемою сучасної молоді в США є зловживання наркотиками, значна частина наукових досліджень і практична профілактична робота проводиться саме в цій сфері.

Вивченню окремих аспектів наркотизації та її профілактиці присвячені праці американських учених (Р.Бек, Д.Довнерс, Д.Каррен, Р.Крейг, Е.Лемерт, Р.Мертон, Д.Поттер та ін.), які презентують різні підходи до вивчення явища наркотизації : медичний, психологічний, педагогічний, соціологічний .

Результати досліджень американських учених показують, що більшість підлітків і молодих людей, які вживають наркотики, мають особистісні проблеми. Вони з тривогою і невпевненістю дивляться в майбутнє, не мають чітких життєвих планів, часто опиняються в життєвих ситуаціях, які здаються їм безвихідними, і тоді починають вживати алкоголь і наркотики. Майже всі вважають, що батьки і вчителі дають занижену оцінку їх особистісним якостям і тільки друзі можуть їх адекватно оцінити. У віці 12-16 років по відношенню до наркотиків серед молоді можна виділити 3 групи: 1) Вживають наркотики і цікавляться ними. Їх хвилюють питання, зв'язані із зниженням ризику при вживанні наркотиків без наявності вираженої залежності. Вживання наркотиків вважається ознакою вільної людини. 2) Радикальні противники. Ті, які самі ніколи не вживають наркотиків і не хочуть дозволити робити це своїм друзям. Багато членів такої групи вважають вживання наркотиків ознакою слабкості і неповноцінності. 3) Чітко не визначились у своєму ставленні до вживання наркотиків. Значна частина з них може почати вживати наркотики під впливом друзів і знайомих. Після 16-ти років групи, як правило, зберігаються, але кількість молодих людей, які входили в третю групу, помітно зменшується.

Державна система профілактики наркотизації передбачає: а) міжнародне співробітництво з попередження поширення і вживання наркотиків; б) правове забезпечення профілактики наркоманії (закони, які гарантують пільги для працевлаштування, каральні, спеціальні закони, спрямовані на роботу з наркозалежними неповнолітніми; в) формування громадської думки щодо здорового способу життя, громадський осуд зловживання наркотиками; г) кадрова політика (підготовка фахівців різного рівня для медичної, реабілітаційної роботи з наркозалежними; д) створення інститутів профілактики наркоманії, наукові дослідження різних аспектів проблеми і їх впровадження в практику.

Профілактична робота здійснюється через педагогічну, соціально-педагогічну, соціальну діяльність. Педагогічна профілактична діяльність – це робота в освітніх закладах, яка проводиться з учнями, батьками на основі комплексного підходу, в єдності досягнення антинаркотичних цілей і вирішення завдань навчання і виховання. При цьому значна увага звертається на самопочуття учня в родині, школі. Соціально-педагогічна профілактична діяльність здійснюється в соціумі і реалізується через цілеспрямовані впливи в межах існуючих програм в терапевтичних установах, медичних закладах. Соціальна діяльність розглядається через взаємодію соціальних структур і є частиною державної політики.

Проведення профілактичної роботи передбачає особливу підготовку фахівців, координацію дій всіх установ, забезпечення правової бази й створення суспільної думки із приводу цієї роботи. Відповідно, тут спостерігається два напрямки профілактики: по-перше, розвиток спеціальних установ; по-друге, наділення освітніх і виховних установ функціями виконання профілактичної роботи (відносно школи це проявляється в навчальних і виховних програмах профілактики). Профілактика розглядається як частина цілісного педагогічного процесу, це означає, що немає й не може бути ніякого особливого виховного й навчального процесу, присвяченого профілактиці схильності до вживання наркотиків, який здійснюється паралельно з навчанням, вихованням. Процес профілактики схильності до вживання наркотиків повинен включатися як обов'язкова складова частина в навчання, виховання й підпорядковуватися загальнодидактичним і загальновиховним цілям цих процесів, представляючи собою їх невід'ємну частину. Основною ланкою профілактичної діяльності в цьому випадку виявляється учнівська молодь. При правильно організованому педагогічному процесі, використанні комплексних взаємозв'язаних, технологічних програм в навчальних закладах є можливість формування морально здорової, вільної від комплексів і відхилень, соціально і психологічно несхильної до вживання психоактивних речовин особистості.

Американські вчені вважають за необхідне розрізняти соціальні й соціально-педагогічні умови профілактики. Соціальні умови представлено трьома основними компонентами: наявністю відповідних соціальних установ, думкою соціуму, необхідністю правового обґрунтування роботи відповідними установами й фахівцями. Соціальні умови можуть бути сприятливими й несприятливими. Педагогічні, соціально-педагогічні умови передбачають формування особистості й формування середовища. Формування особистості проявляється в розвитку самооцінки, самовираження, стресостійкості, позитивній самооцінці, внутрішньому контролі,

створенні позитивної мотивації. Формування середовища, що підтримує позитивні риси особистості, проявляється в створенні ситуації успіху, впливові педагогів, у навчанні батьків, роботі з однолітками і т.д. Даний поділ необхідний, щоб зрозуміти, що ефективність профілактики визначається не тільки якістю роботи фахівців і особливостями індивідів, з якими проводиться профілактика, але й співвідношенням соціальних і соціально-педагогічних умов профілактики, які в рамках навчального процесу набагато більш контрольовані [4; 5].

В американській науковій літературі і практиці можна виділити основні напрями профілактичної роботи, яка проводиться фахівцями в медицині, освіті, соціальних службах, громадах і т.д. стосовно осіб, схильних до вживання наркотиків, і визначає зміст профілактики:

- загальне попередження вживання наркотиків через закони, засоби масової інформації і т.д.;
- створення бар'єрів вживанню наркотиків;
- забезпечення заходів щодо посилення особистих переконань проти застосування наркотиків і негативного ставлення до вживання шкідливих речовин;
- формування стійкості особистості до соціального тиску групи щодо вживання наркотиків, навчання навичкам відмови від наркотиків у ситуаціях, коли їх пропонують;
- формування установки небезпеки вживання психоактивних речовин;
- навчання соціальним навичкам (комунікабельність, упевненість у собі, самоповага й ефективна взаємодія з навколишнім оточенням (з однолітками і дорослими);
- діяльність в галузі освіти батьків з метою оздоровлення родини, її побуту й культури взаємин між її членами, допомога батькам з боку держави у виконанні ними виховної функції (важливий соціальний інститут демократичної держави);
- діяльність з соціальної реабілітації дитини, підлітка, молодої людини, які мають наркотичну залежність;
- посередницька діяльність між індивідом і соціумом з подолання явищ дезадаптації і т.п.
- діяльність з соціальної реабілітації дитини, підлітка, що має наркотичну залежність;
- посередницька діяльність між індивідом і соціумом з подолання явищ дезадаптації і т.п.

Таким чином, в США здійснюється систематична цілеспрямована превентивна робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки, яка забезпечується у процесі взаємодії всіх соціальних інститутів. Особлива увага звертається на профілактику наркоманії, оскільки це явище на сьогоднішній день набуває все більшого поширення в США.

Список літератури

1. Domitrovich C., Cortes R. Improving young children’s social and emotional competence. The Journal of Primary Prevention. – 2007. – No.28. – P. 67 – 91.

2. Juvenile Justice Sourcebook / Edited by W.T. Church II, D.W. Springer, A.R. Roberts [2nd edition]. − New York:Oxford University Press, 2014. − 671 p.

3. Sowers K.M. Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare, Social Work Practice / Sowers K.M., Rowe W., Rapp-Paglicci L.A. – Vol.3. – N.Y.: John Wiley & Sons, 2008. – XIX, 676 p.

4. Lemert E. Human Deviance. Social Problems and Social Control. - N.J.: Prentice-Hall, 2007. – 130 p.

5. Morgan H. W. Drugs in America: A Social History. NY: Syracuse University Press, 2001. - P. 23-45.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

PHYSICS AND PANPSYCHISM: CONVERGENCE IN SEARCH OF EXPLANATION OF CONSCIOUSNESS

Drozdova T.
assistant Professor at the Department of Philosophical and Political Sciences, PhD in Philosophy
Cherkasy State Technological University,
Cherkasy, Ukraine

Résumé

L'hypothèse de l'origine de la conscience, selon laquelle elle est fondamentale et présente dans chaque particule de l'univers (panpsychisme), a une longue historique, tant en philosophie orientale qu'en occident, mais a été rejetée par la science naturelle. Actuellement, cette théorie purement spéculative n'est pas considérée comme une théorie complètement obscurantiste. Mais est acceptée et même justifiée par les scientifiques qui souhaitent inclure la conscience dans l'image scientifique du monde, surtout dans le domaine de la physique quantique, comme une possible de résoudre les paradoxes de la mécanique quantique.

Abstract

The hypothesis of the nature of consciousness, according to which it is fundamental and present in every particle of the universe (panpsychism), had a long history in both Eastern and Western philosophies but it was rejected by the scientific knowledge. At present, this deeply speculative theory is not considered as absolutely obscurantistic one but is accepted and even grounded by those scientists who would like to incorporate consciousness into the scientific picture of the world, especially in the sphere of quantum physics as a possible way to solve quantum-mechanical paradoxes.

Mots clés: le panpsychisme, l'émergentisme, la mécanique quantique, l'image scientifique du monde, la conscience.

Keywords: panpsychism, emergentism, quantum mechanics, scientific worldview, problems of measurement, consciousness.

La moderne philosophie de la conscience fait face à un problème: comment c'est possible d'éviter du conflit entre le fait évident à chaque personne normale de son existence consciente et la standard ontologie matérialiste où trouver la place pour l'essence idéale est difficile, sans accepter le dualisme substantiel. Mais c'est impossible toujours logiquement de formuler le cohérent dualisme substantiel à partir de définition générale de la substance dans la philosophie, parce que la postulation de la deuxième substance sera toujours superflue à la condition d'existence de la première qui est la raison de tout. Autrement dit, la philosophie de la conscience est préoccupée par la question : pourquoi dans le monde, où la plupart des phénomènes sont subordonnés des lois physiques, il y a quelque chose dont ne se soumet pas à ces lois. La compréhension de cela oblige des intéressés soit refuser à la physique de capacité à expliquer le monde, soit d'enfoncer la conscience dans une image du monde physique qui est hypothétiquement fermé causalement. Donc, se pose la question de l'origine de la conscience, où il y a deux doctrines en concurrence : ce sont le panpsychisme et l'émergentisme.

Les exigences principales de chaqune des conceptions panpsychistes comprennent dans l'affirmation sur la nature fondamentale et l'universalité du mental (au plus large sens du mot). Tandis que l'émergentisme insiste sur le tableau à plusieurs niveaux de l'univers, où sur un des niveaux supérieurs les objets physiques peuvent devenir les sujets, en acquérant les nouvelles propriétés par rien non conditionnés.

On ne peut parler que de la concurrence apparente entre ces deux hypothèses, parce qu'aucune d'elle dans sa forte formulation ne peut pas être autosuffisante dans les conditions des connaissances du monde, disponibles à l'humanité. Le panpsychisme est cohérent et non contradictoire comme la spéculative doctrine métaphysique. Mais si l'on accepte sa définition stricte, il est nécessaire de soutenir le postulat d'éternité de l'univers, parce que dans ce cas n'importe quelle hypothèse de l'apparition de l'univers (une grande explosion ou quelque chose l'autre) serait en fait l'émergence. Ou il faut prendre le parti de l'ontologie du monisme idéaliste ou le panthéisme, ayant refusé à cette façon de l'explication scientifique du monde.

L'émergentisme dans une forte position ne laisse que les procédures descriptives pour la science, excluant la possibilité de trouver les causes des phénomènes, car il refuse de la réduction, ce qui entraîne non seulement l'abandon de la recherche de la théorie de tout, mais aussi des lois physiques ordinaires de l'univers, puisque tout peut être qualifié comme la série des l'émergences par rien non conditionnés. Ll'utilisation de l'émergentisme sous sa faible forme ne peut que prétendre à la description (dans les termes les plus généraux), des conditions dans lesquelles un système est capable d'acquérir des qualités mentales. C'est pourquoi la moderne philosophie de la conscience, qui se développe principalement dans l'environnement de la philosophie analytique (qui se

positionne comme scientifique), gravite au panpsychisme dans ses faibles variations, qui ne demandent pas le refus au tableau scientifique du monde.

En outre le panpsychisme ne peut pas éviter le défaut traditionnellement ajouté à l'émergentisme. Cela fait référence à la lacune dans l'explication lorsqu'il est nécessaire d'éclaircir comment les fondamentales propriétés mentales, inhérentes au plus petit élément matériel de l'univers, se transforment en une conscience de quelqu'un concrète et différente de toute autre conscience, même avec une complète identité physique et chimique du cerveau, comme dans le cas de jumeaux identiques. D'habitude, dans la philosophie de la conscience ce procès est interprété comme l'injection, le principe combinatoire etc que l'on peut qualifier à son tour comme l'émergentisme.

Par conséquent je pense que cela n'a aucun sens de poser la question sous la forme «le panpsychisme *vs* l'émergentisme», mais Il est plus pragmatique de considérer «le panpsychisme *et* l'émergentisme», comme des théories respectivement complémentaires.

Le panpsychisme a une longue histoire à partir de Thales avec son eau vivante spiritualisée, mais pendant la plus grande partie du XXe siècle, sous la domination de la philosophie analytique et matérialiste en Occident, il demeura une hypothèse obscurantiste. Maintenant dans le même milieu il y a quelque chose comme la renaissance du panpsychisme. Donc aux dernières décennies dans le discours philosophique il y avait quelques dizaines des travaux consacrés à la description du panpsychisme et à la recherche d'arguments en sa faveur ou opposé (de D.Skrbina [1], de W. Seager [2], de S. Colemen [3], de T. Nagel [4] , de G. Strawson [5], de D. Chalmers [6], de G.Rosenberg [7], de P. Goff [8]), généralement dues à la position ontologique que les chercheurs de la conscience doivent défendre. De sorte que toutes tentatives de trouver des preuves pour panpsychisme sont inspirées par les conséquences qui doivent en découler. Il faut souligner en plus qu'en principe le panpsychisme ne contredit aucune ontologie autre que l'ontologie dualiste et physicaliste. Bien que même initiale orientation physicaliste peut amener de l'auteur vers le panpsychisme au cas où le savant tente de garder le rôle causal pour la conscience, comme cela se passe, par exemple, pour le dualisme naturaliste de Chalmers, le naturalisme libéral de Rosenberg, le monisme matérialiste de Strawson.

Les variantes principales des arguments philosophiques au profit du panpsychisme sont fondées sur deux arguments de base. Le premier aspire à l'impossibilité formulée par Parménide logiquement de manière cohérente à penser l' émergence. Le deuxième se développe sur le fondement du l'insight de Russell au sujet de la nature interne de la matière.

Argument de Parménide (si *A* provenait de *B*, alors *B* contenait au moins quelque chose de *A*, c'est-à-dire que *B* avait quelque chose qui la distinguerait de B, ce qui implique que *B* était *B* et n'était pas *B* en même temps, ce qui est peu probable) dirigé contre l'émergentisme. Si penser logiquement de l'émergence est impossible, alors l'émergentisme est le faux. Et puisqu'il n'y a pas d'autre alternative que le panpsychisme, donc panpsychisme est le vrai.

Selon Russell, notre connaissance des phénomènes physiques est limitée par leurs propriétés externes, dont se manifestent dans la relation entre les phénomènes, tandis que pour les conceptions ontologiques les propriétés internes sont constructives, sur lesquelles on ne peut dire plus que notre expérience subjective: «Nous ne savons rien des propriétés intrinsèques des phénomènes physiques, sauf quand ils sont les phénomènes mentaux que nous percevons directement» [9, p.153]. Et par conséquent, la nature immanente du physique est mentale. Autrement dit, la conscience est une caractéristique fondamentale de la matière. Le panpsychisme est donc le véritable.

Ces deux arguments ne sont pas parfaits, mais dans des versions différentes avec les ajouts et les précautions ils permettent aux chercheurs en conscience d'exprimer l'inclination au panpsychisme ou à ses variations plus faibles : panprotopsychisme (c'est une conception se caractérise par l'union primitive de la matière et de caractéristiques «protophénoménales» dont la conscience est tributaire) et panexpirientalisme (c'est une conception selon laquelle tout a une expérience ou des expériences ou est capable de les posséder).

Il y a une pensée que les savants (ça vient sur les sciences naturelles) évitent d'habitude d'examiner le problème de la conscience. Le chercheur en neuroquantology Massimo Prengolato, par exemple, dit : « En physique, il y a un tabou sur tout ce qui touche plus au moins la conscience. Puisque aucune des variantes de la théorie de tout ce qui existe en physique ne rappelle la conscience. C'est-à-dire qu'au cours du siècle dernier, les physiciens n'évitaient pas la conscience, mais s'en sauvaient comme de la peste» [10, p. 898]. C'est possible, mais, à mon avis, si les physiciens inséraient quand même la conscience dans le tableau scientifique du monde, ils faisaient cela plus courageusement que les philosophes : parfois ne prêtant pas attention aux conséquences sur le panpsychismes de leurs constructions, parfois trouvant une telle explication qu'ils étaient complètement satisfaits. On peut donner des exemples de nombreux physiciens et mathématiciens, dont les opinions particulières (Planck, Wigner) ou les constructions assez systémiques (Schrödinger, Mach, Everett, Penrose, Goswami) n'excluaient pas ou inséraient le panpsychisme comme l'élément nécessaire. De plus, les physiciens pourraient souvent accepter le panpsychisme dans sa formulation forte.

Ernest Mach était un des physiciens, qui au début du XX siècle souhaitait inclure la conscience dans le tableau scientifique du monde et ne s'inquiétait pas trop du panpsychisme de sa structure. Il était un représentant des soi-disant théories classiques du monisme neutre. Le désir (selon au principe de l'économie de pensée) de trouver une méthode commune pour la physique et la psychologie était la base sur laquelle reposait le monisme neutre de Mach. Puisque la physique et la psychologie étaient, à son avis, des sources également importantes de la connaissance humaine. La procédure de la libération de ces deux domaines de l'incursion

métaphysique, affirme Mach, permettra de définir les plus petits éléments caractéristiques des deux: «Ces éléments sont connus en psychologie sous le nom de sensations, dans le domaine des sciences naturelles en tant que propriétés physiques, mais en réalité ils sont identiques et se distinguent en fonction de la position à laquelle ils sont vus» [11, p. 42]. Considérer les sensations comme des éléments communs de toutes les possibles des expériences physiques et mentales, dont la différence consiste uniquement en des liens et des dépendances différentes les unes des autres, constitue la première étape de la procédure de purification de la métaphysique.

L'utilisation par Mach du terme «sensations» pour désigner les objets neutres a suscité les doutes quant à la neutralité des principaux éléments de la réalité, et d'ici l'accusation de Mach dans l'idéalisme du type Berkeley. Par exemple, V. Lenin croyait que «le truc avec le mot "l'élément" était «un sophisme minable», « l'enfantillage»: «ou un élément est une sensation, comme disent tous les empirio-critiques, et Mach, et Avenarius, et Petzoldt, alors votre philosophie, messieurs, c'est l'idéalisme, qui cache la nudité de son solipsisme derrière une terminologie plus objective. Soit l'élément n'est pas une sensation, et ainsi aucune pensée n'est connectée à votre «nouveau» mot, alors c'est simplement une fanfaronnade par le futile» [12, c. 50-51].

Karl Popper a une négation similaire: «Je ne pense pas que son (de Mach – T. D.) monisme neutre puisse être une théorie satisfaisante. Les éléments neutres ne sont que appelés comme les neutres, en fait ils sont inévitablement les mentaux. Le monisme neutre n'est qu'un nom. En fait, il s'agit d'un idéalisme subjectif du type Berkeley» [13, p. 199].

A mon avis, ces commentaires ne peuvent être que de nature formelle (comme utilisation d'un terme malheureux). Et E. Mach lui-même justifie l'utilisation par le fait que, pour la plupart des gens, les éléments sont connus sous forme des sensations (les couleurs, les tons, l'espace). En fait, Mach clarifie assez précisément ses vues : dans sa théorie il n'y a pas de stable sujet indivisible, il n'y a personne qui se sent, il n'y a qu'un complexe d'éléments plus ou moins interconnectés qui construisent à la fois nos consciences et nos corps, de plus, ni nos corps, ni nos consciences ne peuvent être mis en évidence de ce complexe sous une forme spécifique: «ceux qui veulent voir notre « le Moi » comme une véritable unité ne peuvent éviter le dilemme: ou lui opposer le monde avec l'essence, qui n'est pas passible de la connaissance (ce qu'il serait inutile), ou examiner le monde avec notre «le Moi» y compris et d'autres gens comme un tel, qui se trouve seulement dans notre conscience (sur quoi peu de gens se décidera)» [11, p. 68]. C'est clair qu'une telle position est non seulement incompatible avec le solipsisme, mais le nie directement. Le physicien autrichien affirme que l'extraction de notre «le Moi » et l'extraction du corps a le caractère exceptionnellement pratique, temporaire et limité: «Ce ne sont pas les corps qui provoquent des sensations, mais les complexes d'éléments (complexes de sensations) forment des corps. Si pour le physicien, les corps semblent être quelque chose de stable, de réel et que les «éléments» sont leur cartographie transitoire, alors il ne remarque pas que tous les corps sont des symboles abstraits de complexes d'éléments. Les éléments mentionnés constituent ici aussi la base essentielle, immédiate et définitive, qui peut être étudiée physiologiquement et physiquement» [11, p. 68-69].

Comme on le voit, Mach résout systématiquement les problèmes principaux de sa théorie: les éléments neutres sont disponibles directement dans l'expérience; la substantivité du spirituel et du physique est surmontée par leur réduction au neutre ; le lien entre eux ne demande pas l'explication supplémentaire, puisqu'ils ne sont que différentes manières de percevoir une même réalité. Mais E. Mach ne répond pas à certaines questions. Par exemple, refusant chacune, hormis la valeur exclusivement pratique de la conscience individuelle, Mach est obligé de parler du contenu impersonnel ou trans-personnel de la conscience, ce qui, avec le remplissage identique de la conscience et des corps, postule inévitablement une image panpsychique du monde. Et en se rendant compte de cela, Mach ne donne aucune explication particulière, mais renvoie de ses critiques à l'argument d'Avenarius [11, p. 296].

Alors que l'ontologie matérialiste dominait dans la science classique, dans la philosophie et dans la vision du monde de beaucoup des gens, la mécanique quantique (souvent appelée nouvelle physique) se heurtait à des problèmes (paradoxes quantiques) difficiles à expliquer, en se fondant sur la vision du monde matérialiste. Le fait est que la mécanique quantique est empiriquement une théorie fiable qui fonctionne, car ses résultats sont confirmés par de nombreuses expériences et mis en œuvre dans divers instruments et technologies. Mais c'est précisément pour cette raison que la science s'appelle science car elle essaie de trouver un sens à l'empirique. C'est-à-dire que les données expérimentales demandent une interprétation qui dépend de la philosophie. C'est notamment là que de nombreuses questions se sont posées. En particulier, comment coordonner les qualités, les propriétés prouvés et le comportement contre-intuitif des microparticules avec l'aide de l'ontologie matérialiste? Par exemple, comment expliquer par la mécanique matérialiste newtonienne qu'un objet quantique peut être simultanément à deux endroits (la fonction d'onde), comment expliquer l'impossibilité de déterminer sa localisation spatio-temporelle jusqu'à ce qu'il se transforme en corpuscule (collapsus de la fonction d'onde), l'absence de transition locale entre la disparition d'un objet quantique à un endroit et son apparition à un autre (le saut quantique), la corrélation entre les objets jumeaux (quelle que soit la distance qui les sépare) causée par l'observation de l'un d'eux ? Ces problèmes de mécanique quantique sont évidents dans la théorie de la mesure quantique, qui, dans l'interprétation de Copenhague, a la forme suivante: lorsqu'un système quantique interagit avec un appareil de mesure, un système quantique ne correspond plus à la loi d'évolution quantique décrite par l'équation de Schrödinger (l'équation linéaire de la fonction d'onde), mais change d'une manière saccadée

sans la transition locale ordinaire. Ce saut est appelé la réduction ou le collapsus de la fonction d'onde, à la suite de quoi l'onde se transforme en corpuscule.

Le mathématicien John von Neumann fut le premier à suggérer que le collapsus de la fonction d'onde avait été causé par la conscience de l'observateur. Depuis lors, l'hypothèse selon laquelle la conscience du sujet intervient dans le résultat de la mesure a reçu un statut permanent dans les discussions sur les paradoxes de la mécanique quantique. Pour comprendre le statut ontologique de la conscience, cela veut dire: un sujet universel (mais pas le moi concret) détermine les propriétés d'un objet matériel (et au niveau micro), c'est-à-dire que la conscience est présente au niveau micro, ce qu'amène au fond au panpsychisme.

En outre, les chercheurs ont également perçu la mécanique quantique comme une occasion d'expliquer la conscience. Ainsi, le physicien russe M. Mensky, qui propose pour expliquer les paradoxes quantique d'utiliser sa version élargie de l'interprétation de mécanique quantique de Hugh Everett (la théorie des mondes multiples) qui est une alternative à l'interprétation de Copenhague, est convaincu que « la mécanique quantique clarifie le plus important et le plus mystérieux pour l'homme, sa conscience» [14, c.11]. Alors que l'interprétation de Copenhague de la mécanique quantique reste logiquement non fermée (la linéarité de l'évolution quantique est détruite, ce qui est incorrect puisque les équations quantiques sont également appliquées aux macro-objets), dans la théorie des mondes multiples d'Everett, la linéarité de l'évolution se garde. Mais il faut de postuler absolument d'existence de superpositions d'états distingués macroscopiquement. En d'autres termes, l'état du monde quantique est une multitude des alternatives réalités classiques, chacune d'elles ne décrivant qu'une projection classique de l'état du monde quantique. Bien que l'état du monde quantique soit présenté comme l'ensemble du grand nombre des alternatives classiques, dans la conscience de l'observateur elles se divisent de manière que, en percevant une d'elles, l'observateur ne perçoit pas les autres. C'est-à-dire que l'image d'une unitaire réalité physique n'est qu'une illusion dans l'esprit de l'observateur. M. Mensky appelle sa théorie comme une élargi conception d'Everett (ECE), et il propose d'identifier deux notions de la conception d'Everett: la notion de *la division des alternatives* et la notion de *la conscience*. Mensky précise qu'il comprend la conscience comme les états de distinction entre prise de conscience et l'inconscient, en appelant ces états comme «la racine de la conscience». Autrement dit, la conscience dans ECE est la capacité d'une personne à percevoir séparément des alternatives réalités classiques. De plus, il ne s'agit pas seulement d'une personne, mais de tout le vivant. Selon Mensky, l'efficacité fantastique de la vie peut être expliquée par la capacité de tout le vivant à distinguer les réalités et à recevoir des informations de chacune d'elles. ECE comprend la conscience comme un élément commun du matériel et du spirituel, aussi comme un élément qui définit le matériel [14, c. 215]. Et bien que Mensky parle de « la racine de la conscience » pour tout le vivant, mais le fait de la priorité de la conscience à choisir de la réalité amène au panpsychisme, car «la réalité répond aux attentes de certains individus, ce n'est pas une illusion (parce que l'individu se trouve dans l'un des mondes d'Everett qu'il aime)» [14, c. 212].

La théorie du physicien indien, professeur à l'Université de l'Oregon, d'Amit Goswami peut également être considérée comme une tentative pour résoudre des paradoxes de la mécanique quantique à l'aide de la conscience. Même le nom de son ouvrage "Univers conscient de soi. Comment la conscience crée le monde matériel" témoigne du rôle colossal de la conscience dans cette conception. Goswami part de l'idée que le réalisme d'un modèle matérialiste aboutit à une impasse chaque fois que se pose la question de la nature de la réalité quantique. Mais lorsque nous renonçons à l'hypothèse habituelle pour la majorité des gens sur l'existence d'une réalité objective indépendante de la conscience, les paradoxes de la mécanique quantique deviennent clairs et explicables. La conscience dans la conception de Goswami est présentée comme quelque chose transcendantale, non locale et omniprésente. En fait, la conscience est la seule réalité existante. L'auteur suppose que l'univers existe comme une puissance non formée dans une variété de branches possibles de la sphère transcendantale et ne se manifeste que dans le cas où des êtres conscients l'observent : «La signification apparaît dans l'univers, quand il est observée par les êtres conscients, en choisissant les voies causales de la multitude infinie de possibilités transcendantales» [15, c. 224]. Mais ce n'est pas le solipsisme, c'est un monisme idéaliste, car le physicien parle d'un seul sujet-conscience qui englobe tout [15, c. 140].

En general, A.Goswami croit que l'application de la physique quantique, interprétée conformément à la philosophie de l'idéalisme moniste, peut non seulement surmonter l'éternel fossé dualiste (corps-esprit), mais également répondre à certains questions. Par exemple, comment une conscience se transforme en plusieurs consciences ou comment les sujets et les objets émergent du l'être holistique. Les réponses à telles questions, selon Goswami, sont contenues dans les concepts de hiérarchie complexe et auto-référence (capacité d'un système de se voir séparé du monde) [15, c. 239].

Certes, les conceptions de physiciens donnés ci-dessus ne sont pas parfaites. Parfois, elles contiennent les contradictions ou l'identification non justifiée de l'ontologie et de la gnoséologie, parfois l'utilisation incorrecte de la terminologie philosophique. Cela est compréhensible car les auteurs sont les physiciens, pas les philosophes. Mais le but de cette étude n'était pas de critiquer leurs positions et leurs arguments. Il s'agissait de montrer que les représentants des sciences naturelles, du moins certains d'entre eux, étaient prêts à abandonner la directive physicaliste de la science et à accepter le panpsychisme, monisme idéaliste, comme conséquence possible ou nécessaire s'ils souhaitaient intégrer la conscience à l'image scientifique du monde.

De plus, dans les sciences naturelles, il y a une tendance à rechercher des arguments empiriques en faveur du panpsychisme (voir S. Gao «La base

quantique du panpsychisme» [17], «La théorie quantique de la conscience» [16], M. Prengolato «Le temps pour la conscience quantique» [10], S. Rey «Le poisson peut avoir une fièvre émotionnelle» [18], ou les résultats d'études biologiques sur les cyanobactéries des Falkner G., Falkner R. «La mémoire des micro-organismes: un essai sur l'expérience des modifications de l'environnement par les bactéries» [19], présentés à la conférence sur le panpsychisme, lesquelles, selon les auteurs, peuvent être interprétés de la meilleure façon possible, en supposant que les micro-organismes possèdent une expérience contenante de mémoire du passé et des futures intentions.

Donc on peut supposer, ayant paraphrasé de M. Prengolato, que le moment pour intégrer la conscience à l'image scientifique du monde est probablement venu, parce que les sciences naturelles ont aussi besoin de conscience pour expliquer du monde physique.

References

1. Skrbina, D. (2005). Panpsychism in the West. Cambridge, MA: MIT Press.

2. Seager, W. (1995). Consciousness, information, and panpsychism. In: Journal of Consciousness Studies. No.2, 272-288.

3. Coleman, S. (2009). Mind under matter. In : Mind that Abides: Panpsychism in the New Millennium; [ed. D. Skrbina]. Amsterdam: Benjamins, 89-109.

4. Nagel, T. (2012). Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature Is Almost Certainly False. Oxford: Oxford University Press.

5. Strawson, G. (2006). Realistic monism: Why physicalism entails panpsychism. In: Consciousness and its place in nature; [ed. A. Freeman]. Imprint Academic, 3–31.

6. Chalmers, D. (1996). The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory. Oxford: Oxford University Press.

7. Rosenberg, G. (2004). A place for consciousness: Probing the deep structure of the natural world. Oxford: Oxford Univ. Press.(Philosophy of mind series).

8. Goff , P. (2009). Can the panpsychist get around the combination problem? In: Mind that abides: Panpsychism in the New Millenium; [ed. D. Skrbina].Amsterdam: Benjamins, 129-135.

9. Russell, B. (1968). The Autobiography of Bertrand Russell : 3 v. V.2: 1914–1944. London: Allen and Unwin.

10. Pregnolato, M. (2010). Time for Quantum Consciousness. In: Journal of Consciousness Exploration & Research. November. Vol. 1. Issue 8, 898-906.

11. Mach, E. (1996). L'analyse des sensations. Le rapport du physique au psychique. Nîmes: Jacqueline Chambon.

12. Ленин, В. (1961). Материализм и эмпириокритицизм. Полное собрание сочинений [текст] : в 55 т. М. : Госполитиздат, 1958–1978. Т. 18.

13. Popper, K. (1997). The self and its brain : an argument for interactionism. In: K. R. Popper, J. C. Eccles. The self and its brain : an argument for interactionism. London : Routledge.

14. Менский, М. (2005). Человек и квантовый мир. Фрязино: «Век 2». (Наука для всех).

15. Госвами, А. (2008). Самосознающая вселенная. Как сознание создает материальный мир. М.: Открытый мир.

16. Gao, S. (2008). A quantum theory of consciousness. In: Minds and Machines. Vol.18 (1), 39-52.

17. Gao, S. (2013). A quantum physical argument for panpsychism. In: Journal of Consciousness Studies. Vol.20 (1–2), 59-70.

18. Rey, S. (2015). Fish can show emotional fever: stress-induced hyperthermia in zebrafish. [Sonia Rey, Felicity A. Huntingford, Sebastian Boltaña, Reynaldo Vargas, Toby G. Knowles, Simon Mackenzie]. Proceedings of the Royal Society B. November. doi: http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2015.2266

19. Falkner, G., Falkner, R. (2008). The Memory of Micro-Organisms: An Essay on the Experience of Environmental Alterations by Bacteria. In: World Futures. No. 64 (2). 133-145.

No 37 (2019)

P.2
The scientific heritage

(Budapest, Hungary)

The journal is registered and published in Hungary.
The journal publishes scientific studies, reports and reports about achievements in different scientific fields. Journal is published in English, Hungarian, Polish, Russian, Ukrainian, German and French.
Articles are accepted each month. Frequency: 12 issues per year.
Format - A4
ISSN 9215 — 0365

All articles are reviewed
Free access to the electronic version of journal

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal. Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws

Chief editor: Biro Krisztian
Managing editor: Khavash Bernat

- Gridchina Olga - Ph.D., Head of the Department of Industrial Management and Logistics (Moscow, Russian Federation)
- Singula Aleksandra - Professor, Department of Organization and Management at the University of Zagreb (Zagreb, Croatia)
- Bogdanov Dmitrij - Ph.D., candidate of pedagogical sciences, managing the laboratory (Kiev, Ukraine)
- Chukurov Valeriy - Doctor of Biological Sciences, Head of the Department of Biochemistry of the Faculty of Physics, Mathematics and Natural Sciences (Minsk, Republic of Belarus)
- Torok Dezso - Doctor of Chemistry, professor, Head of the Department of Organic Chemistry (Budapest, Hungary)
- Filipiak Pawel - doctor of political sciences, pro-rector on a management by a property complex and to the public relations (Gdansk, Poland)
- Flater Karl - Doctor of legal sciences, managing the department of theory and history of the state and legal (Koln, Germany)
- Yakushev Vasiliy - Candidate of engineering sciences, associate professor of department of higher mathematics (Moscow, Russian Federation)
- Bence Orban - Doctor of sociological sciences, professor of department of philosophy of religion and religious studies (Miskolc, Hungary)
- Feld Ella - Doctor of historical sciences, managing the department of historical informatics, scientific leader of Center of economic history historical faculty (Dresden, Germany)
- Owczarek Zbigniew - Doctor of philological sciences (Warsaw, Poland)
- Shashkov Oleg - Candidate of economic sciences, associate professor of department (St. Petersburg, Russian Federation)

«The scientific heritage»
Editorial board address: Budapest, Kossuth Lajos utca 84,1204
E-mail: public@tsh-journal.com
Web: www.tsh-journal.com